

**T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ**

**HETEROJEN TOPLUMLARDA ULUS DEVLET
ÇIKMAZI: IRAK ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cengiz DANIŞAN

Enstitü Anabilim Dalı : Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ

EYLÜL - 2019

TEZ ONAYI

Cengiz DANIŞAN tarafından hazırlanan "Heterojen Toplumlarda Ulus Devlet Çıkması: Irak Örneği" adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Kabul/Sınav Tarihi : 19/09/2019

JÜRI ÜYESİ UNVANI - ADI SOYADI

Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ

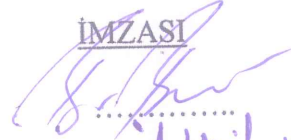

Doç. Dr. İsmail Numan TELCİ

Dr. Öğr. Üyesi Veysel KURT

KANAATI

Basarılı
BASARILI
Basarılı

İMZASI

Onay;

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../09/2019

Prof. Dr. Tuncay KARDAŞ
Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir bölümünün Sakarya Üniversitesi veya diğer üniversitelerde tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Cengiz DANIŞAN

19/09/2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	III
TABLO LİSTESİ.....	IV
ŞEKİL LİSTESİ.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	VII
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: ULUS DEVLET KAVRAMI.....	5
1.1. Devlet Kavramı ve Devlet Oluşumunun Tarihsel Süreci.....	5
1.2. Ulus Kavramı ve Ulusçuluk.....	6
1.3. Ulus Devletin Doğuşu	8
1.4. Ulus Devlet Unsurları.....	9
1.4.1. Egemenlik.....	10
1.4.2. Kimlik.....	11
1.4.3. Vatan.....	13
1.5. Milliyetçilik ve Ulus Devletin Birbirlerinin Oluşumuna Etkileri.....	14
1.6. Kapitalizm ve Ulus Devlet.....	16
1.7. Ulus Devlet Unsurlarının Irak'taki Paradoksları.....	18
1.7.1. Müslümanlık ve Ulus Devlet.....	18
1.7.2. Neo-Kolonyalizm.....	22
1.7.3. Petrol Gelirleri/Kapitalizm.....	23
BÖLÜM 2: IRAK DEVLET YAPISI VE ULUS DEVLET.....	26
2.1. İslamiyetin Kabulünden Birinci Dünya Savaşı'na Irak.....	26
2.2. Yakın Dönem Tarihi ve Ulus Devlet Dayatmaları.....	29
2.2.1. Yakın Dönem.....	29
2.2.2. Baas Partisi, Tarihi ve Siyaseti.....	32
2.3. Demografik Yapının Ulus Devlet Oluşumuna Olumsuz Etkisi.....	35
2.4. Aşiretçilik - Ulus Devlet Açmazı.....	39
2.4.1. Sunni Arap Aşiretleri.....	44
2.4.2. Şii Arap Aşiretleri.....	45
2.4.3. Kürt Aşiretleri.....	47
2.5. Irak Petrolleri.....	50

BÖLÜM 3: IRAK' TA DEVLETİN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ.....	56
3.1. Irak'ın Anayasal Düzenlemeleri.....	56
3.2. İşgal Sonrası Ülke İçerisinde Ortaya Çıkan Siyasi Durum.....	58
3.2.1.Şii Araplar.....	59
3.2.2.Sünni Araplar.....	60
3.2.3.Kürtler.....	62
3.2.4.Türkmenler.....	64
3.2.5.Azınlıklar.....	65
3.3. İşgal Sonrası Yapılan Seçimler.....	66
3.3.1. 30 Ocak-15 Aralık 2005 Seçimleri.....	67
3.3.2. 7 Mart 2010 Seçimi.....	70
3.3.3. 30 Nisan 2014 Seçimi.....	72
3.3.4. 12 Mayıs 2018 Seçimi.....	74
3.4. Irak Devletinin Yönetim Kapasitesi.....	77
3.4.1. Ekonomi.....	77
3.4.2. Güvenlik.....	79
3.4.3. Siyasi Birlik/Hükmedebilme.....	82
3.5. Irak'ta Ulus Devletin Risk Alanları.....	85
3.5.1. IKBY Bağımsızlık Referandumu.....	86
3.5.2. Etnik ve Dini Kimlik Sorunu.....	88
3.5.3. Farklı Dillerin Kullanımı.....	90
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	96
EKLER.....	104
ÖZGEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

AA	: Anadolu Ajansı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BBC	: British Broadcasting Corporation
BM	: Birleşmiş Milletler
DEAŞ	: Devlet'ül Irak ve's Şam
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IKBY	: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
ITC	: Irak Türkmen Cephesi
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MS	: Milattan Sonra
ORSAM	: Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistane
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TASAM	: Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
YY	: Yüz Yıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Uluslaşma, Ulus Devlet ve Milliyetçilik Oluşumlarının Temel Dinamikleri, Tarihsel Öncelikler.....	16
Tablo 2: 2005 Seçimleri Kesin Sonuçları.....	69-70
Tablo.3: Irak 2010 Yılı Parlamento Seçimleri.....	71
Tablo.4: Irak 2014 Yılı Parlamento Seçimleri.....	74
Tablo.5: Irak 2018 Yılı Parlamento Seçimleri.....	75
Tablo 6: Irak Ekonomisi 2017.....	79

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Skys Picot Antlaşması ve Suriye	30
Şekil 2: Irak'ın Etnik ve Dini Yapısı.....	37

Tezin Başlığı: Heterojen Toplumlarda Ulus Devlet Çıkmazı: Irak Örneği	
Tezin Yazarı: Cengiz DANIŞAN	Danışman: Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ
Kabul Tarihi: 19 Eylül 2019	Sayfa Sayısı: 11(ön kısım)+103(tez)+5(ek)
Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları	
<p>Ulus devlet, ortak soydan gelen, aralarında dil birliği bulunan, aynı dini inanca sahip, ortak tarihe ve kültüre sahip insan topluluğunun siyasi örgütlenmiş biçimidir. 15. ve 16. Yüzyıllarda Avrupa’da dini ve dünyevi tüm kurumları hakimiyeti altına alarak merkezi bir yönetim sergileyen modern devletin devamı olarak doğmuştur. Sahip olduğu normlar, reformlar sonrası Kilisenin yönetim organizasyonun değiştirilmesiyle, daha doğrusu el değiştirmesiyle ortaya çıkmıştır. Varoluşunu milliyetçilik akımlarının yükselişine borçludur.</p> <p>Avrupa ulus devletlerinin egemenlik alanları belirlenirken, insanların hissettikleri mensubiyetlere göre doğal süreç içerisinde oluşan sınırlar, ulus devletlerin de sınırlarını belirlemiştir.</p> <p>Batılı toplumların gelişmişlik seviyesini yakalama arzusunda olan, sömürge yönetiminden henüz kurtulmuş birçok yeni devlet, ulus devlet modelini medeniyet reçetesi olarak görmüş ve uygulamaya çalışmıştır. Batıda reformlar sonrası tabandan yönetime doğru gelişen değişim baskısı, yeni kurulan devletlerde üstten tabana dayatma şeklinde olmuştur.</p> <p>Ulus devletin temel unsurlarını oluşturan milli kimlik, ortak tarih, kutsal vatan, tek dil unsurları halk topluluklarına benimsetilmeye ve uygulatılmaya çalışılmıştır. Sınırların dışında ulus devletin bağımsızlığını tehdit ettiği varsayılan ortak düşmanlar yaratılmıştır.</p> <p>Tez örneği Irak, kurulduğu tarihe kadar ayrı yönetilmiş birden fazla topluluğu, Iraklı kimliği altında bir arada tutmaya çalışmış, ulus devlet unsurlarını dini veya etnik köken gözetmeksizin uygulamaya çalışmıştır. Ulus devletin temel unsurlarının Hristiyanlığın din ve yönetim organizasyonu üzerine kurulduğu görmezden gelinmiştir. Irak’ın gerçek tarihi, dini ve etnik yapısı gözardı edilmiştir.</p> <p>Irak örneğinde görüldüğü üzere homojen olmayan toplumlarda zorlama bir ulus devletin, kurulduğu dönemde içerdiği bire bir unsurlarıyla birlikte yaşama şansı bulunmamaktadır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Irak, Heterojen Toplumlar, Ulus Devlet.	

Title of the Thesis: The Nation State Dilemma in Heterogeneous Societies: The Example of Iraq

Author: Cengiz DANIŞAN

Supervisor: Prof. Dr. Bünyamin BEZCİ

Acceptance Date: 19 September 2019 **Nu. of pages:** 11(pre text)+103(thesis)+5(appendix)

Department: Middle Eastern Studies

A nation state is the politically organized form of a society of humans that come from the same lineage, have language union, are members of the same religion, have the same culture history. Fifteenth and Sixteenth centuries. It emerged as the continuation of the modern state, which exhibited centralized administration by asserting dominance over all religious and secular institutions in Europe. The norms it possesses emerged with the changing or, more accurately, the changing of hands of the management organization of the Church after the Reformation movement. The foundations of the institution is indebted to the rise of nationalist trends.

While specifying the areas of sovereignty of the European nation states, the borders that formed within the natural process based on the affiliation people felt determined the borders of the nation state.

Many new states that longed to capture the level of development of western societies and that were only recently rid of colonial administration saw the nation-state model as a prescription and tried to implement it in their own societies. Pressure to change that developed from the based up to the administration after the Reformation in the west was imposed from the top down in newly formed states.

National identity, shared history, sacred lands, and monolingual elements, which constituted the basic components of a nation state, were attempted to be adopted and implemented in communities. Shared enemies that were assumed to threaten the independence were created beyond the borders.

Iraq, the example of the thesis, tried to unify more than one community that had been governed separately until the date it was established, under an Iraqi identity and to implement the elements of a nation state without regard for religion or ethnicity. It was overlooked that the fundamental elements of Nation State were established over the religious and administrative organization of Christianity. Iraq's true history, religion, and ethnic structure were ignored.

As is seen from the example of Iraq, nation states in heterogeneous societies have no chance to live together with its direct elements when they are established. The nation state, however, can find the chance to live with rooted reforms made in the structures it possessed in the years it emerged as a model.

Keywords: Iraq, Heterogen Societies, Nation State.

GİRİŞ

Bu tez çalışmasının amacı sömürge yönetiminden çıkmış, homojen bir yapıya sahip olmayan toplumlarda ulus devletleşmenin ne derece mümkün olduğunu araştırmaktır. Çalışmanın Irak örneği üzerinden yapılmasının sebebi, homojen olmayan toplumlarda post kolonyal süreçte dayatma veya özendirme yöntemleriyle ulus devlet yaratma çabalarının neden sonuçsuz kaldığını incelemektir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere tarafından kurulan ve manda yönetiminden çıktıktan sonra dahi onlara yıl İngiltere'nin etkisinden çıkamayan Irak, ulus devletleşme konusunda başarısız olmuştur.

Son birkaç yüz yıl içerisinde Avrupa başta olmak üzere Dünya genelinde yönetim organizasyonu olarak öne çıkan Ulus Devlet modeli, yeni kurulan devletler açısından modern devlet yönetiminin neredeyse tek formu olarak görülmüştür. Özellikle gelişmişlik seviyesini yakalayan batı ülkelerinin ulus devlet yönetim sistemine sahip olmaları, ulus devlet modelinin çağdaşlaşmanın temel unsuru olarak algılanmasına sebep olmuştur. Bu algı sömürge yönetiminden henüz çıkan ve kurulma aşamasında olan devletleri de ulus devletleşme yönünde teşvik etmiştir. Bazı örneklerde ise yönetim üzerindeki etkileri halen çok güçlü bir biçimde devam eden sömürgeci devletler, kurulan yeni devletleri ulus devlet oluşturma yönünde yönlendirmişlerdir.

Ulus devlet, ortak soydan gelen, aynı kültüre ve tarihe sahip, ortak dil kullanan ve çoğunluğu aynı dine mensup insan topluluğunun siyasi olarak örgütlenmiş biçimidir. Amerika Bağımsızlık Mücadelesi ve Fransız İhtilali sonrası Batı toplumlarında başlayan demokrasi talepleri ve insan hakları mücadeleleri imparatorlukların yıkılmasına ve milliyetçilik akımlarının yükselmesine sebep olmuştur.

Kendilerini aynı mensubiyet içerisinde hisseden insanlar, egemen oldukları toprakları sınırlarla çevirerek kendilerine ait vatanlarını oluşturmuşlardır. Sınırları dışında kalan kendilerinden olmayanları da düşmanları olarak görmüşlerdir. Bu oluşum batıda, belirli bir süreç içerisinde tarihin doğal akışına uygun olarak gerçekleşmiştir.

Sanayi devrimini daha erken bir tarihte gerçekleştiren sömürgeci batı toplumlarının gelişmişliği, birinci Dünya Savaşından sonra kurulan birçok devletin batı toplumlarını örnek almasına sebep olmuştur. Batının gelişmişliğini batılı yönetim sistemlerinde gören yeni devletler kendi tarihlerini, etnik ve dini unsurlarını gözardı

ederek, batının ulus devlet modelini bire bir unsurlarıyla kendi toplumlarına ithal etmeye çalışmışlardır.

Buna ilaveten, batı devletleri de kuruluşuna ön ayak oldukları ve sınırlarını bizzat çizdikleri sömürgeci yeni kurtulmuş kendi güdülerinde bulunan devletleri, ulus devlet oluşumuna yönlendirmişlerdir. Masa başında ülkelerin sınırlarını çizerken, aynı sınırlar içerisinde kalan milletlerin mensubiyetlerini, dillerini, dinlerini ve tarihlerini gözardı etmişlerdir. Heterojen topluluklar, ulus devlet teorisine uygun olarak tek bir ulus olmaya zorlanmıştır.

Genel olarak “Aralarında dil ve din birliği bulunan, ortak kültüre ve tarihe sahip insanların, kutsal gördükleri vatan sınırları içerisinde kurmuş oldukları devlet.” olarak tarif edilmesi mümkün olan ulus devletin, kuruluşunda içerdiği unsurlarıyla homojen olmayan toplumlarda hayat bulma şansı var mı? Gelişmiş batı ülkelerinde uygulanan ulus devlet modellerini ithal etmek, ekonomik alanda büyüme, siyasi ve kültürel haklar yönünden ilerleme ve demokratikleşme getirir mi?

Bu soruların cevabını tez içeriğinde; ulus devletinin tanımında, tarihsel oluşumunda ve heterojen bir toplum olan Irak örneğinde arayacağız.

18. Yüzyıldan sonra Dünya’da özellikle Avrupa’da yaşanan gelişmeler batı toplumlarını ulus devlet oluşumuna sürükledi. Hristiyanlık dininde kiliseye karşı başlayan reform hareketlerine, insanların yönetime katılma arzusu da eklenince, Avrupa hızlı bir demokratikleşme sürecine girdi. Gelişmekte olan veya gelişme arzusunda olan diğer toplumların da ulus devlet modelini kendi yükselişleri için alternatifsiz bir model olarak algılamaları ve sömürgeci devletlerin ulus devlet oluşumunu üçüncü dünya ülkelerine model olarak dayatmaları, ulus devletini modernleşmenin neredeyse tek şartı haline getirdi.

Ulus devlet olmanın temel unsurlarından olan tek millet olma zarureti, bu şartı haiz olmayan toplumlarda ortak tarih, ortak dil, ortak kültür yaratma zarureti doğurdu. Devletler kendi bireyleri arasındaki dayanışmayı arttırabilmek için ortak düşmanlar ve ortak tehditler yarattılar. Ekonomik olarak zenginleşmenin, insan haklarına saygılı demokratik bir rejim yaratmanın tek yolunu ulus devletleşmede gören toplumlar, ulus devlet teorilerinin dayattığı şartları neredeyse istisnasız kendi oluşumlarında uygulamaya/uygulatmaya çalıştılar.

Yaklaşık iki yüzyıldır devam eden bu süreçte gözden kaçan veya kaçırılan asıl konu, batıda toplumdan yönetime baskı şeklinde gelişen ulus devletleşmenin batı

dışındaki toplumlarda yönetimden topluma dayatma şeklinde yaratılmaya çalışılmasıydı. Avrupa milletlerinin her birinin kendi ulus devletlerine ait sınırları, doğal süreçte ortaya çıkan uluslaşmalar doğrultusunda, ulus devlet yönetimine geçmeden önce, doğal şekilde kendiliğinden büyük ölçüde belirlenmişti.

Ayrıca ulus devletleşmenin ilk olarak başladığı Avrupa devletleri sanayileşme ve ekonomik zenginleşme konularında dünyanın önde gelen ülkeleri olmalarının yanı sıra gelirlerin tabana yayılması, halkın yönetime katılması konularında da gelişmemiş ya da gelişmekte olan toplumlara nazaran bir hayli önde bulunuyorlardı.

Netice olarak ulus devlet doğduğu topraklarda varolan sebeplerden sonuç olarak ortaya çıkmışken, yayıldığı coğrafyalarda peşinen sonuç olarak benimsenmiş, var oluşu için gerekli sebepler/unsurlar sonradan inşa edilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmamızda tek ulus/millet olmayan toplumlarda ulus devlet yönetiminin kuruluşunda içerdiği katı normlarıyla birlikte var olup olamayacağını, homojen olmayan toplumlarda dayatmalarla kurulan ya da iyi niyetli olarak oluşturulmaya çalışılan ulus devletin gelişimine devam edip edemeyeceğini, yakın coğrafyamız Irak'ı örnek alarak açıklamaya çalıştık.

Aslına bakılırsa tez çalışması başlamadan çok önce Irak federal devlet yapısını anayasal düzenlemeyle kabul ederek uygulamaya koymuştu. Bu durum heterojen toplumlarda ulus devlet çıkmazına Irak'ı emsal olarak almamızın en önemli sebeplerinden birisidir.

Tez konusu örneğinin Müslüman coğrafyadan seçilmesinin bir diğer sebebi de ulus devlet sisteminin Hristiyanlık modeli olduğuna dair öne sürülen iddiaları, ele aldığımız varsayım içerisinde kullanabilme şansı yakalamaktır. Aslında ulus devletin Avrupa'daki çıkış formatıyla Müslüman ülkelerde ne kadar uygulanabilir olduğu ayrı bir araştırma konusu olarak incelenmelidir. Soyluların ve Hristiyan din adamlarının hegemonyası altında olan insanların, mevcut sistemi tasfiye ederken yerine inşa ettikleri yapının yani ulus devletin, başka bir dine mensup topluluklar için ne kadar birleştirici olacağı çok daha teferruatlı bir şekilde araştırılmalıdır.

Tez üç bölümden oluşturulmuştur. Ulus Devlet teorisini ve oluşumunu özetleyerek kapitalizm, milliyetçilik ve İslamiyet pencerelerinden ulus devlete bakışı açıklamaya çalıştığımız birinci bölüm, Irak'ın uzak ve yakın tarihine ilişkin bilgiler ile Irak dinamiklerinin ulus devlet karşısındaki açmazlarını açıklamaya çalışan ikinci bölüm ve

Irak'ın günümüz oluşumuna ayna tutan üçüncü bölüm. Sonuç bölümünde heterojen toplumlarda ulus devletin hayatta kalabilme şansını yorumlamaya, Irak örneğinde niçin yaşama şansı bulamadığını açıklamaya çalıştık.

BÖLÜM 1: ULUS DEVLET KAVRAMI

Günümüz itibarıyla dünyadaki en yaygın yönetim sistemi olan ulus devlet, onbeşinci ve onaltıncı yüzyıllarda tüm dini kurumlar ile idari kurumları hakimiyetine alarak, merkezi yönetim sergileyen modern devletin devamı olarak Avrupa Kıtasında ortaya çıkmıştır.¹

Ulus Devlet modeli, insanların kendi oluşturdukları milli kurumlar ve politikalar doğrultusunda kendi geleceklerini belirledikleri yönetim modelini ifade etmektedir. Ulus Devlet sistemi feodal siyasi düzenden ve derebeylikten merkezîyetçi siyasi düzene geçişi temsil eder.

Ortak tarihe ve kültüre sahip, aralarında dil ve din birliği bulunan, aynı dış tehditler altında olan insan topluluğunun siyasi örgütlenmesi olan ulus devlet, varoluş kaynağı olan halkın (milletin) etrafında birleşir. Bu çerçevede ulus devlet; ortak değerler etrafında toplanan ve milli politikalarla çerçeve bulan siyasi örgütlenme içerisinde yaşayan insanların oluşturduğu devlet düzenidir.²

Dünyadaki ulus devlet oluşumunu açıklamadan önce devlet kavramına kısaca değinmekte fayda görülmektedir.

1.1. Devlet Kavramı ve Devlet Oluşumunun Tarihsel Süreci

Literatürde çok farklı devlet tanımlarına rastlamak mümkündür, bugün itibarıyla en genel tanımı yapmak gerekirse Devlet; sınırları belirli bir coğrafya içerisinde yaşayan insanların, egemenlik anlayışı ve hukuk kuralları içerisinde bir siyasal iktidar altında örgütlenmesidir.

Devlet teşkilatının tarihsel gelişimine baktığımızda çeşitli teoriler ile karşılaşmamız mümkündür. Platon'un tanımına göre Devlet, birlikte yaşama zorunluluğundan doğmuşken, Aristoteles Devletin doğal bir oluşum olduğunu söyler. Franz OPPENHEİMER ise ilk devlet örgütünün, yerleşik tarımcı toplumları yenilgiye

¹ Heywood Andrew, **Siyaset Teorisine Giriş**, Hızır Murut Köse (Çev.), İstanbul:Küre, 2011, s.92.

² Deniz Özyakışır, "Ulus Devlet ve Milli Egemenlik Bağlamında Teorik Bir Kürselleşme Eleştirisi", **Jeopolitik Dergisi**,

Yıl:5, Sayı:31, Ağustos-2006, s.78

uğratıp vergi almaya başlayan göçebe çoban toplumları tarafından vergi toplama aracı olarak kurulduğunu öne sürer.³

İnsan topluluklarının yerleşik yaşama başlamasıyla birlikte yeni organizasyonlara ihtiyaç duyulmuş, bu ihtiyacın sonucunda derebeyliğin ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde kavimler, iklim değişikliklerine bağlı sebepler ve yeni kaynaklar bulmak amacıyla başka bölgelere göç etmişler ve gittikleri bölgelerde bulunan kavimlerle savaşmışlardır. Savaşlar birlikte yaşamakta olan toplumu bir arada tutmuş, ortak yaşamdan gelen benzerlikler zamanla kabileleri ve kavimleri ortak soya ve etnik topluluklara dönüştürmüştür.⁴

Topluluklar birlikte yaşamaya başladıkları andan itibaren genel düzen ve yönetimi sağlayan bir otoritenin sevk ve idaresi altına girmişlerdir. Otoritenin işleyiş şekli ve mekanizması zamanla devlet kavramını ortaya çıkarmış, şehir devletleri şeklinde başlayan bu örgütlenme krallıklar ve imparatorluklar şeklinde genişlemiştir. Sürecin son halkası milli devletlerdir.⁵

Bir devletin varlığından bahsedebilmek için üç ana unsurun var olması gerekmektedir:

İnsan unsuru: Belirli bir alanda birlikte yaşayan insanların çeşitli bağlar sebebiyle birlikte yaşama arzusuna sahip olmaları gerekmektedir. Bu bağlar ortak tarih birliği içerisinde oluşan kültürden kaynaklanır.

Egemenlik unsuru: Devlet, ülke içerisindeki tek güç kaynağı, uluslararası alanda ise bağımsız olmalıdır. Ülke genelinde siyasi birlik ve idari bütünlük olmalıdır.

Ülke unsuru: Devlet sınırları belirlenebilir bir toprak parçasına, coğrafyaya sahip olmalıdır. Ülke toprakları içerisinde yaşayan insanlar tarafından kutsal görülmeli, vatan olarak adlandırılmalıdır.

1.2. Ulus Kavramı ve Ulusçuluk

Ulus kavramı, Alman milliyetçiliğinin etnik köken çerçevesinde kaynaklık

³ Franz Oppenheimer, **Devlet**, 1.Baskı, Alaeddin Şenel, Yavuz Sabuncu (Çev.), Ankara:Phonix, 2005, s.46

⁴ Anıl Çeçen, **Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti**, 1.Baskı, Ankara:Fark, 2007, s.20.

⁵ Muzaffer Erendil, **Devlet' in Kavram ve Kapsamı**, 1.Baskı, Ankara:Milli Güv. Kur. Gen. Sekreterliği Yayınları, 1990, s. 1.

ettiği tanımlardan, Fransız milliyetçiliğinin coğrafi sınırları öne çıkaran bölgesel tanımlarına kadar çok geniş bir çerçeve içerisinde incelenebilir.⁶

Ulus kelimesinin günümüz kullanımındaki anlamı ile tarihsel süreç içerisinde içerdiği anlamı farklıdır. Bugün sahip olduğu anlama 18. Y.Y'dan sonra kavuştuğu söylenebilir. Öncesinde daha ziyade millet kavramına yakın bir anlam içermekteydi. Kökeni, latince “natio, nation, nacion” kelimelerine dayanmaktadır.⁷ Bu anlamlar zaman içerisinde değişikliğe uğrayarak sülale ve kabileleri, ilerleyen süreçte de mahalli toplulukları ifade etmeye başlamıştır.⁸

Ulus kavramının günümüzdeki anlamıyla 18.Yüzyıldandan sonra kullanılmaya başlaması, yeni anlamın modernleşme ile ortaya çıktığı sonucunu doğurmaktadır. Modern çağda ulus, sanayi toplumuna geçiş sürecinde modernleşen devletle birlikte oluşan ve gelişen toplumun kendine has koşullarından etkilenerek şekillenen bir sürecin ifadesidir.⁹

Ulus kavramı batıda meydana gelen siyasi ve toplumsal değişimlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yeni siyasi, ekonomik ve toplumsal ilişkiler feodalizmin yıkılması ile sonuçlanmış ve insanları ulus bilinci etrafında birleştirmiştir. Bu durum merkezi devletlerin kurularak toplum içindeki ekonomik bağılıkların gelişmesini sağlamış, sonuç olarak ulus oluşumunu hızlandırmıştır.

Ulus geniş bir akrabalığın uzantısı olarak da tarif edilebilir, biyolojik bağlarla tarihsel birliktelik zamanla ulusu meydana getirmiştir. Ulusu meydana getiren ana unsurun bir arada yaşamakta olan topluluğun diğer toplumlarla olan farklılıkları olduğu da söylenebilir. Bir arada yaşayan insanlar kendilerini yabancılarla karşılaştırarak uluslaşma sürecine girmişlerdir.¹⁰

Çeşitli sebeplerle bir arada yaşamaya başlayan insanlar arasında zamanla akrabalık ilişkileri ve kan bağı oluşur. Bu kan bağı topluluğu, ortak hedeflere ulaşmak veya kendisini savunmak için dayanışma içerisinde birlikte hareket etmeye zorlar. Yaşanan birlikte hareket etme süreci ve dayanışma zamanla ulusu oluşturur.

⁶ Selahaddin Bakan , Gökhan Tuncel, “Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi”, **Birey ve Toplum**, Cilt 2, Sayı 3, Bahar 2012, s.56

⁷ Rukiye Akkaya, **Küreselleşme Olgusu Karşısında Ulus Sorunu**, 1.Baskı, İstanbul:Legal, 2004, s.18

⁸ Kadir Koçdemir, “Milli Devlete ve Siyasete Veda mı?”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 59, Şubat 2000, s.46

⁹ Ernest Geller, **Uluslar ve Ulusçuluk**, İstanbul:Hil, 2.Baskı, 2008, s.118

¹⁰ Montserrat Guibernau, “Ulusalçılığın Siyasal Karakteri”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 50, Mart-Nisan 1998, s.120

1.3. Ulus Devletin Doğuşu

Devlet kavramı ulus kavramından çok daha önceki tarihlerde ortaya çıkmıştır. Geçmiş dönemde kralların, prenslerin belli topraklara hükmetmesi anlamına gelen devlet kavramı, günümüzdeki anlamına yakın tarihte kavuşmuştur.

Ulus devletin ilk nerede ve ne zaman kurulduğu yönünde çeşitli fikirler olsa da en kabul göreni, modern anlamdaki ulusun 16. YY' da İngiltere'de şekillendiği ve ulus devlet kavramının teorileşmesine sebep olan tartışmaların ondokuzuncu yüzyılıda Avrupa kıtasında başladığıdır.¹¹ Bu durum ulus devletin gelişen endüstri ile birlikte şekillendiğini göstermektedir.

Özellikle Fransız İhtilalinden sonra tüm Avrupa'da görülen ekonomik, kültürel ve sosyal değişiklikler, devletlerin örgütlenme biçiminde farklılıklar yaratmış ve ulus devletler ortaya çıkmaya başlamıştır

Ulus devletle birlikte devletlerin sınırları kesin olarak belirlenmiş, belirlenen sınırlar aynı coğrafya üzerinde yaşayan insanların ortak kimliklerinin oluşmasına ve oluşan kimliklerin zamanla halk tarafından tartışmasız bir şekilde benimsenmesine yol açmıştır. Sınırları çevrili coğrafya içerisinde, ancak ortak kimliğe sahip insanların yararlanabileceği bir takım haklar oluşmuştur. Belirli sınırlar ve bu sınırlar içerisinde yaşayanların ayrıcalıkları ulusun ortaya çıkmasını sağlamış, aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insanların ortak kimliği ulus devletin meşruiyetini sağlamıştır.

Onyedinci yüzyılda belirlenen bu yeni devlet biçiminin en önemli özelliği sınırları üzerinde egemenlik iddia etmesi olmuştur. Bir diğer önemli özelliği de idari yeteneği ve toplam kapasitesi açısından imparatorluklar ve derebeylikleri gibi eski modellere üstünlük sağlamış olmasıdır. Yeni modern devlet, yürütme organlarının işlevselliği ve vergi toplama konularında uzmanlaşmış, ekonomisi hukuki bir kurumsallık içerisinde farklılaşırken kapitalist ekonomiyle bütünleşmiştir.¹²

Kutsal Roma Germen İmparatorluğu ile kendisine bağlı prenslikler arasında gerçekleşen Otuz Yıl Savaşları sonunda 1648 yılında Avrupa'da imza altına alınan Westphalia Antlaşması, giderek olgunlaşmaya ve yerleşmeye başlayan bu yeni devlet

¹¹ Jean Leca (Ed), **Uluslar ve Milliyetçilikler**, İstanbul:Metis, 1998, s.55

¹² Jürgen Habermas, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti**, Medeni Beyaztaş (Çev.)1.Baskı, İstanbul:Bakış,2002, s.9

kavramının devletlerarası onanmasını sağlamıştır. Devlet otoritesinin belirli sınırlar içerisinde geçerli olması ve devletlerin birbirlerinin egemenliklerini tanımaları Westphalia Antlaşması ile olmuştur.

Westphalia Antlaşmasının, otoritelerin sınırlarını kesin hatlarla belirlemiş olması, ulus devletlerin sınırlarıyla çevrili coğrafi bölge içerisinde kendi egemenliklerinin oluşmasına yol açmıştır. Ayrıca antlaşmanın getirdiği uluslararası karşılıklı tanınma ulusal egemenliğin bugünkü anlamının temelini teşkil etmiştir.¹³

Ulus Devlet Teorisi tartışmalarına fazla girmeden çok kısa bir şekilde izah edilmeye çalışılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, ulus devletin doğduğu ve geliştiği yer Hıristiyan Avrupa Kıtasıdır.

Katolik egemen güçlere karşı mezhep mücadelesi veren protestan toplumların başlattığı direniş ve savaşlar, zamanla ülke sınırların oluşmasına, millet/ulus kavramının Avrupa’ da yerleşmesine ve ulus devletin varoluşuna sebep olmuştur.

1.4. Ulus Devlet Unsurları

Belirlenmiş bir toprak parçası içerisinde yaşayan insanların, sınırları dahilinde sahip oldukları egemenlik hakkı ulus devletin varlığının temelini teşkil eder. Ulus etnik ve kültürel bir oluşum, devlet ise siyasi ve jeopolitik bir varlıktır.

Ulus devlet kavramı bu iki olguyu belirli bir coğrafya içerisinde birleştirerek geçmişte var olan devlet yapılarıyla büyük ölçüde farklılık gösterir.¹⁴

Ulus Devlet teorilerinde ulus devletin nasıl olması gerektiği ve ideal ulus devlet oluşumları birçok bilim adamı tarafından ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır. Ancak varolan ulus devletlerin tamamı kabul görmüş teorilere uygun olarak vücuda geldiklerini iddia etmek yanılığ olur.

Her toplum ulus devletini değişik zaman ve mekanlarda birbirlerinden farklılıklar göstererek oluşturmuştur. Ancak genel kabul gören tezler açısından bakıldığında ulus devletin temel unsurlarının egemenlik, siyasi ve idari bütünlük, milli kimlik ve ortak vatandan oluştuğu söylenebilir.

¹³ Ahmet Davutoğlu, “Küreselleşme ve AB Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği”, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg20/davutoglu.pdf>, (Erişim Tarihi: 11/10/2018)

¹⁴ Ulus Devlet, 2014, http://tr.wikipedia.org/wiki/Ulus_devlet, (Erişim Tarihi:21/10/2014)

1.4.1.Egemenlik

Milli egemenlik siyasal otoritenin yetkilerini ve ülkedeki hukuk kurallarını kendi iradesiyle belirleyebilme, uygulayabilme hakkı ve yeterliliğidir. Ulus devletin temel unsuru olarak kabul edilmektedir. Kilise, kral veya feodal beyler teokratik ya da aristokratik unsurlar siyasal anlamda meşruiyet zeminlerini kaybederek yerini ulus egemenliğine bırakmıştır. Ulus devlette egemenliğin kaynağı halktır ve halk egemenliği esastır. Uygulamada farklılıklar olmakla beraber tüm ulus devletlerde parlamento en üst kurumdur ve siyasi sistem milli egemenlik ilkesine göre şekillenir.¹⁵

İçeride halkın egemen olduğu ulus devlet diğer devletler nezdinde de bağımsız olmalıdır. Ulusun egemenliği anlamına gelen milli egemenlik tartışmasız bir şekilde hem içeride hem dışarıda geçerli olmalıdır. Ulus devlet, kendi egemenliği altındaki coğrafyayı sınırları aracılığıyla diğer ülkelerden ayırır. Egemenlik alan içerisinde kendisi haricinde egemenlik kaynağı veya unsuru olamaz.¹⁶

Devlet, kendi sınırları içinde yasa yapma, uygulama ve sürelerini belirleme gücüne sahiptir. Devlet otoritesi -yabancılar dahil- ülkede bulunan herkesi kapsar, ülkede yaşayanlar veya bulunanlar açısından devlet gücü dışında herhangi bir otoritin varlığından sözedilemez.¹⁷

Egemenliği tamamlayan diğer iki unsur da ülke içerisinde Siyasi ve İdari Birliğin bulunmasıdır. Ulus devlet anlayışında ülke sınırları içerisinde tek siyasal otorite olmalıdır. Kanunlar herkes için eşit uygulanmalı ve geçerli olmalıdır. Tüm bireylerin eşit haklara sahip olması milli dayanışmanın sağlanmasına katkıda bulunur. Ulus devletin vatandaşları devlete yurttaşlık bağıyla bağlıdır. Yurttaşlık bağı bireye vatandaş sıfatı vererek onu ulusa dahil eder, birey sosyal ve siyasi vatandaşlık haklarını yurttaşlık sayesinde kullanır.¹⁸

Ayrıca ulus devlette idari birimler siyasi otorite etrafında teşkilatlanır. İdari birlik ulus devletle özdeşleşmiş bir kavramdır. Varolan tek bir otorite, bu otoriteyle

¹⁵ Ozan Erözden, **Ulus-Devlet**, 3.Baskı, Ankara:Dost, 1997, s.79

¹⁶ H. Emre Bağçe, “Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi”, **Amme İdaresi Dergisi**, 1999, Sayı 32, s.6.

¹⁷ Mürteza Hasanoğlu,“Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri”,**Sayıştay Dergisi**,Sayı 43, Ekim-Aralık 2001,s.74

¹⁸ Antony D.Smith, **Milli Kimlik**, Bahadır Sina Sener(Çev.), İstanbul:İletisim Yayınları, 2004, s.125

özdeş tüm ülkeyi kapsayan güçlü ve etkin bir idari yapılanma en önemli uluslaşma araçlarındandır.¹⁹

Ulus Devlet, tarihteki feodal devletlerden farklı olarak yürütme, yasama ve yargının işleyişini ulusal bir hükümetin elinde merkezileştirmiştir ayrıca yurttaşlarının tamamının siyasi sisteme eşit olarak katılımına olanak sağlar.

1.4.2. Kimlik

Ortak kimlik ulus devletin temel şartlarından birisidir. Çünkü ulus devlette milli kimlik ne kadar iyi tesis edilirse, uluslaşma sağlanabilecek ve siyasal-toplumsal sistemin sorunsuz bir şekilde işlemesi sağlanabilecektir.²⁰

Ulus Devlette tüm siyasi ve toplumsal örgütlenmelerin merkezine ulusun yerleştirilmesi kişileri ortak bir kimlikle birleştirmeyi ve bu kimlikle ulusa bağlanmayı gerekli kılar.

Artan nüfus ve gelişen toplumla birlikte geçmişten gelen kavim, soy gibi aidiyetlerin yavaş yavaş silinmeye başlaması ulus devletin milli kimlik formülünü bulmasına yol açmıştır.²¹

Modern ulusçuluğun temeli İngiltere, Fransa ve Almanya'nın yaşadığı tarihi tecrübe sayesinde oluşmuştur. İlk olarak Fransa ve İngiltere'de gelişmeye başlayan ulus fikri, ulusal monarşilerin şekillenmesiyle mevcut topraklar üzerinde yaşayan insanların bir araya gelmelerini sağlamıştır. Ulusal monarşi sınırları içerisinde bütünleşen insanların, kendilerini diğer topluluklardan ayrı tutmayı sağlayacak farklı bir kimliğe ihtiyaç duymaları ulusçuluk kavramının Batı Avrupa'da gelişmesini ve yerleşmesini sağlamıştır.²²

Milli kimlik oluşumunda ortak bir dilin kullanılması, ortak bir tarihe sahip olma ve kültür birikimi çok önemli bir yere sahiptir. Hatta ulus devletin temel öğelerinin dil, ortak tarih ve kültür birikimi olduğu söylenebilir. Özellikle dil birliğinin bir topluluğun ulus olarak nitelendirilmesinin ilk şartı olduğu genel kabul gören bir husustur. Dil

¹⁹ Yves Santamaria, "Ulus-Devlet-Bir Modelin Tarihi", Jean Leca(Ed.), **Uluslar ve Milliyetçilikler** içinde, İstanbul:Metis, 1998 s.98

²⁰ Jürgen Habermas, **Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak**, İlnur Aka (Çev.), İstanbul:YKY, 2002, s.88.

²¹ Köksal Şahin, **Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus-Devlet**, 1.Baskı, Ankara:İlgi Kültür Sanat, 2007, s.143

²² Ömer Say, **Millî Devlet Kültürü**, 1.Baskı, İstanbul:Kaknüs, 1998, s.73-74.

birliğinin bulunması gerekliliği dűşüncesi Fransız Devriminin hemen sonrasında ortaya çıkan ilk ulus anlayışı içerisinde mevcuttur.²³

Aynı dili konuşma, ortak bir iletişim ağı oluşturduğu gibi “biz” duygusunu yaratan en etkili faktördür. Tek bir resmi dilin olması ve dili ülkenin her noktasında hakim kılma ulus-devlet olmada önemli bir araçtır.²⁴

Milli kimlik oluşurmada, dil birliği ile birlikte ortak tarihsel yaşamdan kaynaklanan her toplum için kendine has kültürel kodlar ile bu kodlardan kaynaklanan simge, tören, tarihi olaylar ve şahsiyetler kültür ve eğitim politikası çerçevesinde devamlı kullanılır.²⁵

Bu amaçla ortak tarih kullanılarak türdeşlik bilinci yaratılır. Tarih birliği siyasi proje haline gelir ve tarih ile kültür yeniden yorumlanır ve bazı çarpıtmalarla ulusal hale getirilir.²⁶ Milli kimlik oluşturabilmek adına milli semboller, milli marşlar, milli bayramlar, kahramanlar ve elbette dűřmanlar, yaratılmıştır.

Milli kimlik oluşumunun temel unsurlarından kültür bir ulusu diğerlerinden ayıran ana temadır. Ayrıca, tarih boyunca toplumsal gelişme süreci içerisinde ortaya çıkan maddi ve manevi değerler ile bunların sonraki nesillere aktarılmasında kullanılan araçların bütünüdür.²⁷

Kültür aynı zamanda insana ilişkin bir kavramdır, tarih içerisinde oluşan bir anlam ve önem sistemidir. Aynı gruba mensup insanlar tarafından bireysel ve toplu yaşamları düzenlemede ve yapılandırmada kullanılan inanç ve adet sistemidir.²⁸

Toplumun yaşayış biçimi, inançları, yemekleri, bayramları, müzikleri ya da sanatsal eserleri ortak kültürünün bir yansımasıdır. Ulus-devlet yapılanması içinde zaman zaman kültürün de inşa edildiği görölmektedir. Örneğin İskoç ulusunun hatırlanamayacak kadar eski bir amblemi olan İskoç kumaşı ve eteği 18. yüzyılın ortalarında 2. James taraftarlarının ayaklanmasını canlandırmak ve Highland geleneğini geliştirmek için icat edilmiştir.²⁹

²³ Erozdin, s.107.

²⁴ E.J.Hobsbawn, **1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, Osman Hakınhay(ev.), İstanbul:Ayrıntı, 1993, s.117-118

²⁵ Benedict Anderson, “Milliyetçiliği Anlamaya Giriş”, Mustafa Armağan(Ed), **Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilik** içinde, İstanbul:şehir, 2001, s.17-18

²⁶ Anderson, s.174

²⁷ TDK, sözlük.gov.tr,(Erişim Tarihi:21/07/2019)

²⁸ Bhikhu Parekh, **okkültürlölüđu Yeniden Dűřünmek**, 1.Baskı, Ankara:Phoenix, 2002, s.84

²⁹ Antony D.Smith, **Ulusların Etnik Kökeni**, Sonay Bayramoğlu-Hülya Kendir (ev.), Ankara:Dost, 2003, s.228

1.4.3. Vatan

Genel anlamda vatan, insanların doğduğu, büyüdüğü, yaşadığı coğrafyaya addedilen isimdir. Kökeni Arapça olan kelimenin yalın anlamı yerleşmek, ikamet etmektir. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde sorgulandığında vatan, yurt kelimesine yönlendirilmekte ve “Halkın üzerinde yaşadığı kültürünü oluşturduğu toprak parçası” olarak tanımlanmaktadır.³⁰ İnsanların hayatlarını sürdürdükleri alan içerisinde zamanla kendi kültürlerini oluşturmaları, insanlar ile yaşadıkları coğrafyada arasında bir bağlılık oluşturmaktadır.

Dünya üzerinde yaşanan savaşların çoğu insanların yurtlarını işgalci diğer kavimlerden koruma çabaları üzerine çıkmıştır. İnsanlar gruplar, kavimler halinde yaşamaya başladıkları tarihten itibaren, buldukları coğrafyayı diğer insan topluluklarına karşı koruma ihtiyacı hissetmişlerdir. Birlikte yaşanan kara parçası üzerinde oluşan ortak kültür, uğruna yaşanan savaşlar ve verilen kayıplar, üzerinde yaşanan coğrafyanın zaman içerisinde kutsiyet kazanmasına ve günümüzdeki vatan kavramının oluşmasına kaynaklık etmiştir.

Tarih boyunca tüm milletler açısından “Vatan” kutsal olarak kabul edilmiştir. Kimi zaman milliyetçilik kavramı içerisinde kullanılan vatan, bazı uluslar tarafından da dinsel değerler yüklenerek kutsanmıştır.

Kur’an-ı Kerim’ de vatan kelimesinin karşılığı olarak, ed-dar, beled ve bilad kavramları bulunmaktadır. “Ed-dâr” ev/yurt, “beled” yaşanan/yurt edinilen bölge, “Bilad” ise yurt edinilen bölgeler anlamına gelmektedir. “Ed-dar” kelimesi, Dünyadaki ve Ahiretteki her iki yurdu da ifade etmektedir.³¹

Bir de İslam literatüründe “Dar-ül İslam” ve “Dar-ül Harp” tabirleri kullanılmaktadır. “Dar-ül İslam” Müslümanların dinî ibadetlerine özgürce yapabildikleri yerler, “Dar-ül Harp” ise Müslümanlığın yaşanmadığı, gayri Müslimlerin idaresi altında bulunan topraklar anlamındadır. Bu kavramların içeriğinde kesin bir şekilde belirlenmiş ülke sınırları yoktur. Sınırlar İslamiyetin varlığı ve yokluğu üzerine bölgeseldir.

Eş anlamlı gibi gözükseler de aslında ülke ile vatan kelimeleri arasında kavramsal bir fark bulunmaktadır. Ülke kelimesi yaşanan, barınılan yer anlamına

³⁰ TDK, sözlük.gov.tr,(Erişim Tarihi:23/07/2019)

³¹ Türkiye İslam Ansiklopedisi, Cilt 42, İstanbul, 1988, s.563

gelmekteyken, vatan bir milletin tarihi ile bütünleşerek anlam kazanan, geçmişin izlerini ve anılarını barındıran, milleti maddi ihtiyaçların yanı sıra manevi olarak da besleyen coğrafyadır.³²

Ulus devlette ulusal bütünlüğün sağlanması açısından ülke bütünlüğü yani vatan çok önemlidir. Vatan ulus devletin egemenliği altındaki coğrafya parçasıdır, ulus devletin hakimiyet alanını belirler. Sınırları net bir şekilde bellidir ve ulus devlet vatan üzerinde yaşayan insanların bütün ilişkilerini organize eden siyasi bir varlıktır. Egemenliği vatan sınırları sayesinde görünür ve algılanabilir duruma gelir, devlet aygıtları, siyasi iktidar, ortak kültür ve yurttaş ancak vatanın varlığıyla oluşur.³³ Vatansız ulus devlet olmaz/olamaz.

Uluslaşmayla paralel olarak sınırları belirlenmiş vatan topraklarına verilen değer artmış, ülke toprakları ulus için vazgeçilmez bir konuma yükselmiştir. Vatan ve sınır kavramları ulus devletle bütünleşerek kutsal bir anlam içermeye başlamış, sahip olunan toprak parçası ile ulus devlet ayrılmaz bir bütünlük oluşturmuştur.³⁴

1.5. Milliyetçilik ve Ulus Devletin Birbirlerinin Oluşumuna Etkileri

Ulus devlet içerisinde tüm vatandaşlar dil, kültür, din gibi ortak değerleri paylaşırlar. Ayrıca ulus devlet kavramı her milletin kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olduğu fikrini içerir. Bu sebeple tarihte yaşanan birçok milliyetçi hareketin ilham kaynağı ulus devlettir.³⁵

Ulus bilincine sahip olma diğer bir anlatımla milliyetçilik, ulus devletin oluşmasında en belirleyici özelliğe sahip etkidir. Ulus devletlerde toplum ortak bir amaca ve bilince sahip olmalıdır. Bu amaç ve bilinç milleti ulus devlete bağlayan en güçlü bağıdır. Bu bilinçlenme, kendini milliyetçilik şeklinde gösterir, millet niteliği taşıyan halkın durumu milliyet kavramına eşittir.³⁶

³² Mehmet ELBAN, **Tarih Eğitimi Ve Vatansızlık Üzerine Bazı Düşünceler**, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür

Eğitim Dergisi, Sayı: 4/3 2015 s. 1305.

³³ Hülya Eşki Uğuz, Rukiye Saygılı, **Küresel Dünyada Ulus Devlet**, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Ekim 2016 / Yıl: 16 / Sayı: 32, s.130

³⁴ Anderson, s.21.

³⁵ Ünal ACAR, **Küresel Güç Mücadelesi ve Ulus Devletin Geleceği**, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Dergisi, Cilt:11, Sayı: 27, Mart 2019, s.31

³⁶ Erendil, s.5-6

Milliyetçilik ile ulus devlet arasındaki ilişkide karşılıklı bir belirleyicilik bulunmaktadır. Ulus devlet varlığının oluşumu ve devamı için bir ulus yaratmak ve ulusa aidiyet duygusu kazandırmak zorundadır. Bu amaçla ortak kültür, simge ve değerler öne çıkartılır, bu çaba milliyetçiliğin gelişmesini sağlar. Milliyetçilik de ulus devlete tarihi köken unsurunu temin eder. Ulus devlete köken sağlaması karşılıklı ilişkide milliyetçiliğin belirleyiciliği olması sonucunu ortaya çıkartır.³⁷

Ulus kavramı, ulus devlet örgütlenmesine meşruiyet veren en geçerli unsurdur ve içeriği milliyetçilik akımı tarafından belirlenmektedir. Milliyetçiliğin ulus devlet ile olan bu karşılıklı ilişkisi dünya ölçeğindeki ülkelerde farklı şekilde gelişmeler göstermiştir. Avrupa'nın büyük kısmında milliyetçilik, uluslaşma ve ulus devlet aşamalarından sonra gelişirken, Almanya ve İtalya' da ulus devlet olgusundan önce milliyetçilik oluşmuştur. Sömürge ülkelerinde ise milliyetçilik duygusu toplumu ulus devlet kurmaya hedeflemiştir. Yabancı işgali görmüş, sömürge deneyimi yaşamış ülkeler, yükselen milliyetçik duygularıyla kendi ulus devletlerini kurmuşlar, kurulan devlete uygun nitelikte ulusu sonradan yaratmış veya yaratmaya çalışmışlardır.³⁸

Ulus Devlet ve Milliyetçilik oluşumlarının temel dinamikleri, uluslaşma süreci ve tarihsel sıralamaları Süavi AYDIN tarafından ilgili devletler örnek verilerek Tablo-1'de gösterilmeye çalışılmıştır.

³⁷ Mehmet Karakaş, **Türk Ulusçuluğunun İnşası**, 1.Baskı, Ankara:Vadi, 2000, s. 45.

³⁸ Süavi Aydın, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, 1.Baskı, Ankara:Gündogan Yayınları, 1993, s. 76-77.

Tablo 1
Uluslaşma, Ulus Devlet ve Milliyetçilik Oluşumlarının Temel
Dinamikleri, Tarihsel Öncelikleri

OLUŞUMA ESAS DİNAMİK	TARİHSEL SÜREÇ VE ÖNCELİK	ÖRNEK DEVLETLER
1. Burjuva ve Kapitalizm	Uluslaşma Hareketi- Ulus Devlet - Milliyetçilik	İngiltere, Fransa, İskandinavya ve dominyonları
2. Burjuva, Küçük Burjuva ve Aydınlar	Uluslaşma Hareketi- Milliyetçilik - Ulus Devlet	Almanya, İtalya, Çekoslovakya
3. Aydınlar, Düşman İşgali ve Sömürge	Milliyetçilik - Ulus Devlet - Uluslaşma Hareketi	Balkanlar, Orta Doğu, Güney Amerika, Afrika ve Asya Ülkeleri
4. Aydınlar, Küçük Burjuva ve Düşman İşgali	Milliyetçilik – Uluslaşma - Ulus Devlet	Doğu Avrupa ve bazı Balkan Ülkeleri ile İspanya ve Portekiz

Kaynak: Süavi AYDIN, Modernleşme ve Milliyetçilik, Ankara:Gündogan Yayınları, 1993, s. 76-77.

Irak açısından ulus devletleşme aşaması üçüncü grup içerisinde yer almaktadır. Birinci Dünya Savaşından sonra önce manda yönetimine giren, peşinden bağımsız devlet kurma şansı yakalayan Irak'ta ilk olarak Arap milliyetçilik akımı yükselmiş, sonra İngiltere'nin yönlendirmesiyle ulus devlet kurulmuş devamında belirlenen sınırlar içerisinde uluslaşma hareketi başlatılmıştır. Manda yönetimi ve sömürgecilik ulus devletleşme hareketini tetiklemiş, aydınlar ve idareciler bağımsız Irak Devletinin kurulması için çaba sarfetmişlerdir. Ancak neo-kolonyalizm dönemi içerisinde aydınların ve idarecilerin faaliyetleri ve çabaları farkında olmaksızın Irak üzerinde menfaatleri olan gelişmiş devletlerin emelleri doğrultusunda şekillenmiştir.

1.6. Kapitalizm ve Ulus Devlet

Bazı düşüncelere göre merkantilizm politikası ve sömürgeciliğin yarattığı kapitalizm ile ulus devlet birlikte gelişme göstermişlerdir. Başka bir deyişle ulus devlet, sermaye egemenliğinin devletleşmiş modelidir.³⁹

³⁹ Selahaddin BAKAN ve Gökhan TUNCEL, “Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi”, Birey ve Toplum, Cilt 2, Sayı 3, Bahar 2012, s.56

Bu düşünce doğrultusunda incelendiğinde ulus devletlerin tarih içerisindeki oluşumunun üç farklı etken doğrultusunda gerçekleştiği söylenebilir:

Birincisinde, kapitalizmin geliştiği İngiltere ve Fransa'da sınıflar arası mücadele demokratik devrimlerin gerçekleşmesi sonucunu doğurmuş, devrimler sonrasında feodal egemenlikler yıkılarak tüm Avrupa'da ulus devletler kurulmuştur.

İkinci grupta, Birinci Dünya Savaşı Savaşı neticesinde Osmanlı İmparatorluğu ve Avusturya Macaristan İmparatorluğu gibi çok milletli İmparatorlukların yıkılmasıyla kurulan ulus devletler bulunmaktadır. Bu grupta bulunan devletlerin itici ivmesi, savaştan sonra ortaya çıkan "Her ulusun kendi kaderini tayin etme hakkı bulunmaktadır" ilkesinin yarattığı milliyetçilik akımı olmuştur.

Üçüncü grup ülkeler ise sömürgeci veya işgalci devletlere karşı verilen mücadele sonrası kurulan ulus devletlerdir. Bu tez içeriğinde incelenen Irak, üçüncü grup ülkeler arasında yer almaktadır. Bu grupta bulunan ülkelerin post kolonyal döneme denk gelmesi, ulus devletlerin kuruluşunda ve oluşturulmasında sömürgeci devletlerin etkisi altında kalmayı kaçınılmaz kılmıştır.

Aralarında geçişler olsa da belirtilen gruplar içerisindeki ulus devletler her halükarda üç ayrı dönem içerisinde vücut bulmuştur. Birinci grubun oluşumu ondokuzuncu yüzyıl sonlarına kadar uzanır, ikinci gruptakilerin kuruluşları I ve II. Dünya Savaşı arasındaki döneme rastlar, üçüncü gruptakiler ise ancak II. Dünya savaşı sonrasında kendi ulus devletlerini kurabilmişlerdir.⁴⁰

Ulus, uluslaşma ve modernleşme kavramlarını birbirinden bağımsız düşünmek imkansızdır. Ulusun ve bunun siyasi örgütlenme biçimi olarak ulus devletin ortaya çıkışı modernleşme ile birlikte gerçekleşmiştir. Modernleşmenin getirdiği değişim rüzgarı, geleneksel devlet modelini değiştirmiş, ticaret ve kapitalizmin öne çıktığı yeni model ve formlar ortaya çıkmıştır.

Avrupa'daki reform ve devrimler sonrası ekonomik olarak güçlenen ve bu ortamı sürdürülebilir kılmak isteyen Burjuva için monarşi idarecilerinin etkin olduğu siyasi ve ekonomik alanın dışında yeni bir alan ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun öncelikli yolu, zenginliğin ve mülkün sahibi lordların ve kralların siyasi sistem dışına çıkartılması ve yeni bir siyasi sistem oluşturulmasından geçmektedir. Ulus Devlet bu

⁴⁰ Mustafa Bayram Mısır, "İmparatorluk, Ulus Devletler ve Egemenlik", 2014, <http://bianet.org/bianet/siyaset/13455- İmparatorluk-ulus-devletler-ve-egemenlik/>, (Erişim Tarihi:25.01.2014)

aşamada ihtiyaç duyulan yeni siyasal oluşumun modeli olarak ortaya çıkmış ve burjuvazi tarafından desteklenmiştir.⁴¹

1648 Westphalia Antlaşmasının ardından ilk olarak Avrupa’da hayat bulan ulus devletler kapitalist ekonomik sistemin gelişmesine ve güçlenmesine ön ayak olmuştur. Ancak, ulus devletlerin kendi sınırları içerisinde en büyük otorite olmaları ve sürekli kar etmeyi amaçlayan küresel sermayenin istekleriyle ulus devlet politikalarının her zaman örtüşmemesi, ulus devletle kapitalizm arasında aman zaman çatışmalar yaşanmasına sebep olmuştur. Kapitalizmin istediği ulus devlet modeli, ekonomik müdahalelerde ve engellemelerde bulunmayan bir ulus devlet modeli olmuştur.⁴²

Sadece ekonomik alanda da olsa yetkileri kısıtlanmış bir ulus devlet modeli, ulus devletin egemenliğine müdahale anlamına gelmektedir. Kapitalizm bir yandan ulus devletleri özellikle ekonomik alanlarda etkisizleştirmeye çalışırken, diğer yandan varlıklarının devamını istemektedir. Çünkü kapitalist küresel sermayenin karlı yatırımların güvende ve sürdürülebilir olması için ulus devletler gereklidir. Bu sebeple ulus devlet sistemi kapitalizm tarafından istenmekte ve desteklenmektedir.⁴³

1.7. Ulus Devlet Unsurlarının Irak’taki Paradoksları

1.7.1. Müslümanlık ve Ulus Devlet

İlk ulus devletler Hristiyan dünyasında doğmuştur. İlke ve kavramlarının çoğu, Hristiyanlık dininin kurallarının evrime uğramasıyla gün yüzüne çıkmıştır.

Rönesans sonrası yaşanan devrimler din başta olmak üzere sosyal ve siyasi hayatta çok köklü reformlara sebep olmuş, kilisenin eski misyonu reddedilmiştir. Doğan otorite boşluğunun giderilebilmesi için kilisenin elinde bulundurduğu tanrısal otoritenin isanlar tarafından bir şekilde aşılması yani otoritenin gökyüzünden yeryüzüne indirilmesi gerekmektedir.⁴⁴

Ancak insanlar kiliseye karşı oluşturmak istedikleri yeni yönetim modelini yine kiliseye bakarak, Hristiyanlığın yüzlerce yıldır uyguladığı sistemi bir nevi kopyalayarak vücuda getirmişlerdir. Dini cemaat parçalanarak **halka**, Tanrının yarattığı toprak parçası

⁴¹ Selahaddin BAKAN ve Gökhan TUNCEL, s.52-53

⁴² Selahaddin BAKAN ve Gökhan TUNCEL, s.61

⁴³ Jurgen Habermas, s.11

⁴⁴ Abdurrahman Arslan, **Modern Dünyada Müslümanlar**, 8.Basım, İstanbul:İletişim, 2013, s. 293

da kutsanarak **vatana** dönüşmüştür. Ancak insanlar vatan içerisinde düzen, dışarıya karşı ise korunma arayışı içerisinde olduklarıdır. Otoriteyi kullanarak otoritenin sahibini gözetilecek bir aygıtı ihtiyaç duyulmuştur. Tek eksik daha önce kilisenin kullandığı otoritenin kim tarafından nasıl kullanılacağıdır.⁴⁵ Eskiden kiliseye ve din adamlarına olan itaat artık hukuka ve devlete karşı gösterilecektir, yeni seküler ulus devlet sisteminde dinin yerini **devlet** aygıtı almıştır.

Ulusçuluk 19.YY'dan itibaren Asya'ya ve İslam Dünyasına ulaşmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması ile birlikte Osmanlı İmparatorluğunun hüküm sürdüğü coğrafyada 30'a yakın ulus devlet ortaya çıkmıştır ancak bu toplulukları birarada tutacak din dışında hiçbir tarihi, kültürel, siyasi ortaklık bulunmamaktadır. Bundan dolayı bu ulus devletler ortak tarih inşasına girişmiştir. İslami dönem atlanarak dokuz yüz yıl öncesi ile bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Türkler Ergenekon'u, Orhun Abideleri'ni, Mısırlılar Firavunları, İranlılar Perslileri, Cezayirli Kartacalıları, Kürtler Mezopotamya'yı, Iraklılar Babilleri yeni kurdukları ulus devletle ilişkilendirmeye çalışmışlardır.⁴⁶

Ulus devletin Dünya çapında kabul görmesi ve yaygınlaşması dini örgütlenmeleri her geçen gün etkisiz hale getirmiştir. Henüz gelişmemiş toplumlar kendi geleneksel yapılarını ulus devlet modeliyle kurabileceklerini düşünmüşlerdir. Bu toplumların arasında Müslümanlar da gelmektedir. Ancak Ulus Devlet modelinin İslamiyet normlarının bir kısmıyla çatışması kaçınılmazdır. Çünkü ulus devlet modelinin ulusu ile İslamiyetdeki ümmet arasında dört ana başlık altında toplanabilecek büyük farklılık bulunmaktadır.⁴⁷

Ülke: Ulus devlet modelinde siyasi egemenlik hakim olunan toprağın sınırları ile çevrilidir, bireylerin toprağa yani vatana gönülden bağlı olmaları beklenir. İslamiyette ise ümmetin yaşadığı alanın sınırları yoktur. Şeriatının yürürlükte olduğu her yerde Müslümanlar ümmeti oluşturduğundan sadece belirli bir toprağın vatana dönüştürülmesi ve ümmetin sınırlar ile birbirinden ayrılması söz konusu olamaz.⁴⁸ Ümmet geçerliliğini topraktan almadığı için coğrafi bir özellik taşımamaktadır. Elbette her Müslümanın doğduğu ve bu sebeple sevgi duyduğu bir yer vardır, ancak bu sevgi

⁴⁵ Arslan, s.299

⁴⁶ Arslan, s.302.

⁴⁷ Arslan, s.302-303

⁴⁸ Arslan, s.319.

modern vatan kavramına duyulan sevgi şeklinde değildir. Vatan Müslümanların geleneksel mekan anlayışlarında ve kültürlerinde doğulan yer olarak algılanmıştır. Ümmet tanımını ve meşruiyetini coğrafi sınırlarla çevirmek mümkün değildir, çünkü müminlerin kimlikleri coğrafi bir bağımlılık taşımaz.⁴⁹

Halk: Ulus devletin bir diğer yapı taşı ülke toprakları içerisinde yaşayan ve devletine gönülden bağlı olan halktır. Halk, aynı soydan geldiğine inanılan, aynı tarih ve kültüre sahip, amaçları ve düşmanları ortak olan insanlar topluluğudur. Ulus devlette dine bağlılık nisbeten ikinci sıraya düşer hatta laiklik kavramının yerleşmesi ulus devleti güçlendirir. Bireyler vatandaş kimliği ile toprağa, biyolojik olarak da ırka bağlanmalıdır. Ulus çoğalmak için üremek zorundadır. Kendi sınırları dışındaki tüm ülkeler ve insanlar ulus devlet için tehdit unsurudur. Müslümanlıkta ise ümmet diğer dinlerden katılanlarla büyür, İslamiyet diğer dinlerden olanları İslami inanca davet ettiği için ümmet inanarak çoğalır, dışlayıcı değil aksine herkese açıktır, ırki bağlılık tanımaz, inanan herkes ümmettir.⁵⁰

Ulus devletin varlığından sözedebilmek için belirli sayıda bir nüfusa sahip olması gerekmektedir. Halbu ki ümmetin nüfus çoğunluğuna ihtiyacı yoktur. Hz.İbrahim tek başına bir ümmettir. Ümmet üç aşamalı hiyerarşi içerisinde vücut bulur; mümin-aile-cemaat. Bunların her biri hem kendi başlarına ümmettir, hem de ümmeti oluştururlar. Dolayısıyla ümmet ulus devlet gibi mekana veya nüfusa bağımlı değildir. Ulus devleti ancak kendisi temsil eder, ümmeti ise her bir unsur ayrı ayrı temsil etme yetkinliğine sahiptir. Dolayısıyla her mümin kimliğini kendisi ile birlikte taşır. İslam literatüründe varolan kavim kavramının ulus devletin karşılığı olarak algılanması da çok doğru değildir. Çünkü ulusun varlığından bahsedilebilmesi için ulus devletin egemen olarak kurulmuş olması gerekmektedir.⁵¹

Totaliter: Ulus devlet modelinde devlet totaliter olmalı ve bütünlük arzetmelidir. Kendi dışındaki farklı örgütlenme biçimlerine karşı amansız bir düşmanlık taşır.⁵² Ulus devlet sahip olduğu bu totaliterliği Hristiyan tarihinden miras olarak almıştır. Hristiyanlığın 13.YY da homojen Hristiyan toplumu yaratmaya yönelik

⁴⁹ Arslan, s.320.

⁵⁰ Arslan, s.315.

⁵¹ Arslan, s.321.

⁵² Arslan, s.315.

uyguladığı baskı ve cezalandırma, ulus devlet modeline tek bir ulus yaratma gayreti olarak geçmiştir.⁵³ Oysa dinler insanları cemaat-millet-ümmeş şeklinde farklı bir temel üstünde örgütler. Farklı dinlere inananlar farklı cemaatler oluşturacaklarından, hatta aynı dine inananların dahi aralarında mezheplerine göre farklı cemaatleşme olacağından, örgütlenmenin ulus devletteki gibi merkezi olması zorunluluğı yoktur.

Uluslararası İlişilerde Çıkar Faktörünün Belirleyiciliğı: Ulus devlet modelinde uluslararası ilişkiler ulusal çıkarlar üzerine kuruludur. Devletler, sistemin genelindeki kurallara uyarken her koşulda kendi ulusal çıkarlarını gözetirler. İslami düşüncenin özünde ise devletin/devletlerin değil ümmetin/ümmeşin çıkarlarının korunması esastır. Ayrıca İslam dış politikada önceliğı maddiyata değil ilkeye vermiştir, çıkarıcı değil ideolojik bir dış politika sürdürülmelidir.

Ulus devletler Batı toplumlarında sahip oldukları değerler ve içerisinde buldukları şartlar doğrultusunda insanlar tarafından kurulmuş, devlet toplum tarafından yaratılmıştır. Asya'da ve İslam Dünyasında ise ulus devletler münevverler tarafından kurulmuş ve devlete uygun toplum yaratılmaya çalışılmıştır. Bu şekilde kurulan ulus devletler sosyal dönüşümü gerçekleştirmek ve batı tarzı modernite sağlamak adına toplumu zorlayıcı rol üstlenmek zorunda kalmışlardır. Üçüncü dünya ülkelerinde kurulan ulus devletlerin modernitenin maddi kazanımlarının tüm halka eşit bir şekilde sağlanacağı vaadi ile meşruiyet aradıkları söylenebilir.⁵⁴

Yirminci Yüzyılda aydınlanma ile birlikte gelen imkanların büyük çoğunluğı tüketilmiş durumdadır. Mevcut kurumsal yapılar ve örgütlenme biçimleri insanların günlük ihtiyaçlarına cevap veremediklerinden büyük bir hızla işlevsiz konuma gelmektedir. Bu durum sesebiyle toplumsal hayatta sorunlar birikmekte ve tıkanmalar yaşanmaktadır. Mevcut duruma paralel olarak modernleşmeyle birlikte ortaya çıkmış olan ulus devletin de her geçen gün işlevlerini yitirdiğine dair şüpheler oluşmakta, Ulus Devlet örgütlenme modelinin artık yetersiz geldiğı yönünde kuşku artmaktadır. Dolayısıyla yeni örgütlenme biçimlerinin görülmeye başlandığı günümüzde ulus devlet modelinin geleneksel normlarını uzun süre koruyup koruyamayacağı belirsiz gözükmektedir.⁵⁵

⁵³ Arslan, s.317.

⁵⁴ Arslan, s.302

⁵⁵ Arslan, s.291.

Ümmet ile ulus devlet arasında uzlaşılması mümkün olmayan çelişkiler bulunduğundan İslam toplumu içerisinde oluşmaya başlayan ulus devlet formu, aydınlar haricinde çok güçlü bir destek kazanamamıştır.⁵⁶ Çünkü ulus devletler İslam coğrafyasında ümmetin parçalanması neticesini doğurmaktadır. İslam ülkelerinde kurulan veya kurdurulan ulus devletler, batıdaki örneklerin örgütlenme biçiminden çok modernleşme politikaları üzerinde yoğunlaşmışlar, İslama ait kavramları sekülerize ederek kullanmışlardır. İslam ülkelerinde ulus devletlerin kurularak sınırlarla ayrılması ümmetin parçalanması sonucunu doğurmuştur.⁵⁷

Ancak bu düşüncelerden Müslüman ülkelerde ulus devlet kurulamaz sonucuna varmak, çok doğru bir çıkarım olmaz. Çoğunluğu Müslüman olan toplumların, aynı etnik kökenden gelmeleri, ortak tarihe ve kültüre sahip olmaları, gerekli diğer unsurlarla birleşirse ulus devlet kurulumu mümkün olabilir. Irak örneğinde ulus devletin yaşamasına engel birden fazla unsur bulunmaktadır. İslami felsefe ve yaşam tarzının toplumun zihninde ulus devleti kabullenmeme düşüncesi yaratma ihtimali bulunmaktadır. Bu ihtimal Irak örneğinde olumsuz diğer unsurları destekler mahiyettedir.

1.7.2. Neo-Kolonyalizm

Kolonyalizm, başka ülkelerin işgal edilerek sömürgeye dayalı koloniler kurulmasıdır. Postkolonyalizm ise kolonyalizm sonrası dönem anlamına gelmektedir.

Sömürgecilik, ekonomik ve askeri yönden güçlü Avrupa Devletlerinin coğrafi keşifler sonrası ele geçirdikleri gelişmemiş bölgelerin zenginliklerini yağmalayarak kendi ülkelerine taşımasıyla başlamıştır. Sanayi Devrimi sonrası artan üretim Avrupalı Devletlerini hammadde ve pazar bulma arayışına itmiştir. Avrupa'nın sınırlı hammadde kaynakları ve pazarı Avrupa Devletlerinin sömürge faaliyetlerini hızlandırmış, Batılı Devletler bazen savaşmak, bazen de anlaşmak suretiyle gelişmemiş ülkeleri kendi aralarında paylaşarak işgal etmişlerdir.

Birinci Dünya savaşına kadar aleni yağma şeklinde devam eden sömürge faaliyetleri, Birinci Dünya Savaşından sonra manda yönetimi adı altında himaye maskesiyle devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşının getirdiği ekonomik ve siyasi çöküş

⁵⁶ Arslan, s.291-292

⁵⁷ Arslan, s.322

ile egemen ülkeler sömürge ülkeler üzerindeki askeri etkilerini kaybetmişlerdir. Ancak sömürge faaliyetleri görünüm değiştirerek devam etmiştir.

Batı ülkeleri yeni modern sömürge faaliyetleriyle, hedef ülkelerden hammadde yağmalamaktan fazlasını yaparak, ülkelerin ekonomilerini kendileriyle karmaşık ilişkiler içerisine sokmuş, ekonomik değerleri ve üretim araçlarını ele geçirmişlerdir. Kolonyal ilişkiler sistematığı yeniden ele alınmış kapitalizm yeni bir biçim kazanmıştır. Bu yeni sömürge düzeninin adı neo-kolonyalizmdir.

Kendi devletlerini kuran ve bağımsızlıklarını kazanan eski sömürge devletleri, yeni sistemlerini inşa ederlerken sömürgecilerinin etkisi ve yönlendirmesinden kurtulamamışlardır. Bu durum tez konusu Irak için de aynıdır. Ülke sınırları ve siyasi düzen olağan koşulları içerisinde oluşmamış, politikalar başta İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere büyük devletlerin menfaatleri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Baas döneminde de aynı yönlendirme Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği (SSCB) tarafından yapılmıştır.

1.7.3. Petrol Gelirleri/Kapitalizm

Ulus Devletin temel unsurlarından birisinin Egemenlik olduğunu önceki bölümlerde dile getirmiştik. Milli gelirlerin tamamen devlet kontrolü altında olması ve vatandaşlara eşit olarak sunulması hem ulus devletin varlığı hem de devamlılığı için gereklidir. Dolayısıyla Irak Devletinin tek sermaye kaynağı olan petrol gelirlerinin ulus devlet prensiplerine uygun bir form içerisinde kullanılması gerekir. Ancak bu durum, kurulduğu günden itibaren Irak için tersine işlemektedir.

Irak petrol rezervi ve üretimi açısından Dünyada dördüncü sırada yer almaktadır. Tahmini toplam rezerv 150 milyar varil, günlük üretim ise 5 milyon varildir. Milletlerarası bir konsorsiyumdan oluşan Irak'ta ilk petrol şirketinin kuruluşu 1912 yılında İngiltere tarafından yapılmıştır. Kurulduğunda Türk Petrol Şirketi olan isim Manda yönetimi tarafından Irak Petrol Şirketi olarak değiştirilmiş, Manda yönetimi boyunca ve devamında Irak petroleri bu şirket tarafından işletilmiştir.

Irak Petrol Şirketininin 1972 yılında Saddam Hüseyin tarafından millileştirilmesi ülkede hayat standartlarının yükselmesini ve Baas Partisinin ülke içerisindeki popülaritesinin artmasını sağlamıştır. Kısa süren bu dönemin, milliyetçilik duygularını

yükseltmesi sebebiyle ulus devlet olmaya en yakın dönem olduğu söylenebilir. Ancak Körfez Savaşları sonrası petrol ve doğalgaz işletme faaliyetleri tekrar uluslararası şirketlerin kontrolüne geçmiştir.

Irak Anayasasında; *“Irak'ta bulunan petrol ve doğal gazın, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malı olduğu”* belirtilerek, *“Federal Hükümetin, mevcut yatlardan çıkarılan petrol ve doğal gaz yönetimini Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle birlikte yapacağı, elde edilen gelirin ülkenin tamamında nüfus dağılımına göre adaletli bir şekilde dağıtılacağı, bu hususun yasayla düzenleneceği”* ayrıca *“Federal Hükümetin petrol ve gaz üreten Bölge Vilayet Hükümetleri bir araya gelerek, petrol ve doğal gaz yataklarını geliştirmek için gerekli strateji ve siyaseti tayin edecekleri”* düzenlenmiştir.

Petrol Kanunu Tasarısı, 2007 yılı içerisinde hazırlanarak Parlamentonun onayına sunulmuş ancak gruplar arasında bir uzlaşma sağlanamadığı için bugüne kadar Meclisten geçirilememiştir.

Tasarıya göre, *“Yerli ve yabancı yatırımcılar Irak petrol ve doğalgazını 50 yılına çıkarma hakkına sahip olacaklar, 50 yılın sonunda mülkiyet Irak hükümetine geçecek, tüm kontrol Irak Ulusal Şirketinde olacak, petrol ve doğalgaz zenginliği tüm vatandaşlar arasında eşit paylaşılacak, net gelirin yüzde 17'si Kürt yönetimine, kalanı diğer vilayetlere paylaşılacaktır.”*

Ancak tüm çabalara rağmen yasal zemin ve uzlaşma bir türlü sağlanamamış, Petrol gelirlerinin paylaşımı, taraflar arasında tartışma konusu olmaya devam etmiştir.

Sermaye kaynakları ülke ihtiyaçlarını karşılayamıyorsa egemenlikten bahsedilemez. Çünkü ülke dışa bağımlı hale gelir ve bu bağımlılık zamanla egemenlikten taviz vermeyi zaruri hale getirir. Dolayısıyla ülkenin sermaye kaynakları ulusu birarada tutan en önemli unsurlardan birisidir. Irak'ın tek sermaye kaynağı olan petrol ise neredeyse ülkeyi bölünme noktasına doğru sürüklemektedir.

Irak sınırları sömürgeci devletler tarafından çizilmiş, etnik ve dini yönden aralarına çok büyük farklar bulunan insanların aynı ulus devlet çatısı altında toplanmaları beklenmiştir. Manda yönetiminden sonraki neo-kolonyalizm dönem boyunca da Irak'ın idarecileri aynı yapıyı korumaya ve geliştirmeye çalışmışlardır. Uluslaşmanın sonradan inşa edilebileceği düşünülmüş ancak ilerleyen süreçte Iraklı kimliği bir türlü yerleştirilememiştir.

Çünkü Irak coğrafyasındaki mevcut yapı ulus devlet unsurları ile çelişmektedir. Irak'ın halen tam bağımsız bir ülke olduğu söylenemez çünkü devlet mekanizması ülkenin tamamında egemen değildir. Petrol ve doğalgaz kaynakları çok uluslu şirketler tarafından işletilmektedir. Devlet tek sermaye kaynağı olan petrol ve doğalgaz üzerinde mutlak hakimiyet sağlayabilmiş değildir. Tamamına yakını Müslüman olan ülkede mezhepsel farklılık milli kimliğin önüne geçmektedir. Şii Arapların, Sünni Arapların, Kürtlerin ve Türkmenlerin yerleşim bölgeleri neredeyse birbirlerinden ayrılmış durumdadır.

Birinci Bölüm içeriğinde ulus devletin tanımı, tarihi oluşumu ve unsurları ele alınarak Irak örneğinde karşılaştığı çelişkiler ve olumsuzluklar dile getirilmeye çalışıldı.

İlerleyen bölümlerde Irak'ın mevcut dini, etnik ve siyasi yapısı açıklanarak mevcut durumun ulus devletleşme karşısındaki olumsuz içeriği ortaya konmaya çalışılacaktır.

BÖLÜM 2: IRAK DEVLET YAPISI VE ULUS DEVLET

Aşağı Mezopotamya Dünyanın en eski medeniyetlerini barındırmış bir bölgedir. Topraklarının verimliliği ve zenginliği sebebiyle tarihin her döneminde cazibe merkezi olmuştur. Üzerinde yaşayan halklar açısından avantaj yaratması gereken bu zenginlik, işgalciler ve üzerinde hak iddia eden büyük devletlerin çekişmesi sebebiyle tarihin büyük bölümünde kaos ve istikrarsızlığa neden olmuştur. Irak bu coğrafyada en son hayat bulan devlettir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere tarafından kurulmuştur.

Irak Coğrafyası -750-1258 yılları arasındaki Abbasiler dönemi hariç- tarih boyunca başkentleri uzak mesafelerde bulunan imparatorluklar tarafından uzaktan yönetilen bir bölge ya da Doğu Akdeniz' de kurulan ülkeler ile Persler arasında sınır bölgesi konumunda olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu' nun üç ayrı eyaleti olan Basra, Bağdat ve Musul, İngiltere tarafından çıkarları doğrultusunda kullanılmak üzere birleştirilerek bugünkü Irak Devleti oluşturulmuştur. Bu sebeple kuruluşundan 1971 yılına kadar İngiltere' nin etkisi altında kalmıştır. 1971'de Orta Doğu'dan tamamen çekilen İngiltere' nin yerine, ABD bölgede etkin güç olmaya başlamış ve yakın dönem Irak tarihi tamamıyla ABD tarafından şekillendirilmiştir.

Günümüzdeki mevcut yapıya etkilerini daha anlaşılır bir şekilde açıklayabilmek için Irak coğrafyasının tarihi üç döneme ayrılabilir. Eski medeniyetlerin hüküm sürdüğü birinci dönem, İslamiyetin bölgeye gelmesiyle başlayan ikinci dönem ve Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Irak Devleti'nin de içinde olduğu üçüncü ve son dönem.

Tez konusunun ana temalarını Irak ve ulus devlet oluşturduğu için üç dönemden son ikisine ayrıntılı olarak değinerek Irak'taki aşiret olgusunun toplumsal yapıya etkilerini inceleyeceğiz.

2.1. İslamiyetin Kabulünden Birinci Dünya Savaşı'na Irak

İran' ın egemenliği altında olan Irak toprakları, M.S. 636'de Hz. Ömer döneminde Perslerle yapılan Kadisiye Savaşı sonrası tamamen Müslümanların hakimiyetine geçmiştir.

Kadisiye Savaşı Müslümanlara bölgede büyük bir üstünlük sağlamış, Irak'ın kapıları Müslümanlara açılmış ve İslamiyet İran coğrafyasında yayılmaya başlamıştır. Bu sebeple İslam tarihinin en önemli savaşlarından birisidir. Ayrıca savaş öncesinde Müslümanlar tarafından ortaya konan tavır, fetihlerinin temel etiklerini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. “*İnsanları kula kul olmaktan kurtarıp Allah'a kul etmek için geldik*” sözü ilk kez Kadisiye Savaşında söylenmiş ve İslam fetihlerinin sloganı haline gelmiştir.⁵⁸

İslam Dünyasındaki Şii-Sünni ayrımı Irak topraklarında başlamıştır. Peygamber Efendimizin torunu Hz. Hüseyin, oğlu ve beraberindekiler Emevi hükümdarı Yezid' in güçleri tarafından Bağdat'ın 100 km güneybatısında bulunan Karbela' da şehit edilmişlerdir. Bu olay Şii-Sünni ayrımının başlangıcıdır. Arapça'da Şii yandaş demektir. Yandaş sözcüğü ile ima edilmek istenen Hz. Ali yandaşlığı ve Emevi hanedanlığı karşıtlığıdır. Üçüncü halife Hz. Osman'ın M.S. 656 yılında bir suikast sonucu öldürülmesinden sonra Müslümanlar arasında iktidar mücadelesi başlamıştır. Halife seçilen Hz.Ali'nin beş yıllık iktidarı sırasında Hz.Ayşe ile Hz.Ali arasında iktidar mücadelesi yaşanmış, taraflar arasında kan dahi dökülmüştür. Hz. Ali'nin iktidar mücadelesi içerisinde olduğu bir diğer kişi de Emevi hükümdarı Muaviye olmuştur. Ancak muhaliflerine karşı gerekli sertliği göstermediği gerekçesiyle Hz Ali'den ayrılarak ayrı bir grup oluşturan Hariciler, 661 yılında Hz.Ali'yi suikast düzenleyerek öldürdüler. Hz Ali'nin ölümü üzerine oluşan iktidar boşluğunu fırsat bilen Muaviye – çok sayıda Müslüman' ın kabul etmemesine rağmen- halifeliğini ilan etti. İktidar mücadelesi Muaviye'den sonra Emevi hükümdarlığına geçen oğlu Yezid ile Peygamberimizin torunu Hz.Hüseyin arasında devam etti. Küfeliler Hz.Hüseyin'i şehirlerine davet ederek gelmesi halinde kendisini tüm Küfe halkının Halife olarak tanıyacağını söylediler. Yaklaşık 70 hane ile Küfe'ye doğru yola çıkan Hz.Hüseyin ve beraberindekilerin birçoğu Karbela kentinde Yezid'in ordusu tarafından öldürüldü, kalanlar esir edildi. Öldürülenler arasında Hz.Hüseyin'in altı aylık oğlu da vardı.

Hz. Ali'nin öldürülmesinin ardından bir de Karbela olayının yaşanması Hz.Ali taraftarlarının Emevi hanedanlığı karşı isyanlar başlatmasına ve Şii-Sünni ayrımının yaşanmasına sebep olmuştur. Bu sebeple Karbela olayı İslam Dünyasındaki Şii-Sünni

⁵⁸ Hayrettin YÜCESOY, “Kadisiye Savaşı”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 24. Cilt, İstanbul:TDV, 2001, s.136-137.

ayrımının başlangıcı olarak kabul edilir. Şiiler halen Karbela olayının yasını tutmakta, olayın yıldönümünde anma etkinlikleri düzenlemektedirler. Karbela, Şiiler için kutsal bir mekan haline gelmiştir.

Emevi hükümdarlığına son vererek bölgede iktidarı ele geçiren Abbasiler döneminde Irak'ta Sünni egemenliği oluşmuş ancak Sünni-Şii ayrımı bu dönemde Emeviler dönemine göre daha az hissedilmiştir. Babil İmparatorluğu döneminde Irak'ta kurulan güçlü devlet ve şehir yapılanması Abbasiler döneminde tekrar oluşturulmuş, birçok önemli bilimsel çalışma ortaya konmuştur. Ayrıca savaşçı yeteneklerinden dolayı 70.000'den fazla Türk birliğinin aileleri ile birlikte Orta Asya'dan Irak'a göç ettirilmesi de bu dönem içerisinde gerçekleşmiştir.

1055 yılında Abbasi Halifesinin, Şiilerin artan baskısı sebebiyle yardım istemesi üzerine, Tuğrul Bey Bağdat üzerine sefere çıkmış, Şiilerin savaşı göze alamayarak geri çekilmeleriyle Bağdat ve çevresi Büyük Selçuklu Devleti idaresine geçmiştir. Devlet yönetimi Selçuklu sultanları tarafından yerine getirilmiş, Abbasi Halifesinin sadece dini işlerle uğraşmasına müsaade edilmiştir, Din ile devlet işleri, Selçukluların bölgede hakimiyet kurmasıyla nisbeten birbirinden ayrılmıştır. Büyük Selçuklu Devletinin gerilemeye başlamasıyla fiilen iki ayrı yönetime ayrılan Selçukluların, İran'dan Suriye'ye, Gürcistan sınırından Arap Yarımadası'na kadar olan doğu bölgesindeki toprakları Irak Selçuklu Devleti tarafından idare edilmiştir.⁵⁹

Irak, 1258 yılında Moğol istilasına uğramıştır, Cengiz Han'ın torunu Hülagu Han 1258 yılında Bağdat'ı kuşatmış ve şehir ele geçirildiğinde yağmalanarak iki milyona yakın insan öldürülmüştür. Tarihçilere göre İslam tarihi boyunca Moğol istilasıyla kıyaslanabilecek bir başka felaket yaşanmamıştır. İstila döneminde İslam kültürüne ait eserler yok edilmiş, dini kitaplar yakılmış, camiler tahrip edilmiştir.⁶⁰

Moğol istilasının yıkıcı etkilerinden Irak da payına düşeni almıştır. İstiladan sonra Irak'ta siyasi krizler, ekonomik sorunlar ve toplumsal dağılmalar yaşanmış, Bağdat, ticari merkez olarak eski önemini yitirmiştir. Ancak en önemlisi Abbasi döneminden beri Irak'ta oluşan şehirleşme ve kültürel gelişim istilalar sonrası sona ermiştir. Moğol istilaları ile birlikte Irak'taki yerleşik tarım toplumları hızlı bir bozulma

⁵⁹ Hüseyin Kayhan, **Irak Selçukluları**, 1.Baskı, Konya:Çizgi Kitapevi, 2001, s.195-209.

⁶⁰ Ali Kozan, Ortaçağ Dünya Uluslarını Titreten Güç:Moğollar, <https://www.beyz tarih.com/mogol-tarihi/mogollar-ortacag-dunya-uluslarini-titreten-guc>, Erişim Tarihi: 03/08/2019.

dönemine girmiş, göçebe aşiretlerin yerleşimi ve etkisi artmıştır. Moğol istilası Irak açısından bir dönemin sonu ve yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülebilir hatta istilanın yıkıcı etkilerinin günümüze kadar tesir ettiği söylenebilir.

Yaklaşık iki yüzyıl süren yıkıcı Moğol istilasının ardından 1444 - 1467 yılları arasında Akkoyunlular, 1459 - 1508 yılları arasında ise Savefiler Irak'ta hüküm sürmüştür. İktidarlarını mezhep farklılığı yaratarak güçlendirmeye çalışmaları sebebiyle Şii-Sunni ayrımı özellikle Savefiler döneminde artmıştır/arttırılmıştır. Bölge üzerinde İran ile Osmanlı İmparatorluğu arasında süren uzun hakimiyet mücadelesi 1534'te Osmanlı İmparatorluğu lehine sonuçlanmış ve Irak 1917'ye kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında kalmıştır.

2.2. Yakın Dönem Tarihi ve Ulus Devlet Dayatmaları

2.2.1 Yakın Dönem

Birinci Dünya Savaşı Irak için yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Mekke Emiri Şerif Hüseyin Bin Ali, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğuna karşı İtilaf Devletleri yanında yer aldı. Karşılığında savaş bittiğinde kurulacağı vaad edilen Büyük Arap Devletinin kralı olacaktı. Ancak savaş sonrası Ortadoğu'nun paylaşımı vaad edildiği gibi olmadı. İngiltere ve Fransa 16 Mayıs 1916 tarihinde henüz savaş devam ederken gizli olarak imzaladıkları Sykes-Picot Anlaşması⁶¹ doğrultusunda Orta Doğuyu menfaatleri doğrultusunda paylaştılar. Bölgedeki etnik köken ve mezhepsel ayrılıklar göz önüne alınmadan, adeta cetvel kullanılarak çizilen sınırlar ile yeni devletler kuruldu. (Şekil.1) Böylece savaş sonunda Ortadoğu'da kurulacak devletlerin ve manda yönetimlerinin sınırları İngiltere ve Fransa tarafından masa başında belirlenmiş oldu.

İngilizler Basra'yı 22 Kasım 1914'te işgal etmişlerdi, Kutül Amare savaşında Osmanlı Ordusu karşısında uğradıkları büyük yenilgi Irak'ta ilerleyişlerini uzun süre durdurdu, Osmanlı İmparatorluğunun birçok cephede savaşmasının orduda yarattığı

⁶¹ Birinci Dünya Savaşı devam ederken İngiliz hükümetini temsilen Mark Sykes, Fransa hükümetini temsilen Georges Picot tarafından imzalanan 16 Mayıs 1916 tarihli gizli antlaşmaya göre; Ürdün, Irak ve Filistin üzerinde İngiltere'nin, Suriye ve Lübnan üzerinde ise Fransa'nın egemenlik kurma hakkı olacaktı. Hayfa ve Akka İngiltere'ye bırakılacak Filistin'in kalan bölümü tarafsız ilan edilerek İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya ve Müslümanların temsilcilerinden oluşan uluslararası bir idare tarafından yönetilecekti. Ayrıca İskenderun serbest liman olacaktı. Anlaşma imzalayan diplomatların isimlerinden dolayı Sykes-Picot Anlaşması olarak isimlendirildi. Kadir KASALAK, "Suriyede Manda Yönetiminin Kurulması ve Türkiye'ye Etkileri", Fırat Üniv. Ortadoğu Arş. Der. C:4 S:2, Fırat Üniv. Basımevi, Elazığ 2006, s.70-71.

Şekil 1: Sykes Picot Antlaşması ve Suriye

Kaynak: Erhan AFYONCU, Sykes Picot Antlaşması ve Suriye, <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/erhan-afyoncu/2018/04/15/sykes-picot-antlasmasi-ve-suriye>. (Erişim Tarihi: 30.07.2019)

yıpranma Irak'ta da etkisini gösterdi ve İngilizler 11 Mart 1917'de Bağdat'ı işgal ettiler ve 1918 yılının Mayıs'ında Kerkük'e girdiler, Musul'u ancak savaş bittikten sonra 06 Kasım 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi hükümlerine dayanarak işgal ettiler ve San Remo Konferansı'nda⁶² Irak'ın İngiltere'nin Manda yönetimine girmesine karar verildi.⁶³

Böylece savaştan sonra, Irak, Ürdün ve Filistin İngiltere'nin, Suriye ve Lübnan Fransa'nın egemenlik bölgesi oldu. Ancak İngiltere Irak'ta beklediği sert bir halk direnişiyle karşılaştı, Özellikle Şiiilerin çoğunlukta olduğu Necef, İngiltere'ye karşı başlatılan isyanın merkezini oluşturmuştur. İngilizler halkın muhalefetini bastırabilmek ve Irak'ta hakimiyet kurabilmek amacıyla Şerif Hüseyin Bin Ali'nin oğullarından Faysal'ı Irak Kralı olarak atadılar, bu atama Batının Ortadoğu toplumlarını ne kadar

⁶² San Remo Konferansı 1920 yılında 18-26 Nisan tarihleri arasında aslında gizli Sykes Picot Antlaşmasının bir ileri aşamasıdır. San Remo Konferansında önceden planlandığı gibi Suriye ve Lübnan bölgeleri Fransızlara, Irak ve Filistin bölgeleri ise İngilizlere bırakılmıştır. Konferansın asıl amacının sömürge paylaşımı olduğu Fransa'nın Musul

petrollerinden %50 pay istemesinden anlaşılmaktadır. Nitekim Konferans sonunda ham petrol üretiminin % 25'ini almasına karar verilmiştir. Esra Sarıkoyuncu DEĞERLİ, "Lozan Barış Konferansında Musul", Balıkesir Ünv. Sosyal Bilimler Enst. Der., Cilt:10 Sayı:18, Aralık 2007, s.129.

⁶³ B.Kemal Yeşilbursa, "Geçmişten Günümüze Irak Meselesi", Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, <https://yasincoban.files.wordpress.com/2014/07/72.pdf>, (Erişim tarihi:21/02/2019)

değersiz gördüğünü ve bölgedeki devletler oluşturulurken ne kadar özensiz davranıldığını açıkça göstermektedir. Şöyle ki Faysal, Birinci Dünya Savaşından sonra düzenlenen Paris Barış Konferansına İngiltere'nin talebiyle Hicaz temsilcisi olarak katılmıştı. Konferans boyunca Arap bağımsızlığını savundu ancak Fransa ve İngiltere tarafından bölgede manda rejimi kurulmasına karar verildi. Faysal 1920 yılında Şam'a döndü ve Suriye Genel Meclisince Büyük Suriye Kralı olarak ilan edildi. Ancak San Remo Konferansında Suriye ve Lübnan Fransız Mandası olarak belirlenince Faysal, Fransa tarafından Suriye Krallığından uzaklaştırıldı. Bu gelişmeden sonra İngiltere tarafından, 1921 yılında Irak Kralı yapıldı. Irak'taki İngiliz manda yönetimi 1930 yılına kadar devam etti. Faysal, 1930'da İngiltere ile imzaladığı antlaşma ile Irak'ın bağımsız bir devlet olmasını sağladı ve bağımsız Irak Devleti 3 Ekim 1932'de Milletler Cemiyetine kabul edildi.⁶⁴ Faysal iktidarda kaldığı süre boyunca milliyetçi bir politika izledi, Irak'taki batı hakimiyetinin azaltılması ve Irak halkının petrol gelirlerinden mümkün olduğu kadar fazla pay alabilmesi için uğraştı. Türkiye ile iyi ve güçlü ilişkiler kurmaya çalıştı. Irak ve Filistin'in tam bağımsızlığını sağlamak, diğer Ortadoğu devletleri ile iyi ilişkiler kurmak, Irak ve Suriye'yi birleştirmek için çaba sarfetti, ancak ülkedeki mezhepsel ve etnik ayrılıklardan kaynaklı çatışmaları engelleyemedi. Çünkü Irak nüfusunun büyük kısmı Şii, kendisi ve devlet yöneticileri ise Sünniydi. Ayrımcı Kürt Aşiretler devlet otoritesine bağlanmakta isteksiz davranıyorlardı. Kral Faysal, 8 Eylül 1933 tarihinde tedavi amaçlı gittiği İsviçre'de kaldığı otel odasında -şüphe uyandıran bir biçimde- ölmüş olarak bulundu.

Faysal'ın ölümünden sonra Irak'taki karışıklıklar arttı, yerine geçen oğlu Kral Gazi tüm karışıklıklara rağmen babasının izlediği politikaya yakın bir yönetim sergilemeye çalıştı, iktidarı boyunca ülkesindeki yabancı devletlerin etkisini azaltmaya, Arap milliyetçiliğini geliştirmeye çalıştı, 1933-1939 yıllarını kapsayan Gazi yönetimi aşiret ayaklanmalarına, askerî ihtilâllere, kabine değişikliklerine ve İngilizler'in imtiyazlarına karşı gösterilen milli direnişlere sahne oldu.⁶⁵ Etnik ve mezhepsel ayrılıklar, ordu içindeki hizipleşmeler ve Irak'ta etkin olmak isteyen büyük devletlerin yönlendirmeleri karışıklıkların ana kaynağını teşkil etti. Kral Gazi, İkinci Dünya Savaşından hemen önce 1939 yılında kullandığı spor araçla yaptığı bir kazada öldü.

⁶⁴ Mustafa L. "Faysal I", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 12. Cilt, İstanbul:TDV, 1995, s.264-265.

⁶⁵ Zekeriyâ KURŞUN, "Haşimiler", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, 16. Cilt, İstanbul:TDV, 1997, s.412-415.

Yerine henüz dört yaşındaki oğlu II. Faysal geçti, yaşının çok küçük olması sebebiyle yönetimi naip sıfatıyla amcası Emir Abdullah üstlendi. Naip Kral İngilizler'in teşvikiyle Irak liderliğinde bir Arap Birliği, Irak-Suriye-Filistin-Ürdün federasyonu oluşturmaya çalıştı ancak 1955 yılında Irak, Türkiye, İran, Pakistan ve İngiltere arasında imzalanan Bağdat Paktı, Arap ülkelerinin arasını açarak Arap Birliği hareketinin sonlanmasına sebep oldu. Kral Naibi Emir Abdullah ile II. Faysal, 14 Temmuz 1958 tarihinde Abdülkerim Kâsım tarafından gerçekleştirilen Cumhuriyet yönetiminin ilan edildiği askeri ihtilalde öldürüldüler ve böylece Haşimi ailesinin ve Monarşinin Irak'taki yönetimi sona ermiş oldu. Bu askeri darbenin aynı zamanda Baas iktidarına uzanan yolun başlangıcını teşkil ettiği söylenebilir.

Nitekim devam eden bir dizi askeri darbe sonrası iktidara 1968 yılında Baas Partisi geçti. Arap milliyetçiliği üzerine kurulmuş olan örgüt, kısa sürede bütün devlet kurumlarını ele geçirdi, 1976 yılında Başbakan 1979 yılında Devlet Başkanı olan Saddam Hüseyin, 2003 yılındaki ABD müdahalesine kadar iktidarda kalmayı başardı.

2.2.2 Baas Partisi, Tarihi ve Siyaseti

Ulus Devlet kavramının temel ilkelerinden biri olan “milli kimlik” yaratma gayreti Irak'ta Baas Partisi ile birlikte başlamıştır. Temelinde Arap Milliyetçiliğini barındıran Baas hareketi, aynı zamanda sosyal-laik ilkeler içeren ideolojik bir akımdı ve temel felsefesi Arap birliğinin sağlanmasıydı. 1943 yılında Şam'da kurulan partinin kurucularından Selahattin Bitar Sünni, Mişel Eflak ise Ortodokstu.⁶⁶ Kurucuları, Arap halklarının ancak bir araya gelmek suretiyle emperyalist güçlerin baskısından ve geri kalmışlıktan kurtulacaklarına, sosyalizmin gerçekleşmesiyle tek bir Arap ulusunun oluşturulabileceğine ve bu yolla Arap birliğinin sağlanacağına inanmışlardır. Diriliş ve yeniden doğuş anlamına gelen Baas'ın sloganları; “Birlik-Özgürlük-Sosyalizm”di.

Baas idolojisi kısa sayılabilecek bir sürede Arap Dünyasında çok sayıda taraftar bulmuştur. Teorik yönden bakıldığında bu düşünceler, uzun yıllardır egemen güçlerin boyunduruğu altında yaşamış insanlar için çok cazip ve çekici geliyordu ancak uygulamada Arap birliğinin sağlanabilmesi mümkün olmadı. Çünkü Arap toplumlarının

⁶⁶ Muhammed Ali Çalışkan, “Baas Partisinin İdolojisi ve Tarihi”, Stratejik Ortak, 11/06/2016, <https://www.stratejikortak.com/2016/06/baas-partisi-nedir.html>, (Erişim tarihi:27/11/2018)

tarihi, sosyolojik yapıları ve bölgedeki dinamikler tek bir Arap ulusunun oluşumuna uygun değildi.⁶⁷

Tüm olumsuzluklara rağmen Baas ideolojisi, Arap devletlerinde kısa süreliğine de olsa gerçekleşen, birleşme hareketlerinin başlangıç ivmesini oluşturmuştur. Mısır ve Suriye'nin bir araya gelerek oluşturdukları Birleşik Arap Cumhuriyeti ile Irak ve Ürdün'ün kurulduğunu duyurdukları Arap Federal Birliği bu oluşumların örnekleridir.⁶⁸ Her iki birleşmenin de kısa sürede dağılması Pan-Arap ülküsünün imkansızlığını gözler önüne sermiş ancak Suriye ve Irak'ta Baasçılara iktidar yolunu açmıştır.

Irak'ta ilk olarak 1963 yılında darbe yaparak iktidara gelen Baasçı askeri kadro, sadece 9 ay sonra başka bir askeri darbeye iktidardan indirilmiş, tekrar iktidara gelmesi 1968 yılındaki ikinci darbeye mümkün olmuştur.⁶⁹ Son darbe ile 1968 yılında Irak'ta başlayan ikinci Baas iktidarı, ABD müdahalesine kadar kesintisiz devam etmiştir. Suriye'deki günümüze kadar uzanan Baas iktidarı da 1963 yılında Suriye'de gerçekleştirilen askeri darbeye başlamıştır.

Irak'ta 1968 yılında General Hasan El Bekir önderliğinde gerçekleşen Baas darbesi sırasında El Bekir'in yardımcısı olan Saddam Hüseyin, kısa sürede Baas Partisi ve orduda en güçlü kişi konumuna gelmiş, 1979 yılında El Bekir' i istifaya zorlayarak iktidarı ele geçirmiştir.

Irak'ta Baas rejiminin ilk icraatlarından biri ülkedeki tüm enerji sektörlerinin millileştirilmesi olmuştur. Bu hamle yeni rejime, ekonomik alanda iyileşme sağlayarak halkın desteğini kazandırmış ve Baas ideolojisi doğrultusunda yabancı güçlerin ülkedeki etkileri bir nebze kısıtlamıştır.

Ancak Suriye ve Irak'taki Baas rejimleri ilerleyen süreçte birbirine benzer bir şekilde dikta yönetimine dönüşmüş, Suriye'de Hafız Esad, Irak'ta Saddam Hüseyin

⁶⁷ Galip ÇAĞ-Sami EKER, "*Ortadoğuda Baas Rejimleri: Suriye ve Irak*", Çankırı Karatekin Ün. Uluslararası Avrasya Strateji Der., Sayı:2, s.61-62

⁶⁸ 1955 yılında başlayan Mısır ve Suriye'nin birleşme görüşmeleri 1958 yılında Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla olumlu olarak sonuçlandı. Ancak başlangıçta Mısır lideri Nasır ile birleşmeye sıcak bakan Suriye Baas Partisi ve Suriye Bürokratları, birleşme sonrasında önemli mevkilere Mısırlı bürokratların atanmasından rahatsız oldular, Suriye açısından birleşmeden çok uydu devleti görüntüsü veren bu durum Suriye'nin 1961 yılında Birleşik Cumhuriyetten ayrılmasına ve Birliğin dağılmasına sebep olmuştur. Arap Federal Birliğinin ömrü ise çok daha kısa sürmüştür. Haşimi Hanedanlığının yönetiminde olan iki devlet 1958 yılında Arap Federal Birliği adı altında birleştiklerini duyursalar da aynı yıl içerisinde Irak'ta yaşanan darbe monarji yönetimini sonlandırmış ve Birlik dağılmıştır.

⁶⁹ B.Kemal Yeşilbursa, "*Geçmişten Günümüze Irak Meselesi*", Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, <https://yasincoban.files.wordpress.com/2014/07/72.pdf>, (Erişim tarihi:21/02/2019)

muhalif hareketleri çok sert biçimde bastırarak parlamentoyu etkisiz hale getirmişler ve Baas Partisi yöneticilerini devlet bürokrasisinde etkin hale getirmişlerdir.⁷⁰

Irak'ta azınlık konumunda bulunan Sunnilerin iktidarda olması Şiiler ve Kürtlerde muhalif hareketlerin başlamasına, Suriye'deki azınlıktaki Nusayrilerin egemenliği ise Sünniler içerisinde muhalif grupların oluşmasına yol açmıştır. Her iki ülkede de iktidarlar, azınlıkta oldukları için muhalif hareketleri çok sert otoriter yöntemlerle bastırmışlardır. Her iki ülkedeki liderler devlet kadrolarını ve silahlı güçlerini mensubu ve akrabası oldukları etnik ve dini gruplardan seçmişlerdir. Toplumlardaki derinleşen ayrışma, düşünce altyapısını sosyalizmden alan Baas idolojisinden uzaklaşmaya yol açmış, Baas hareketi daha çok devletlerin iç ve dış politikadaki hedeflerine varmada kullanılan bir araç haline dönüşmüştür. Temel hedefi Pan Arabizm olması gereken Baas Partileri, kendi ülkelerindeki halkların birleşmesini dahi sağlayamamış aksine ayrıştırmışlardır. Aynı durum dış politikada da kendisini göstermiştir. Suriye İran-İrak Savaşında Baas yönetimindeki Arap Irak'a karşı Acem İran'ı desteklemiş, Saddam yönetimine karşı ayaklanan Kürtleri himayesi altına almıştır. Irak bir başka Arap ülkesi Kuveyt'i işgal etmiştir. Her iki ülkede birbirlerini Baas idolojisine ihanet etmekle suçlamışlar, kendi ülkelerinin merkezde olduğu bir Arap Birliği kurma gayreti içerisinde olmuşlardır. Suriye Pan Arabizm için Lübnan, Ürdün, Filistin ve Hatay'ı kapsayan Şam merkezli Büyük Suriyey'nin kurulmasını şart olarak görürken, Irak Bağdat merkezli Kuveyt, Mezopotamya, Şattül Arap ve İran'ın bir bölümünü içerisine alan Büyük Irak hayalini kurmaktaydı.⁷¹

Baas ideolojisi, Arap dünyasındaki tarihsel gerçeklik ve toplumsal dinamikler sebebiyle kurulduğu dönemdeki ideolojik misyonunu uzun vadede sürdürememiş, bölgedeki siyasal ve sosyal etkenlerin baskısı altında her geçen gün içi boşalarak yok olmuştur. Her ikisi de Baasçı olan iki Arap ülkesini tam tersi bir şekilde birbirlerinden uzaklaştırmıştır.

Bunun üzerine Baas Partileri tüm gayretini ulusal devlet oluşturmaya, sınırlarını korumaya ve vatandaşlık kimliği yaratmaya yöneltmişlerdir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri işgali sonrası Irak' ta ortaya çıkan çok başlı kaos ortamı ile Suriye' deki mevcut durum, yıllar süren ulusal kimlik yaratma çabalarının sonuca ulaşmadığını

⁷⁰ Ertan Efeğil, "Suriye ve Lübnan'ın Dış Politikalarını Etkileyen Faktörler", Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt 5, Sayı 50, Şubat 2013, s.95.

⁷¹ Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik, 44.Baskı, İstanbul:Küre, 2010, s.362.

göstermektedir. Mezhepçilik ve Aşiret yapısının Arap toplumları üzerindeki baskın etkisi ulusal kimlik oluşumunun önüne geçmiş, bir bakıma ideolojik dayatmalarla ulusal kimlik yaratılamayacağını, milli kimlik oluşumunun ancak tarihsel birliktelik ve ortak değerler ile mümkün olduğunu göstermiştir.

2.3. Demografik Yapının Ulus Devlet Oluşumuna Olumsuz Etkisi

Birinci Bölüm içeriğinde açıklanan, ulus devlet unsurları ve uygulamalarının farklı etnik ve dinsel topluluklardan oluşan toplumlara entegrasyonunda karşılaşılabilecek zorlukları hatırlayarak Irak'ın demografik ve dini yapısını inceleyelim.

Irak coğrafyası, verimli topraklar üzerinde bulunuyor olması sebebiyle her dönemde farklı devletlerin mücadele alanı haline gelmiştir. Tarihte pek çok medeniyet bu verimli topraklara sahip olmak için savaşmış, çeşitli bölgelerinde farklı zaman aralıklarında Irak'ta hâkimiyet kurmuşlardır. Bu durum belki de günümüzde Irak için söylenen "Ortadoğu'nun minyatürü" söyleminin gerekçesidir. Diğer bir ifade ile Ortadoğu'da yaşayan neredeyse bütün halkların bir bölümü Irak'ta da bulunmaktadır.

Irak devleti kurulduğunda yaklaşık 2.5 milyon civarında bir nüfusu barındırıyordu. Bu nüfusun içerisinde halkın %80'e yakını Arap'tı, diğer gruplar ise kuzeyde yaşayan Kürtler, Kerkük bölgesinde yoğunlaşan Türkmenler, Acemler ve Bağdat'ta yaşayan Yahudilerdi.⁷²

Günümüzde Irak'ta yaşayan etnik grupların nüfusu hakkında kesin bilgilerin olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü İran-Irak Savaşından bu yana sürekli bir kriz ortamı içerisinde bulunan Irak'ta güvenilir nüfus istatistikleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla çeşitli kaynaklarda bulunan nüfus verileri konusundaki rakamlar ve oranlar farklılıklar içermektedir ve genellikle yaklaşık olarak belirtilmektedir. Irak'taki son nüfus sayımı 1997 yılında Saddam Hüseyin döneminde yapılmış, bu sayıma Kuzey Irak Bölgesi dahil edilmemiştir.⁷³ Ayrıca Saddam Hüseyin döneminden bu yana savaşlar, iç çekişmeler ve terör sebebiyle hem çok büyük göç ve nüfus hareketleri yaşanmış hem de çok fazla kayıp verilmiştir. Dolayısıyla mevcut rakamlar ve oranların tamamı vilayetlerdeki nüfus

⁷² Güçlü Demirci, "Irak Türklerinin Demografik Yapısı", [https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=358852&/Irak-Turklerinin-Demografik-Yapisi-/-Guclu-Demirci-\(Erisim-tarihi:24/02/2019\)](https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=358852&/Irak-Turklerinin-Demografik-Yapisi-/-Guclu-Demirci-(Erisim-tarihi:24/02/2019))

⁷³ 1997 yılında yapılan son sayım sonuçlarına göre Irak'ın -Kuzey Irak Bölgesi hariç- toplam nüfusu 19 milyon civarındadır. https://www.ntv.com.tr/dunya/irak-22-yil-aradan-sonra-genel-nufus-sayimi-icin-hazirlaniyor,rGqx4FWepUG0yGr-w_4jnA

rakamları doğrultusunda hesaplanan, kesin olmayan yaklaşık değerlerdir. Her etnik ve dini grup kendisini daha güçlü gösterebilmek adına mensuplarının sayısı hakkında abartılı rakamlar vermektedir. Genel nüfus sayımı konusunda Irak Planlama Bakanı Sabah DİLEYMÎ tarafından yapılan bir açıklamada; 2020 yılının Ekim ayında ülke genelini kapsayacak nüfus sayımının yapılacağı belirtilmiştir.⁷⁴

Ülke nüfusunun yaklaşık dörtte üçünü oluşturan Araplar – Kerkük, Erbil, Duhok ve Süleymaniye dışında kalan- 14 şehirde çoğunluktadır. Ancak Şii ve Sünni mezheplerine mensup Araplar arasında etnik köken kadar keskin mezhebi bir ayrışma bulunmaktadır. İkinci sırada bulunan Kürtlerin tamamına yakını Kuzey Irak'ta Süleymaniye, Erbil ve Duhok'ta yaşamaktadır. Kerkük, Musul ve Diyala'da da yarıya yakın oranda Kürt nüfus bulunmaktadır. Türkmenler Musul, Kerkük ve Erbil' de yoğun olarak yaşamaktadır. Ayrıca Diyala ve Selahattin' in kasabalarında çok sayıda Türk bulunmaktadır. Araplar ve Kürtler çoğunlukta olmalarının avantajıyla siyasi açıdan da etkili konumdadır. Azınlık konumunda olan Yezidi, Asuri, Keldani, Süryani, Gergeri ve Şebekler ülkenin orta ve kuzey bölgelerinde yaşarlar. Bu etnik gruplar sadece yaşadıkları bölgelerdeki yerel siyasi güç dengelerini etkilemeleri açısından önemlidir. Ülkenin genel siyaseti üzerinde çok etkileri bulunmamaktadır. Örneğin Araplar ve Kürtler rekabet içerisindeki Musul'da yerel ve genel seçimlerde Yezidilerin desteğini alabilmek için büyük çaba sarfetmişlerdir.⁷⁵

Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü tarafından hazırlanan 2012 Ortadoğu Yıllığı Irak 2012 Makalesinin başlangıç bölümündeki rakamlara göre; Irak'ın toplam nüfusu 2012 yılı itibarıyla 31.858.000 dir. Nüfusun %75 i Araplardan, %17 si Kürtlerden, %6 sı Türkmenlerden, kalan %2 si ise diğer etnik gruplardan oluşur. Ayrıca dini yönden bakıldığında %62 si Şii, %36 sı Sunni inanca sahiptir, % 2 civarında diğer inançlara sahip insan yaşamaktadır. Bu verilere göre Şii Araplar toplam nüfusun %55' ini, Sünni Araplar ise %20' sini oluşturmaktadırlar.

Irak Devleti İstatistik Merkezi Kurumu verilerine göre ise Irak' ın nüfusu 2018 yılında 38 milyonu geçmiş durumdadır. En kalabalık iller sıralamasında Başkent Bağdat

⁷⁴ Irak 22 Yıl Aradan Sonra Genel Nüfus Sayımına Hazırlanıyor, 21.05.2019, https://www.ntv.com.tr/dunya/irak-22-yil-aradan-sonra-genel-nufus-sayimi-icin-hazirlaniliyor.rGqx4FWepUG0yGr-w_4jnA,(Erişim Tarihi:01/08/2019)

⁷⁵ Serhat Erkmen, "Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri", Ortadoğu Etüdleri:Ortadoğu Araştırma Derneği, Temmuz 2010, Cilt:2 Sayı:3, S.111

8 milyon nüfusla birinci sırada bulunmakta olup ikinci kalabalık şehri Ninova, üçüncüsü ise Basra' dır.⁷⁶

Şekil 2: Irak'ın Etnik ve Dini Yapısı

Kaynak : yenisafak.com, <https://www.yenisafak.com/dunya/irakta-kim-kimdir-2802834>,
(Erişim Tarihi:05/08/2019)

*Oranlar Tez çalışmasında elde edilen veriler doğrultusunda güncellenmiştir.

**T.C.Dışişleri Bakanlığı resmi web sayfasından alınmıştır, <http://www.mfa.gov.tr/irak-kunyesi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi:05/08/2019)

⁷⁶ Irak'ın nüfusu 38 milyonu geçti, 2018, <https://türk-archive.awsat.com/2018/10/article55439693/irakin-nufusu-38-milyonu-geçti/>, (Erişim Tarihi:05/12/2017)

Irak’ ta bir kişi etnik ve dini olarak birden fazla kimliğe sahip olabilir. Örneğin Irak’ta Sünni Türkmen bulunduğu kadar Şii Türkmen de bulunmaktadır. İnsanlardan Türkmenlik veya Şiilik gibi bir kimliği oluşturabilecek baskın unsurlardan sadece birisinini kabullenmelerini beklemek pek anlamlı olmaz. Dolayısıyla Irak gibi bir ülkede nüfus ile ilgili yapılan istatistiksel çalışmaların daha sağlıklı olabilmesi için etnik ve dini farklılıklar göz önüne alınmalıdır.

Ortadoğu devletlerinde mezhebi ilişkiler çok önemli etkiye sahiptir. Pew Araştırma Merkezi tarafından 2013 yılında yapılan bir araştırma sonucuna göre Irak nüfusunun %23’ü Şii veya Sünni olmayı ciddi bir ulusal problem olarak görmektedir.⁷⁷ Burada belirtilmesi gereken önemli bir konu da halk nezdinde, sünni veya şii olmanın etnik kökenden çok daha fazla önem arzettiğidir.

Günümüz itibarıyla Irak’ta öne çıkan temel gerçek, ülkedeki etnik ve mezhepsel farklılıkların her geçen gün ayrılık seviyesine yaklaştığıdır. Yapılan seçimler sonunda ortaya çıkan tablo, ülkenin Sünni Arap, Şii Arap ve Kürt bölgeleri olarak ayrışmaya başladığını göstermektedir.

Sünni Arapların büyük kısmı, ülke bütünlüğünü savunmakta federalizmi reddetmektedir. Bunun en büyük sebebi yaşadıkları bölgelerde yeterli petrol kaynaklarının olmamasıdır. Şii Araplar Irak’ı, merkezi hükümeti güçlü bir federalizm modeli içerisinde kendileri yönetmek istemektedirler. Kürtler ise özerkliklerini ve kazandıkları ayrıcalıkları korumak, fırsat bulduklarında da hayalini kurdukları bağımsız Kürt devletine kavuşabilmek için merkezi hükümetin federal bölgeler üzerinde daha etkisiz olduğu federal bir yapının devamından yanadır. Kürtlerin bağımsızlık yolunda yaptıkları referandum denemesi ile ilgili ayrıntılı açıklama ilerleyen bölümlerde bulunmaktadır.

Irak siyasi yelpazesi özellikle devlet otoritesinin zayıf olduğu dönemlerde saflara ayrılmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedeni, halkın ihtiyaçlarına karşılayabilecek siyasi ve idari düzenin uzun süre oturtulamamış olmasıdır. Oluşan boşluğu dini gruplar ve aşiretler doldürmüştur. Irak’taki temel siyaset yapma biçimi hala etnik ve dini kimlikler üzerinden yürütölmektedir. Son seçimlerde Irak’ın bütünlüğünü ve milliyetçiliği savunan karma ittifakların oylarında artış olması milliyetçi eğilimin yükseldiğini gibi yorumlanabilir ancak, Şiiiler, Sünniler ve Kürtler arasındaki etnik ve

⁷⁷ Abdullah Kıran, “Arap Baharı, Suriye ve Demokratik Dönüşüm Beklentileri” 2014, Mus Alpaslan Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Erişim tarihi:26/112017)

mezhepsel ayrım devam etmektedir. Kürt Bölgesel Yönetiminin etnik kimliğe dayalı politikalarında bir değişiklik olmamıştır ayrıca Şiiler ve Sünniler ülkenin bütünlüğünü ve milliyetçiliği savunan kendi mezheplerinden adaylara oy vermektedirler.⁷⁸

Etnik kimliklerle birlikte Irak nüfusunun diğer bir gerçekliği de aşiret kimliğidir. Günümüzde Irak'ta vatandaşların tamamına yakını kendini bir aşiretin mensubu olarak görmektedir.

2.4. Aşiretçilik - Ulus Devlet Açmazı

Aşiretler konusunu Demografik Yapıdan ayrı bir başlık olarak ele almamızın sebebi, aşiretçilik olgusunun Irak topraklarındaki etkisi ve bağlayıcılığıdır. Irak'ın siyasi tarihini etkileyen mevcut etnik ve mezhepsel yapısı ülke siyasetini kavramak konusunda tek başına yeterli değildir. Diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Irak'ta da Aşiret olgusu, ülke siyasetin belirleyici unsurları arasında ilk sıralarda gelmektedir. Bu sebeple etnik ve dini yapının haricinde aşiretçilik hakkında da bilgilendirme yapılacaktır.

Irak'ta Aşiret mensupluğu ilk sırada gelen sosyal belirleyici unsurlardandır. Irak henüz devletleşmeden önce 1916 yılında İngilizler, Irak'ta "Aşiret Davaları Yasasını" çıkartmışlar, bu yasa kraliyet dönemi boyunca Devlet yasalarına eşit bir konumda yürürlükte kalmış ve Irak halkı iki yasa ile yönetilmiştir. Ayrıca aşiretlerin kendi yargı sistemlerini kurmalarına ve silahlanmalarına izin verilmiştir.⁷⁹

1958 yılında Cumhuriyetin ilanı ile kurulan yeni yönetim aşiretçiliği zayıflatarak toplumda sivil vatandaşlık ilkesini yerleştirmeye çalıştıysa da kırsal kesimlerden kentlere yaşanan göç, aşiret kuralları ve yaşantısını şehirlere taşımıştır. Baas partisi aşiretleri baskılayarak toplumdaki etkisini azaltmaya çalışmış, ancak İran ile başlayan ve Kuveyt'in işgali ile devam eden savaşlar aşiretleri tekrar öne çıkartmıştır. Devlet tarafından savaş dönemlerinde halkın desteğini almak için kullanılan aşiret sistemi, savaş sonrasında da devlet kurumlarının zayıflamış olması sebebiyle halkı kontrol etmek için kullanılmıştır. Aşiretler oluşan otorite boşluğunu örfi kuralları ve uygulamalarıyla doldurmuşlar, bu şekilde modern devlet sistemi içerisinde yer

⁷⁸ Serhat Erkmen, "Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri", Ortadoğu Etüdüleri:Ortadoğu Araştırma Derneği, Temmuz 2010, Cilt:2 Sayı:3, s.120

⁷⁹ Watheq Al-Sadoon, "Çağdaş Irak'ta Arap Aşiretlerinin Siyasal Rolü", ORSAM-Analiz, No:221, Eylül 2018, s.11.

almışlardır. Günümüzde de aşiretlerin silahlı güçleri terörle mücadele konusunda orduya destek vermekte, hükümetler tarafından desteklenmektedir. Hatta Irak' ın bazı bölgelerinde Aşiret güçleri güvenlik kuvvetlerinden daha güçlü ve etkili konumdadır.

Aşiret kavramına 2005 tarihli Irak Anayasasında da yer verilmiş, “Aşiretçilik” anayasal çerçevede tanınarak güvence altına alınmıştır. Anayasaya göre; “Devlet, Irak'taki kabile ve aşiretlerin kalkındırılmasına özen gösterir, din ve hukuk kurallarına uygun olan işleriyle ilgilenir, toplumu geliştirme yönünde katkısı olan asil insani değerlerini pekiştirir”⁸⁰

Aşiret kelimesi klan, boy, kabile gibi geniş akraba topluluklarını ifade etmek için kullanılır.⁸¹ Arapça'daki aşire kelimesinden türemiştir ve topluluk anlamına gelir. “Aşira” yahut “Eşir” şeklinde de kullanılmaktadır.

Aşiret, bir bölgede veya birkaç çevre köyde örgütlenen kan bağına dayalı toplumsal bir örgüttür. Aynı soydan geldiğine inanan binlerce kişi kendini bir aşiret mensubu olarak görebilmektedir.

Aşireti oluşturan en küçük yapı taşı “Aile”dir. Aile kelimesinden anne, baba, çocuklar, dede ve amcaları kapsayan geniş aile kastedilmektedir. Arapça karşılığı “Bayt”dır.

Aşiret kavramında aileden sonra gelen ikinci yapı, “Malbat/Khams”dır. Beş göbek ailenin birleşmesi Malbat/Khams' ı oluşturur. Ailenin Malbat düzeyine yükselmesi için yaklaşık 100 yıl geçmesi gerekir. Türkçede malbat kelimesinin karşılığı olarak “Kol” kullanılmaktadır.⁸²

Malbatların birleşmesiyle “Kabile” meydana gelir. Kabile aşiretin bir altındaki akraba örgütlenmesidir, tanım itibariyle Malbat'ların birleşmesiyle meydana gelen daha geniş topluluğa kabile denir. Örneğini ülkemizden vermek gerekirse, Düğer Aşireti Şanlıurfa yöresinde yaşamaktadır, birden fazla kabilenin bir araya gelmesiyle vücut bulmuştur. Sergevri, Lebentçiler, Billiyle, Habiye ve Karayiler kabileleri birleşerek Düğer Aşiretini oluşturmuştur.⁸³

⁸⁰ **Irak Anayasası**, Aralık 2005, Irak Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, Sayı: 4012, 2.Bölüm, Madde: 45/2

⁸¹ Cevdet Türkay, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler**, 1.Baskı, İstanbul:İşaret,2001, s. 17.

⁸² Orhan Türkdoğan, **Güneydoğu Kimliği (Aşiret-Kültür ve İnsan)**, 1.Baskı, İstanbul:Alfa, 1998, s. 19.

⁸³ Ahmet Özer, **Doğu'da Aşiret Düzeni ve Brukanlar**, 1.Baskı, İstanbul:Elips, 2003, s. 8.

Aşiretten daha küçük olan bu gibi örgütlenme türleri, kullanılan genel tanımlar dışında Irak'ın farklı bölgelerinde farklı şekillerde isimlendirilebilir.

Kabilelerin bir araya gelmesiyle Aşiret, birden fazla aşiretin bir araya gelmesiyle de Aşiret Konfederasyonu oluşur.

Irak'taki siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkilerde, toplumsal bir örgütlenme biçimi olan Aşiretçiliğin çok önemli rolü bulunmaktadır. Etkinlikleri özellikle kırsal bölgelerde kanunlardan ve güvenlik güçlerinden daha fazladır.

Irak'ta aşiretlerin güçleri, sahip oldukları kültür ve tarihsel yapıları nedeniyle Irak ulusunun karakterini şekillendirdiği söylenebilir. Merkezi yönetimlerin zayıf olduğu her dönemde Irak'ta aşiretlerin etkinliği artmıştır. Merkezi otoritenin güçlendiği dönemde ise aşiretler, merkezi yönetimler tarafından kullanılan araçlar haline gelmiştir.

Her aşiretin şeyh olarak adlandırılan bir lideri bulunmaktadır ve liderlik babadan oğula geçer, aşiret liderinin görevi, aşireti üyelerini korumak ve ana ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaktır. Ayrıca şeyh aşiret kurallarının uygulatarak toplumsal düzenin oluşmasını sağlar. Aşiret içi sorunlarda hakemlik yapar, aşiret teamülleri doğrultusunda yargılama ve cezalandırma yapma yetkisi vardır. Bunlara ilaveten kamusal yönetime karşı aşiretin temsilcisidir.

Irak tarihinde aşiretlerinin siyasi, sosyal hayattaki rolü ve etkisi büyüktür. Mevcut düzenin devamı konusunda temel unsur olmaları ve kendi üyelerini diğer aşiretlere karşı korumaları, toplum üzerindeki etkilerinin azalmaksızın devam etmesine sebep olmuştur.

16. Yüzyılın sonlarından Birinci Dünya Savaşı'na kadar bazı aşiret koalisyonları bağımsız emirlikler oluşturmuştur. Bu emirlikler, Arap çöllerinde, Musul'un batısındaki Sincar Dağı'ndan Fırat'ın batısına geçerek oradan da Basra'nın batısı ve Arap Yarımadası'nın kuzeyine kadar yayılmıştır. Bu çöl emirlikleri Irak'ın diğer bölgelerindeki şehirler ve ana yollarda hakimiyet sağlamıştır.⁸⁴

Irak'ta yönetim pozisyonunda olanlar aşiret bireyleriyle bağlantı kurmak yerine aşiret liderlerini kendilerine muhatap olarak almışlar ve aşiret bireylerini aşiret liderlerine kontrol ettirmeyi tercih etmişlerdir. Lideri olmayan topluluklar muhatap

⁸⁴ Watheq Al-Sadoon, "Çağdaş Irak'ta Arap Aşiretlerinin Siyasi Rolü", ORSAM-Analiz, No:221, Eylül 2018, s.3.

alınmamıştır, bu idare şekli aşiret liderlerinin Irak'taki varlığını meşrulaştırmış ve kurumsallaştırmıştır.

Özellikle devlet otoritesinin zaafa uğradığı ve yasaların uygulanmasının zor olduğu zamanlarda aşiret gelenekleri yasalardan daha güçlü ve daha bağlayıcı olmaktadır. Dolayısıyla Iraklıların çoğu eğitim ve sosyal seviyelerine bakılmaksızın aşiret sistemine ve geleneklerine saygı duymaktadır. Çünkü aşiret sistemi bir güç kaynağı olarak kabul edilmektedir. Aynı bağlamda, modern Irak devletinin kurulmasından bu yana Irak'ta faaliyet gösteren tüm siyasi partiler ve akımlar, yönetimde olsalar da olmasalar da aşiret ve kabilelerin desteğini kazanmaya çalışmışlardır.

Aşiretlerin zamanla yerleşik yaşama geçmesi, şehirlere yerleşmesi ve tarım yaparak geçinmeye başlamaları toplumsal yapılarında bir takım değişikliklere sebep olmuştur. Ancak sosyal yaşam içerisinde etkileri hiçbir zaman azalmamıştır, çünkü Irak'ta kan bağına dayalı asabiyet duygusu halen çok güçlüdür. Bu sebeple günümüzde de ülkenin yönetiminde, seçimlerde, güvenlik politikalarında ve terörle mücadelede çok etkin durumdadırlar.

Bu sebeple günümüzdeki Irak yönetiminde partiler ve gruplar arasında oluşan ittifaklar değerlendirilirken, aşiretlerin kan bağına verdiği önem ve ortak yaşam biçiminin ortaya çıkardığı dayanışma olgusu göz ardı edilmemelidir. Irak'ta kırsal bölgelerden kentlere yaşanan yoğun göç şehirleşmenin sağlıklı bir şekilde gerçekleştirelememesine sebep olmuştur. Kırsal bölgelerde var olan gelenekler ve kabile yapısı birebir şehirlere taşınmıştır. Geleneksel ilişkiler şehirlerde de devam etmiştir. Kendi varlıklarını korumak için otoriter bir yapıya bürünen iktidarlar, sadece güvenebilecekleri kişileri yani kendi aşiret mensuplarını devlet sisteminde, özellikle güvenlik kurumlarında görevlendirmişlerdir. Ancak liderlerle kan bağı bulunan kişiler, başta devletin güvenlik kurumlarında olmak üzere, devletin önemli kurumlarında görev alabilmişlerdir.

Bunun en somut örneğini Saddam Hüseyin döneminde görmek mümkündür, Saddam Hüseyin devletin güvenlik kurumlarında kendi aşiretinden olan kişilere görev vermiş, Tikriti aşiretinden olan kişileri sürekli olarak devletin stratejik noktalarında görevlendirmiştir. Baas döneminde oluşan bu yapı, aslında Baas partisinin önceliklerine

ve kuruluş amacına tamamen aykırı bir yapıdır. Ancak devlet örgütlenmesi var olan sosyal kültürün etkisi altında şekillenmiştir.

Amerikan işgaliyle sona eren Baas iktidarından sonra ülkenin kuzey bölümünde oluşan ve batı tarafından desteklenen federatif yapının gelişimi de aynen Baas yönetimindeki gibi olmuştur. Bu durum Irak toplum kültürünün, devletin örgütlenme biçimine yansımalarıdır. Kuzey Irak Bölgesel Yönetimin Batı'nın etkisiyle kurulması ve desteklenmesi bölgede daha demokratik bir yapının oluşacağı beklentisini yaratmaktaydı. Ancak bu beklenti boşa çıktı, Irak'ta yüzyıllardır var olan aşiret yapısı Kuzey Irak federal yönetiminin de aşiret bağları üzerine kurulmasına sebep oldu.

Bu örneklerden yola çıkarak Irak'ta modern devlet oluşumu için yeterli bir siyasi kültürün olmadığını söylenebilir. Bir toplumda kan bağı olgusunun çok güçlü olması demokrasinin gelişmesine engeldir. Irak'ta da kan bağı olgusu halen çok güçlüdür. Bu nedenle demokratik sistem içerisinde oluşması beklenen bireyselleşme Irak'ta gerçekleşmemektedir.

Tam sayıyı doğru olarak vermek pek mümkün gözükmesine de günümüz itibarıyla Irak'ta 200 civarında aşiret bulunduğu tahmin edilmektedir.⁸⁵ (Ek-1)

Irak'ın temel herhangi bir meselesini kavramak için, devletin kuruluşunun başlangıcına geri dönülmelidir. Ortadoğu' da siyaset çoğunlukla Aşiretlerin nüfusları ve etkileri çerçevesinde şekillenir. Aşiretler siyasi yapının birer parçası konumuna gelmişlerdir. Aşiretlerin devletin kurumsal yapılarında etkili olmaları, bu tür toplumların uluslaşmalarını zorlaştırmaktadır. Netice itibarıyla da siyasi yapı zamanla aşiret devletine dönüşmektedir. Bu durum siyasi politikalarda çözümsüzlük ve kaos ortamı yaratmaktadır.⁸⁶

ABD işgalinden sonra aşiret reisleri bir dönem yönetim sisteminin dışında bırakılmışlardır. Saddam Hüseyin'e destek veren aşiretlerin önde gelenleri işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmış, diğerleri ikinci plana itilmiştir. Ancak yeni kurulan partilerin ve siyasi akımların halkın desteğini alabilmek için aşiretlerin desteğine ihtiyaç duymaları, aşiret reislerini tekrar siyasi açıdan etkili konuma getirmiştir. Kabile ve aşiret reislerinden milletvekili ve bakan yapılanlar olmuştur. Ayrıca DEAŞ'la savaşmak üzere bazı bölgelerde aşiretlerin desteklenmesi ve silahlandırılması, aşiretlerin eski

⁸⁵ Watheq Al-Sadoon, "Çağdaş Irak'ta Arap Aşiretlerinin Siyasi Rolü", ORSAM-Analiz, No:221, Eylül 2018, s.11.

⁸⁶ Shokan Sherzad Qader ve Hogr Ibrahim Hakeem, "IKBY Siyasi Sürecinde Aşiretlerin Rolü", 2018, ORSAM, <http://orsam.org.tr/tr/ikby-siyasi-surecinde-asiretlerin-rolu/>, (Erişim tarihi:22/11/2018)

silahlı güçlerine tekrar kavuşmalarını sağlamıştır. Genel güvenliğin sağlanamadığı bölgelerde aşiretlerden destek alabilmek için altıbinin üzerinde üyeye sahip “Aşiret Destekli Konsey” kurulmuş ve etkin olarak çalışması temin edilmiştir.⁸⁷

2018 yılı Parlamento seçimlerine girerken halkın desteğini almak isteyen adaylar ve partiler yine aşiretlere başvurmuşlardır. Bu başvurulara karşılık olarak aşiretlerin talebi, partiler içerisinde kendi adaylarına yer verilmesi şeklinde olmuştur.⁸⁸

Irak'taki aşiretler mevcut etnik ve dini yapıya uygun olarak Şii Arap Aşiretleri, Sünni Arap Aşiretleri ve Kürt Aşiretleri olarak üç ayrı gruba ayrılırlar. Kürt aşiretleri ülkenin kuzey bölümünde yaşamaktadır. Birden fazla aşiretin biraraya gelerek oluşturduğu yapının adı Aşiret Konfederasyonudur. Bazı Aşiret konfederasyonlarında farklı mezhebe veya etnik yapıya sahip aşiretlerin bir araya geldikleri görülmektedir. Örneğin, Arap yarımadasına yayılmış durumda olan Ubeydiler ve Cubburiler gibi aşiret konfederasyonları hem Sünni hem Şii grupları barındırmaktadır.⁸⁹

Irak'ın 15 vilayetinde bulunan Arap Aşiretlerinin listesi ekler arasında gösterilmiştir. Aşiretlerin bir kısmı birden fazla vilayette yerleşik olarak bulunduğundan bazı aşiret isimleri tablo içerisinde birden fazla vilayette gösterilmiştir. Ayrıca tabloda aşiret konfederasyonları da belirtilmiştir.

2.4.1 Sünni Arap Aşiretleri:

Irak' taki Sünni Araplar toplam nüfusun yaklaşık %20' sini oluşturmaktadır. Sünni aşiretlerin yerleşim bölgeleri genel olarak, Musul, Selahaddin, Anbar ve Diyala şehirlerini kapsamaktadır. Aşiretlerin bir araya gelerek oluşturdukları Aşiret Konfederasyonları⁹⁰ Sünni Arap aşiretlerde nisbeten daha kolay vücut bulmaktadır ancak buna tezat olarak günümüz itibarıyla Irak' ta Sünniler daha dağınık ve parçalı bir

⁸⁷ Anbar Aşiretlerinden ABD tarafından oluşturulan ve maddi yönden desteklenen “Irak Uyanışı” ve “Irak Çocukları” isimli iki silahlı örgüt, Anbar Eyaletinde DEAS' ı mağlup etmeyi başarmıştır, Watheq Al-Sadoon, “Çağdaş Irak'ta Arap Aşiretlerinin Siyasi Rolü”, ORSAM-Analiz, No:221, Eylül 2018, s.11.

⁸⁸ Örnek olarak; Basra'da Beni Temim Aşireti lideri Müzahim El Kenan Irak eski Başbakanı Haydar Abadi'nin Zafer Koalisyonu listesinden milletvekili olmuştur.

⁸⁹ Serhat Erkmen, “Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri”, Ortadoğu Etüdleri:Ortadoğu Araştırma Derneği, Temmuz 2010, Cilt:2 Sayı:3, s.115

⁹⁰ Aşiret Konfederasyonu, aşiretlerin dini, siyasi bağlantılar sebebiyle bir araya gelerek oluşturdukları en üst aşiret birimidir. Sünni ve Şii aşiretler bir aşiret konfederasyonu altında bir araya gelebilirler, Irak' ın önde gelen aşiret konfederasyonları; Duleymi(Sünni), Hazreci(Sünni-Şii), Ebu Nasır(Sünni), Duri(Sünni), Ünizah(Sünni), Mustafa Balbay, Irak Bataklığında Türk Amerikan İlişkileri, 4.Baskı, İstanbul:Cumhuriyet Kitapları, 2007, s.306-307

görüntü sergilemektedirler. Bu durum siyasi açıdan etkisiz kalmalarına sebep olmaktadır. Saddam Hüseyin döneminde desteklenen Sünni aşiretler, ABD işgali sonrası dışlanmışlardır. Orduda, güvenlik güçlerinde ve devlet kadrolarında bulunan Sünnilerin birçoğu işsiz kalmıştır. Bu durum El Kaide yanlısı örgütlerin ve DEAŞ'ın Sünni aşiret mensupları arasından eleman bulmasını kolaylaştırmıştır. Ancak ilerleyen süreçte gerek ABD ve Bağdat yönetimi sünni aşiretleri DEAŞ'a karşı savaşmak üzere desteklemiştir. Bu konuda Türkiye de çaba sarfetmiş, Sünni aşiret liderlerini Türkiye' de toplayarak DEAŞ terörüne karşı birlikte hareket etme doğrultusunda yönlendirmiştir. Nitekim DEAŞ Sünni aşiretlerin de desteğiyle Irak'ta yenilgiye uğratılmıştır. Sünni aşiretler yaşadıkları bölgelerde petrol ve doğalgaz kaynaklarının kısıtlı olması sebebiyle merkezi yönetim içerisinde kalmayı tercih etmekte ancak zaman zaman Şii kontrolündeki Bağdat yönetiminin sünni nüfusa yönelik taraflı davranışlarını öne sürerek federal yönetim alternatifini de dillendirmektedirler.

2.4.2 Şii Arap Aşiretleri

Günümüzde her ne kadar İran, Şiiliğin siyasi güç merkezi olarak kabul görmekteyse de aslında Şiiliğin tarihsel merkezi, Hz. Ali ve Hz. Hüseyin' in kabirlerinin bulunduğu, Karbela olayının yaşandığı Irak topraklarıdır. Şiiliğin önde gelen kutsal ibadethaneleri ve önemli imamların mezarları Necef, Samarra, Bağdat gibi vilayetlere yayılmıştır. Necef'te bulunan Şii din adamı yetiştirme okulu Havza El İlmiye, Şiiliğin dünyadaki en önemli merkezlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Havza El İlmiye'de "Taklit Mercii"leri yer alır. Tüm Şiiler kendilerine dünyevi ve manevi olaylarda yön verecek bir rehber bulmak için bir taklit merciiini izlerler. Taklit Mercii konumuna erişebilmek için dini konularda uzun yıllar eğitim alınması, eğitimler tamamlandığında da kişinin çevreden kabul görmesi gerekmektedir.⁹¹

Birinci Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğunun yanında İngilizlere karşı savaşan, sonrasında da her dönem İngilizlere karşı olan Şiiler, maalesef yüz yıla yakın bir süre bunun bedelini ödediler. İngilizler, askeri kazanımlarının ardından, Şiilerin Irak siyasî hayatında etkin olmalarına izin vermediler. Buna karşılık olarak da Şiiler, sınırlarını İngilizlerin çizdiği Irak coğrafyasında yönetimlere karşı her dönem çatışma

⁹¹ Serhat Erkmen, "Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri", Ortadoğu Etüdleri:Ortadoğu Araştırma Derneği, Temmuz 2010, Cilt:2 Sayı:3, s.113

içerisinde oldular. En büyük mağduriyetlerini Baas yönetimi döneminde yaşadılar. Aslında Baas Partisi kuruluş aşamasında Şiilerin de içerisinde bulunduğu bir yapı durumundaydı. Ancak ilerleyen yıllarda özellikle Saddam Hüseyin döneminde parti yönetimini ele geçiren Sünni gruplar Şiileri tasfiye ettiler. Şii din alimi Muhammed Bakır Es Sadr, kardeşi Emine Sadr ve 92 Dava Partisi üyesi Baas rejimince idam edildi, Seyid Abdulaziz El Bedri tutuklandı ve cezaevinde öldürüldü, Muhammed Bakır El Hekim ve 30.000'in üzerinde Şii İran'a sürgün edildi, El Hekim ailesinden 100'den fazla kişi tutuklandı, 6'sı idam edildi.⁹²

Özellikle otuz yıl süren Saddam Hüseyin döneminde Şiiler baskıyla sindirilerek, Irak'taki Şiilik hareketi zayıflatıldı.⁹³ Ancak Şii gruplar günümüz itibarıyla hem çoğunlukta olmaları hem de ABD'nin desteği sayesinde Irak politikasında egemen ve belirleyici durumdadırlar.

Irak'taki Şiiler sosyolojik anlamda homojen bir yapı sergilememektedir. Bunun en geçerli örneği Iraklı Türkmenlerin yarıya yakın kısmının Şii, kalan kısmının ise Sünni olmasıdır.⁹⁴

Şii aşiretler çoğunlukla Irak'ın güneyinde Basra, Bağdat'ın güneyi, Kut, Necef, Kerbela, Nasiriye ve İran sınırına yakın bölgelerde yaşamakta ve birbirlerinden bağımsız hareket etmektedirler. Farklı Şii Arap aşiretlerinin mensuplarını bir arada tutan ve birlikte davranmalarını sağlayan en etkili güç dini liderin fetvaları ve tavsiyeleridir.

Necef Havzası Din merkezinin başında bulunan Ayetullah Ali Sistani Irak'taki en etkili Şii dini liderdir, sahip olduğu "Taklid-i Mercii" mevkisi Şiiler tarafından en üst dini makam olarak kabul edilmektedir. Tüm fetvaları Iraklı Şiiler tarafından neredeyse kutsal olarak görülür. Doğrudan siyasete girmediği halde fetva ve tavsiyelerinin halk üzerindeki etkisi sebebiyle ülke politikalarının şekillenmesinde önemli bir aktör konumundadır.

Şiiler üzerinde etkili bir diğer dini ve siyasi lider Mukteda Es Sadr'dır. Sadr ailesinin kökeni bugünkü Lübnan Devletinin bulunduğu topraklardır. Necef'e

⁹² Gökhan Cesur, "Irak'ta Saddam Hüseyin-Şii Çatışması",

https://www.academia.edu/35635623/IRAKTA_SADDAM_H%C3%9CSEY%C4%B0N_-_%C5%9E%C4%B0%C4%B0_%C3%87ATI%C5%9EMASI, (Erişim Tarihi:05/08/2019)

⁹³ Alptekin Dursunoğlu, "Irak'taki Siyasi Kesimler ve Üç Verili Tanımlama Şiiler, Kürtler ve Sünniler", *Yakın Doğu Haber*, 21/12/2004, http://www.ydh.com.tr/YD10_iraktaki-siyasal-kesimler-ve-uc-verili-tanimlamasiiler-kurtler-ve-sunniler.html, (Erişim Tarihi:09/11/2015)

⁹⁴ Alptekin Dursunoğlu, Irak'taki siyasal kesimler ve üç verili tanımlama Şiiler Kürtler ve Sünniler, *Yakın Doğu Haber*, 21/12/2004, http://www.ydh.com.tr/YD10_iraktaki-siyasal-kesimler-ve-uc-verili-tanimlamasiiler-kurtler-ve-sunniler.html, (Erişim Tarihi:09/11/2015)

Lübnan'ın Cebel Amil bölgesinden gelmişlerdir. Mukteda Es Sadr'ın babası Muhammed Sadık Es Sadr Irak'ın önde gelen Şii din adamlarındandı, 1999 yılında düzenlenen bir suikast saldırısında öldürüldü. Amcası (aynı zamanda kayınpederi) Muhammed Bakır Es Sadr ve halası Emine Sadr ise 1980 yılında Saddam Hüseyin tarafından idam edilmişlerdi. ABD işgaline karşı bir tutum sergileyen Sadr, kendisine bağlı Mehdi Ordusu ile ABD'ye karşı silahlı direniş de gösterdi. Ayetullah Sistani'nin arabuluculuğuyla direniş sonlandırdı. ABD işgaline karşı direniş göstermesi ve Sadr teşkilatının fakir kesimler üzerindeki sosyal faaliyetleri Irak Şiileri gözünde değerini yükseltti. DEAŞ'a karşı yürütülen silahlı mücadelede de görev alan silahlı milis gücünü, DEAŞ yenilgiye uğratıldıktan sonra çekirdek bir birim haricinde dağıttı. Son genel seçimlerde Sadr grubunun başında bulunduğu siyasi grup seçimlerden ilk sırada çıkan siyasi ittifak oldu.

Irak Şileri üzerinde etkisi olan bir diğer grup El Hekim Ailesidir. Lideri Muhammed Bakır El Hekim Baas Partisi tarafından İran'a sürülmüştü. Irak'ta gizli şekilde örgütlediği teşkilatla Baas Partisi aleyhine çalışmalarda bulundu. Ailenin siyasi gücü "Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi" tarafından temsil edilmektedir. Silahlı Bedir Tugayları bu konseye bağlıdır. Muhammed Bakır El Hekim Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra Irak'a döndü ancak hedef olduğu bombalı bir saldırıda hayatını kaybetti, yerine kardeşi Abdülaziz El Hekim onun ölümüyle de oğlu Ammar El Hekim geçti. Irak'taki Şii diğer gruplar, İran'ın El Hekim grubu üzerindeki etkisi ve gücü sebebiyle bu harekete dış kaynaklı olmakla suçlanmaktadır.

2.4.3. Kürt Aşiretleri

Irak'ta yaşamakta olan Kürtlerin sosyal hayatı ağırlıklı olarak aşiret düzeni üzerine kuruludur. Günümüzde Irak Kürtleri üzerinde en etkili olan ve en çok bilinen Kürt Aşireti Barzani aşiretidir. Ancak Irak'ta bu aşiretinden daha kalabalık ve siyasi hayatta güçlü etkileri olan Kürt Aşiretleri bulunmaktadır.⁹⁵

⁹⁵ Ako, Balaktayn, Barzan, Bervari, Bradost, Cabbari, Caf, Dizayi, Doski, Galeli, Guli, Herki, Humavend, Mizuri, Reykani, Sindi, Surçi, Suleyvani, Serefanı, Zebari, Zengene Aşiretleri Irak'taki önemli Kürt Aşiretleridir. Mustafa Balbay, Irak Bataklığında Türk Amerikan İlişkileri, 4.Baskı, İstanbul:Cumhuriyet Kitapları, 2007, s.319-326

Kürtlerin tamamına yakını Kuzey Irak Bölgesinde yaşamaktadır, Feyli Kürtleri⁹⁶ hariç tamamı Sünnidir. Irak'ın kuruluşundan itibaren merkezi yönetime karşı isyan hareketleri içerisinde olmuşlardır. İran-İrak savaşında Saddam Hüseyin rejimine karşı başlattıkları isyanın bedelini savaştan sonra Irak ordusunun saldırılarına maruz kalarak çok ağır ödemişlerdir. Birinci Körfez Savaşında ABD desteğiyle yine Saddam Hüseyin'e karşı savaşmışlar, ancak ABD harekati bittiğinde bir kez daha yalnız bırakılmışlardır. Saddam Hüseyin' in saldırısından kaçan onbinlerce Kürt, Türkiye'ye sığınmıştır. ABD ve BM Kürtlerin güvenliğini sağlayabilmek amacıyla Kuzey Irak'ta uçuşa yasak bölge oluşturmuş, bu durum Kürtlerin zaman içerisinde Kuzey Irak'ta federatif bir bölge yaratmasına temel teşkil etmiştir. İkinci körfez Savaşı ve ABD işgaliyle de resmen Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi oluşturulmuş, Kürtler federal bir yapıya kavuşmuştur. Çeşitli Kürt Partileri kurulmuş, seçimler yapılmış, Parlamento teşkil ettirilmiş ancak siyaset, aşiret yapısının baskısından halen tam anlamıyla kurtulamamıştır. En etkili iki parti, Barzani Aşiretinin yönetimindeki Kürdistan Demokrat Partisi ile Talabani Ailesinin etkin olduğu Kürdistan Yurtseverler Birliği partileridir. Diğer siyasi oluşumlardan Gorran (Değişim) Hareketi bu iki partinin en güçlü rakibi durumundadır, sol tendanslı diğer partiler ile dini siyasi hareketler seçimlerde aldıkları oy oranlarıyla Kürdistan Bölgesel Parlamentosunda ve Irak Parlamentosunda temsil edilmeyi başarıyorlarsa da Irak'taki Kürt siyaseti, aşiret temelli KDP ile KYB' nin hegomenyası altındadır.⁹⁷

Aşiretler hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; Moğol istilalarının ardından İngiliz işgaline kadar Irak'ta güçlü merkezi bir yönetim oluşmamıştır. Bölgede uzun süre hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu, aşiretlerin kendisine bağlılığını sağlayarak bölgeyi yönetme yolunu kullanmıştır. Bu sistem aşiretleri kendi bölgelerinde özerk yönetimler haline getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğundan sonra İngilizler de sadece aşiret liderleriyle görüşmüşler, lideri

⁹⁶ Bağdat ve Diyala şehirlerinde yaşamakta olan Feyli Kürtlerinin Irak'taki nüfusu 3 milyon civarındadır, Kürt ve Şii oldukları için Baas rejiminden baskı görmüşler ve bir kısmı İran'a sürgün edilmiştir. Bir kısmı Şii Partilerde, bir kısmı ise Kürt Partilerde siyasi faaliyet yürütmektedir. Irak Siyasetini Anlama Kılavuzu, 1. Baskı, SETA:Ankara, s.46-47

⁹⁷ Kürdistan Demokrat Partisi: Molla Mustafa Barzani tarafından kurulan parti desteğini geleneksel Kürt aşiretlerinden almaktadır. Kürdistan Yurtseverler Birliği: KDP'den ayrılan Celal Talabani tarafından kurulmuştur, ideolojisini sosyalist-ilerici olarak belirlemiştir. Gorran Hareketi KDP ve KYB tabanından oy almayı başarın üçüncü sıradaki siyasi partidir, Kürdistan Sosyalist Demokrat Partisi ve Irak Kürdistan Komünist Partisi sol tendanslı, Kürdistan İslam Birliği, Kürdistan'da İslami Hareket ve Kürdistan İslami Cemaati din ağırlıklı partilerdir. Irak Siyasetini Anlama Kılavuzu, 1. Baskı, SETA:Ankara, s.36-47

olmayan toplulukları muhatap almamışlardır. Bu durum aşiret liderlerinin Irak'taki varlığını meşrulaştırmış ve kurumsallaştırmıştır.

Ayrıca yerleşik yaşama geçiş aşiretlerin buldukları bölgelerde söz sahibi olmalarını sağlamıştır. Bu nedenle iktidarlar, aşiretlerin bölgelerindeki nüfuzundan faydalanarak bölgeyi kontrol altında tutma ve yönetme yolunu seçmişlerdir. Bu sebeple monarşi döneminde de askeri darbe sonrası kurulan Cumhuriyet döneminde de aşiretlerin gücü ve etkisi devam etmiştir.

1958 askeri darbesinden sonra kurulan Cumhuriyet yönetimi ülkedeki aşiretlerin gücünü askeri yollar dahil bir çok uygulamayla azaltmayı denemiş, ancak tüm girişimler aşiretlerin toplum içerisindeki yerleşik gücü karşısında etkisiz kalmıştır. İran-İrak Savaşı ve Körfez Savaşları sonrasında Saddam Hüseyin, aşiretlerin etkisini ve gücünü kullanarak ülkenin kontrolünü sağlamak ve kendi safında tutmak amacıyla aşiretleri öne çıkartmış, aşiretlere çeşitli siyasi roller vermiştir.⁹⁸

ABD müdahalesi sonrası gelişen süreçte etnik temelli bir siyasi yapılanma öne çıkmış gibi görünse de aşiretlerin toplumsal güçleri ve etki alanları azalmamıştır. Günümüzde de aşiretler güçlerini koruyarak varlıklarını devam ettirmekte, toplum nezdindeki nüfuzlarını kullanarak ülkenin toplumsal ve siyasal yapısını etkilemeye devam etmektedirler. Aşiret mensupları açısından aşiret kuralları kanunların önünde gelmekte, güvenlik güçleri silahlı aşiretler karşısında yetersiz ve aciz kalmaktadırlar. 2018 yılında Basra' da aşiretler arasında çıkan silahlı çatışmalarda yüzlerce kişi ölmüş ve yaralanmıştır. Irak Meclisi Basra Ofis Müdürü Muhammed Kazım, Basra kentinin aşiretler arasındaki sorunlardan dolayı onlarca sivil insanın ölümüne sahne olduğunu, 2018 yılı içerisinde 133 kişinin öldüğünü, 411 kişinin de yaralandığını belirtmiş ayrıca, emniyet güçlerini, asıl rolüne dönmeye ve kanunlara uymayanlara karşı mücadele etmeye çağırmıştır. Basra Milletvekili Halid Ceşami de, kentte güvenlik alanında bir boşluk yaşandığını, aşiretler arasındaki şiddet olaylarında kullanılan silahlar karşısında emniyet güçlerinin aciz kaldığını ileri sürmüştür.⁹⁹

ABD'nin Irak işgalinden sonra kimlik konusu Irak siyasetinde önemli bir yer tutmuştur. Arap, Kürt ve Türkmen vatandaşların etnik kimlikleri ön plana çıkarılmış ve

⁹⁸ Serhat Erkmen, "Irak'ta mevcut Siyasi Durum ve Önemli Siyasi Gelişmeler", **ORSAM**, Rapor No:35, Mart 2011, s.6.

⁹⁹ Basra' da Aşiretler Arasındaki Şiddet Olaylarında 133 Ölü 411 Yaralı, 2018, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/basrada-asiretler-arasindaki-siddet-olaylarinda-133-olu-411-yarali-394777.html>, (Erişim tarihi:18/12/2018)

akademik çalışmalarda bunlar üzerinden analizler yapılmıştır. Aynı zamanda bu vatandaşlar, dinlerine ve mezheplerine göre de gruplandırılmıştır. Ancak bu vatandaşların birçoğunun aynı zamanda bir aşiret aidiyetlerinin olduğu da unutulmamalıdır. Çoğu zamanlarda, ihtiyaca ve menfaate göre aşiret aidiyetleri öne çıkmaktadır.

Ortadoğuda aşiret kimlikleri özellikle devletlerin siyasi krizlere girdiği durumlarda yönetimlerce de ön plana çıkartılmıştır. Ülkenin yöneticileri toplumu istedikleri şekilde yönlendirmek veya devletin kontrolü dışında harekete geçirmek istediklerinde aşiretlerin rolünü yüceltmiş ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilecekleri bir araç haline getirmeye çalışmışlardır. Bu durum aşiretlerin siyasi anlam kazanan aktörler haline gelmesini sağlamıştır.¹⁰⁰

Aşiret kavramına açıklama getirerek, devamında Irak toplumu içerisinde bulunan tüm aşiretleri ayrıntılı olarak ele almamızın sebebi, aşiretçilik olgusunun bu denli güçlü olduğu Irak'ta ulus devlet ilkelerinin yerleşik toplum değerleriyle çatışmasının kaçınılmaz olduğunu göz önüne serebilmektir.

2.5. Irak Petrolleri

Ulus Devletin, burjuvazinin sermayesine alan açmak için burjuva tarafından kurulduğu ve gelişme sürecinde kapitalizm yükselişe ile paralel hareket ettiğine dair bir takım düşünceler olduğunu Birinci bölüm içeriğinde belirtmiştik. Ulus devlet sermaye egemenliğinin devletleşmiş formuysa, Irak Ulus Devletinin varlığı ve devamı için ülkenin tek sermaye kaynağı olan petrol gelirinin ulus devlet ilkelerine uygun bir formül içerisinde kullanılması gerekir.

Irak hem petrol rezervi hem de üretimi açısından dünya ülkeleri arasında dördüncü sırada yer almaktadır. 150 milyar varil rezerve sahip ülkede günlük 5 milyon varil üretim yapılmaktadır. Ayrıca Irak 3 trilyon 744 milyar metreküp doğalgaz rezervine sahiptir.¹⁰¹

¹⁰⁰ Serhat Erkmen, “Suriye’deki Olaylarda Irak-Suriye Aşiret İlişkilerinin Rolü”, **Ortadoğu Analiz**, , Cilt 4, Sayı 43, Temmuz 2012, s.55

¹⁰¹ İdris Okutucu, “Irak’ ın Devasa Petrol Rezervleri”, AA, 09.08.2018, www.aa.com.tr/dunya/irakin-devasa-petrol-rezervleri-/1226468(Erişim Tarihi:11/10/2018)

Irak' ta ilk petrol şirketini İngilizler kurmuştur. 1912 yılında kurulan bu şirketin adı Türk Petrol Şirketi idi. Manda idaresi döneminde ismi Irak Petrol Şirketi olarak değiştirildi. 1918-1932 yılları arasında süren manda yönetimi boyunca Irak petroleri bu şirket tarafından işletildi, manda yönetimi sona erdiğinde tüm Irak petrolerinin çıkarma ve işletme imtiyazları Irak Petrol Şirketi'ne verildi. Şirket milletlerarası bir konsorsiyumdan oluşuyordu.

Saddam Hüseyin 1972 yılında Irak Petrol Şirketini, dolayısıyla tüm Irak petrolerini millileştirdi. Bu hamle Baas Partisinin ülke içerisindeki popülaritesini yükseltti. Irak petrol geliri Irak halkının olmalıydı. Millileştirme ile sağlanan yüksek petrol geliri alt yapının iyileştirilmesini ve hayat standartlarının yükselmesini sağladı.¹⁰²

Petrolün millileştirilmesi, gelirinin ülke içerisinde kalması ve refah seviyesinin yükselmesi Irak milliyetçiliğini bir nebze de olsa olumlu yönde etkiledi. Kısa süren bu dönemin Irak' ın ulus devlet olmaya en yaklaştığı dönem olduğu söylenebilir.

Ancak ABD' nin işgaliyle petrol ve doğalgaz arama ve çıkarma faaliyetleri tekrar uluslararası şirketlere geçti. **İngiltere**'den BP ve Shell, **ABD**'den ExxonMobil, **Türkiye**'den Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, **Rusya ve Çin**'den 3' er ayrı petrol şirketi, **Mısır ve Japonya**'dan 2' şer, **Fransa, İtalya, Kuveyt, Pakistan, Endonezya, Malezya** ve **Güney Kore**'den 1'er petrol şirketi Irak hükümeti ile anlaşmalar imzaladılar.

ABD önderliğinde hazırlanan 2005 tarihli yeni Irak Anayasasında doğalgaz ve petrol kaynaklarının ne şekilde işletileceği konusunda açık hükümler bulunmamaktadır. Anayasasının 111. Maddesinde; "Irak'ta bulunan petrol ve doğal gazın, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malı olduğu" vurgulanmıştır.

Petrol ve doğalgaz yönetimi konusunda Merkezi Hükümet ile Bölge Yönetimleri arasındaki yetkilendirme ile ilgili olarak ise 112. Maddesinde "Federal Hükümetin, mevcut yatlardan çıkarılan petrol ve doğal gaz yönetimini Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle birlikte yapacağı, elde edilen gelirin ülkenin tamamında nüfus dağılımına göre adaletli bir şekilde dağıtılacağı, eski rejim tarafından haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratılan veya sonradan zarar gören bölgelere, tüm bölgelerin dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde belirli bir süre için ilave pay verileceği,

¹⁰² Davut Hut, "Petrolün Lanetlediği Ülke Irak", ORDAF(Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, ordaf.org/petrolun-lanetlediği-ülke-irak/, (Erişim tarihi:10/12/2018)

bu hususun yasayla düzenleneceği” ayrıca “Federal Hükümetin petrol ve gaz üreten Bölge ve Vilayet Hükümetleri bir araya gelerek, Irak milletine en fazla menfaati sağlayacak şekilde ve mevcut en ileri pazarlama ve yatırım ilkelerini ve teknolojisini kullanarak petrol ve doğal gaz yataklarını geliştirmek için gerekli strateji ve siyaseti tayin edecekleri” belirtilmiştir.

Irak’ın petrol ve doğalgaz kaynaklarının çıkartma, işletme ve pazarlama yetkisinin ve elde edilecek gelirlerin merkezi yönetim ile bölgesel/federal yönetimler arasında ne şekilde paylaşılacağı konusunu düzenleyen yeni petrol kanunu tasarısı, Hükümet tarafından 2007 yılı içerisinde hazırlanarak parlamentonun onayına sunulmuş ancak gruplar arasında bir uzlaşma sağlanamadığı için 2007 yılından bu yana Meclisten geçirilememiştir.

Yasa tasarısına göre; “Yerli ve yabancı yatırımcılar Irak petrol ve doğalgaz kaynakları üzerinde 50 yıllığına petrol çıkarma tesisleri yapma ve rafineri kurma hakkına sahip olacaklar, 50 yıllık sürenin bitiminde mülkiyet tekrar Irak hükümetine geçecek, tüm petrol ve doğalgaz yataklarının kontrolü kurulacak olan Irak Ulusal Şirketinde olacak, Irak’ın doğalgaz ve petrol zenginliği tüm Irak vatandaşları ile etnik ve dini tüm gruplar arasında eşit paylaşılacak, net gelirlerin yüzde 17’si Kürt yönetimine, kalanı diğer vilayetlere pay edilecektir.”

3 Temmuz 2007 tarihi itibarıyla tasarının Irak ulusal meclisinde görüşülmesi beklenmekteydi. Ancak Sünni Irak Uzlaşma Cephesi ve Şii lider Mukteda El Sadr’a bağlı vekillerin itirazları üzerine tasarı Meclis gündemine getirilemedi.¹⁰³ Sünni gruplar itiraz ettikleri en önemli noktanın “Üretimde sözleşmeye taraf olanların ortaklığı ile ilgili madde olduğunu, bu durumun Irak’taki petrol servetinin soyulması olarak değerlendirdiğini ve yabancı şirketlerin Irak petrollerini sömürmesini haklı gösterecek hiçbir nedenin bulunmadığını, Petrol ve Doğal Gaz Yasası’nın Irak ulusunun çıkarları ile uyumlu hale getirilerek Iraklı gruplar arasında ittifak sağlandıktan sonra onaylanması gerektiğini” belirttiler.

¹⁰³ Muharrem Hilmi Özev, “Yeni Irak Petrol Yasası Irak Parlamentosunda”, Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://www.tasam.org/tr/TR/Icerik/648/yeni_irak_petro_l_yasasi_irak_parlamentosunda, (Erişim tarihi: 21.09.2018)

Sadr taraftarları, ABD, İngiltere ve koalisyon ülkelerini kastederek Irak'ı işgal eden ülkelerin Irak'la petrol anlaşmaları yapmalarına imkan verecek olan petrol kanununa karşı çıkacaklarını bildirdiler. Sadr grubu kanun tasarısında bilhassa yabancı şirketlerin uzun dönemli üretim ortaklığı anlaşmaları yapabilecek olmalarına itiraz etti, bu tür anlaşmaların Irak'ın egemenliğini ortadan kaldıracığını ancak Irak'ı işgal eden ülkelerin Irak'la petrol sözleşmelerini yapabilmelerini yasaklayacak bir düzenleme yapılması halinde tasarıyı destekleyeceklerini ifade ettiler.

Kürdistan bölgesel hükümeti ise yasa tasarısını destekleyerek, “Yasa tasarısında bir değişiklik yapılması halinde tasarıyı kabul etmeyeceklerini, Bakanlar Kurulunun tasarıya son şeklini verdiğini, özünü etkileyecek bir değişikliğe onay vermeyeceklerini” beyan ettiler.

ABD, Irak için ihtiyaç duyulan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye gelmesi açısından tasarının yasalaşmasının hayati önem taşıdığını öne sürerek, tasarının bir an önce yasallaşması için Irak Hükümeti nezdinde ısrarcı oldu. Ancak ABD' nin ısrar sebebinin, uluslararası petrol şirketlerinin Irak'ta iş yapmasına yasal zemin oluşturma ve sömürgeci modern çağdaki formunu sürdürme çabası olduğunu söylemek daha isabetli olacaktır.

Dönemin hükümeti tarafından yasa tasarısının hazırlanmasında ve sunulmasında şeffaf davranıldığı iddia edilmesine rağmen birçok konuda tarafların tereddütleri giderilemedi. Koalisyon güçleri ve Iraklı yetkililer söz konusu tasarı ile Irak ekonomisinin önünün açılacağını ve ülkede ulusal birliğin sağlanmış olacağını ileri sürdüler, buna karşılık muhalif çevreler yasayla 1970'li yıllarda millileştirilen Irak petrolünün yeniden özelleştirilmesinin önünün açılacağını, üretim ortaklığı anlaşmalarından yararlanacak tek tarafın Koalisyon güçleri, ABD ve İngiltere merkezli uluslararası petrol şirketleri olacağını öne sürdüler. Anlaşmazlıklar sebebiyle yasa parlamento tarafından günümüze kadar onaylanmadı ve yürürlüğü girmedi.¹⁰⁴

Tasarı beklemedeyken Kuzey Irak Bölgesel Parlemantosunu aynı yıl içerisinde, Irak Meclisinin tatile ayrılmış olduğu tarih aralığında kendi bölgesel petrol yasasını “Kürdistan Bölgesi Petrol Yasası” adıyla oybirliğiyle onayladı. Aceleyle kabul edilen yasayla Kürdistan Milli Petrol Şirketi kurulmasının önü açıldı. Bu gelişmeden birkaç ay

¹⁰⁴ Muharrem Hilmi Özev, “Yeni Irak Petrol Yasası Irak Parlamentosunda”, Türkiye Asya Str. Arş.Mer. 13.07.2008, http://www.tasam.org/tr/Icerik/648/yeni_irak_petrol_yasasi_irak_parlamentosunda, (Erişim tarihi: 21.09.2018)

önce Bölgesel Kürt Yönetiminin Washington temsilcisi Kubad TALABANİ yaptığı açıklamada “Petrolün kendilerinin kırmızı çizgisi olduğunu, Merkezi petrol rejiminin kendilerine dayatılması halinde Irak Devletine katılmayacaklarını, Kürtlerin böyle bir Irak’ın parçası olmak istemediklerini” açıklamıştı.¹⁰⁵

Bağdat hükümeti, Erbil yönetiminin Kuzey Irak Bölgesel Parlemantosunda onaylatdığı petrol yasası üzerinden yapmış olduğu petrol anlaşmalarını yasal bir dayanağı olmadığı gerekçesiyle illegal kabul etmektedir.. Bu sebeple Erbil'in petrol ihraç etmeye başladığı 1 Haziran 2009'dan bu yana Bağdat'la arasında ciddi ihtilaflar bulunmaktadır.

Petrol yasası Irak Ulusal Meclisinde bir türlü onaylanamadı ancak ilk Irak milli petrol şirketinin kurulmasını konusunu içeren yasa 2018 yılı içerisinde meclisten geçti. Yasanın kabulüyle ihale açmak ve üretim gibi tüm hak ve yükümlülükler yeni kurulan Irak Ulusal Petrol Şirketi'ne verildi. Daha önce kurulmuş olan Petrol Pazarlama Şirketi, Irak Sondaj Şirketi, Basra Petrol Şirketi, Kuzey Petrol Şirketi, Meysan Petrol Şirketi, Vasat Petrol Şirketi, Dikar Petrol Şirketi ve Petrol Taşıma Şirketi Irak Ulusal Petrol Şirketi'ne bağlandı.¹⁰⁶

Tüm bu gelişmeler petrol gelirlerinin paylaşımı konusunda taraflar arasında bir anlaşma zemini sağlayamadı. Ulus devlet unsurları içerisinde ülkenin sermaye kaynakları, ulusu birarada tutan önemli etkenlerden birisidir. Irak’ın tek sermaye kaynağı olan petrol ise Irak’ı neredeyse birden fazla parçaya bölünme noktasına doğru sürüklemektedir.

Irak’ın mevcut iç dinamikleri ve sosyal yapısı ülkenin siyasal yapısının şekillenmesinde ana rol oynamaktadır. Etnik ve dini unsurlar tarihsel süreçteki konumlarını ve etkilerini korumakta, siyasal oluşumlar, etnik ve dini yapılara paralel şekilde gelişme göstermektedir. Mevcut etnik ve dini farklılıklar Irak Devleti kurulmadan önce de güçlü bir şekilde bölgede yer almaktaydı. Devletin kurulmasıyla birlikte bu farklılıklar merkezi otoritenin kontrolüne alınmaya ve Iraklılık kimliği içerisinde eritmeye çalışıldı ancak etnik ve dini gruplar tek bir kimlik altında birleşmek

¹⁰⁵ Kuzey Irak Petrol Kanunu, 7 Ağustos 2007, www.haberler.com/kuzeyirak-tapetrol-kanunu-haberi/, (Erişim tarihi: 13/10/2018)

¹⁰⁶ Irak’ın Milli Petrol Şirketine Meclisten Onay, 05.03.2018, <http://www.milliyet.com.tr/irak-in-ilk-milli-sirketine-dunya-2621636/>(Erişim Tarihi: 05.05.2018)

yerine kendi kimliklerine sahip çıkmayı tercih ettiler. ABD işgali Irak'ta zaten var olan Sünni Araplar, Şii Araplar ve Kürtler arasındaki ayrımı perçinledi.

Görünüşte merkezîyetçi veya milliyetçi tavır sergileyen Iraklılar dahi seçimlerde mezhep mensupluğuna veya aşiret üyeliğine göre oy kullanmaktadır. Genel seçimlerde ülke genelinde kurulan ittifaklar, etnik ve dini motiflere göre oluşturulmuştur. Seçmenler de mensubu oldukları kimlik doğrultusunda oy tercihinde bulunmaktadırlar.. Bu durum Irak'ın sahip olduğu tarihsel ve sosyal dokusunun sonucudur. Ülkenin mevcut etnik ve dini yapısının Irak'ın geleceği üzerinde ana belirleyici etken olacağı tartışmasız bir gerçektir.

BÖLÜM 3: IRAK' TA DEVLETİN DEMOKRATİKLEŞME SÜRECİ

Irak'a demokrasi getireceğini öne süren Amerika Birleşik Devletleri işgal sonrası takip ettiği yanlış -belki de kasıtlı- uygulama ve politikalarıyla tam bir istikrarsızlığa sebebiyet vermiştir. Eski bürokratik yapının komple tasfiyesiyle yeni bir Irak Devleti oluşturulabileceği düşüncesi sadece teoride kalmıştır. Ülkedeki tüm kurumsal yapıların lağvedilmesi, polis ve ordunun dağıtılması, bürokratik yapının ortadan kaldırılması uygulamalarıyla yaratılan kaos ortamı siyaset bilimine yeni bir kavram kazandırmıştır: “Iraqization/İraklaşma”.

2003 yılındaki ABD işgali sonrası Irak'ı idare etmek üzere ABD tarafından atanan ve 14 ay boyunca Irak' ta görev yapan diplomat Paul Bremer' e Batı ülkeleri tarafından “Bağdat Valisi” olarak hitap ediliyordu. Bu hitap akıllara ister istemez Batı Dünyasının sömürgeci ve kolonyalist yönünü getirdi. Ortadoğu' nun hassasiyetleri, Irak' ın sosyolojik yapısı, aşiretler ve mezhep farklılıkları konusunda yeterli bilgi sahibi olmayan, Paul Bremer ve ekibinin gerçekleştirdiği uygulamalar Irak' ta tam anlamıyla bir kaos ortamı yarattı. Direnişçiler tarafından gerçekleştirilen eylemlerde ABD ve Koalisyon güçleri çok ciddi kayıplar verdiler. Baas Partisinin kapatılması doğru ve gerekli bir karardı ancak Baasçı oldukları gerekçesiyle devlet memurlarının da işlerine son verildi tüm ordu ve polis teşkilatı dağıtıldı, devlet aygıtı işlevsiz kaldı, ülke genelinde mezhep çatışmaları başladı, hatalı uygulamalara duyulan tepki direniş cephesini genişletti, Sunniler sistem dışına itildi, irili ufaklı birçok terör örgütü türedi, Irak' ta tam anlamıyla kaotik bir ortam oluştu.¹⁰⁷

Halbu ki Iraklıların yaklaşık yüz yıllık bir anayasal geçmişleri ve sancılı bir şekilde işliyor olsa da bir takım anayasal kurumları mevcuttu.

3.1 Irak'ın Anayasal Düzenlemeleri:

Tez içerisinde daha önce de belirtildiği gibi mevcut Irak Devleti, Osmanlı İmparatorluğu zamanında 3 ayrı eyalet olarak yönetilen Musul, Basra ve Bağdat' ın birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Ulus devlet olarak dizayn edilmeye çalışılan ülkede

¹⁰⁷Mete Çubukçu, “Suriye’de Sorunu Türkiye ve Rusya Çözer”, Açık Görüş, 07/05/2015
<http://haber.star.com.tr/acikgorus/suriyede-sorunu-turkiye-ve-rusya-cozer/haber-710406>,
Tarihi:24/08/2017)

(Erişim

üniter yapının devamı ve Iraklı kimliği oluşturabilmek için Baas dönemi başta olmak üzere yoğun çaba sarfedilmiş, defalarca kez anayasal düzenlemeler yapılmıştır.

Irak'ın eski anayasalarını Kraliyet Dönemi, Cumhuriyet Dönemi ve İşgal Sonrası Dönem olarak üç gruba ayırmak mümkündür.

1921-1958 yılları arasında kırk yıla yakın süre devam eden Kraliyet Dönemi; anayasal düzenlemeler açısından oldukça istikrarlı bir dönemdir. Bu sürede sadece bir anayasa oluşturulmuş ve devlet onunla yönetilmiştir. Bu dönemin tek anayasası olan 1925 Kanuni Esasi'nin; egemenliğin kullanılış biçimi, temel hak ve özgürlükler, kuvvetler ayrılığı ve anayasaya uygunluk denetimi açısından demokratik bir çizgide olduğu söylenebilir.

Irak'taki Kraliyet dönemi 1958 Devrimi ile sona ermiş ve Cumhuriyet dönemi başlamıştır. 2003 yılındaki işgale kadar devam eden Bu dönemin anayasal düzenlemeler açısından istikrarsız olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde tam beş anayasanın düzenlenmesi, dönemin istikrarsızlığı gözler önüne sermektedir. Cumhuriyet dönemi anayasaların demokratik gelenekten uzak olduğu, temel hak ve özgürlükler açısından da yetersiz düzenlemelere sahip olduğu, içeriğinde egemenliğin halkta olduğuna dair bir takım ibareler bulunmasına rağmen halkın iradesinin tamamen devre dışı bırakıldığı söylenebilir.

İşgal sonrasının anayasal düzenlemeleri, 2004 yılında düzenlenen Geçiş Dönemi Devlet Yönetim Yasası ve halen yürürlükte olan 2005 tarihli Irak Anayasasıdır. Yeni anayasanın hazırlanması için 30 Ocak 2005 tarihinde gerçekleştirilen seçimle geçici parlamento oluşturuldu. Anayasa taslağı hazırlayarak halk oylamasına götürmek ve devamında düzenlenecek seçim kanunu ile asıl parlamentonun kurulmasını sağlamakla görevli Geçici Parlamentonun anayasa taslağı hazırlaması çok kolay olmadı. Çünkü Sunniler yönetim sistemi dışında kalacakları endişesiyle güçlü bir federalizme sıcak bakmıyorlardı, Kürtler ise geçmiş yıllardan elde ettikleri bölgesel egemenlik haklarını daha da kuvvetlendirecek bir federalizm sisteminden yanaydılar. Irak'ta çoğunlukta olmalarına rağmen yıllardır sistem dışı bırakılmış olan Şii'ler ise kurulacak devletin bir Şii devleti olmasını arzuluyorlardı.

Hazırlanan taslak Sunnilerin boykotuna rağmen Şii ve Kürt vekillerin oylarıyla kabul edildi. Sunnilerin yapılacak olan seçime katılmalarının sağlanabilmesi için

talepleri doğrultusunda taslak üzerinde sonradan bazı deęişiklikler¹⁰⁸ yapıldı ve taslak 15 Ekim 2005 tarihinde oylandı. Sünni kesimden katılım sadece %24 olduğu Anayasa Referandumunda ülke genelindeki oran %68, kabul oranı ise %78 olarak gerçekleşti.¹⁰⁹ 144 maddeden oluşan yeni Anayasa'ya göre parlamenter, demokrat, federal bir cumhuriyet olan Irak'ın resmi dini İslam olarak belirtilmiş, İslam'ın kurallarıyla, anayasada düzenlenen haklarla ve demokratik ilkelerle çelişen yasaların çıkarılamayacağı düzenlenerek diğer din mensuplarının inanç ve ibadet özgürlükleri garanti altına alınmıştır. Arapça ve Kürtçe resmi diller olarak kabul edilmiş, Türkçe, Ermenice ve Asurice'nin devlet okullarında eğitim dili olarak kullanılabilereği ayrıca nüfuslarının yoğun olduğu idari birimlerde Trkmenice ve Sryanicenin diğer iki resmi dil olduğu, bir bölge veya vilayette yaşayan halkın referandumda çoğunlukla karar vermesi halinde herhangi bir yerel dilin de ek resmi dil olarak kabul edileceği belirtilmiştir. Kürtler tarafından oluşturulmuş olan federal bölge resmen tanınarak, yeni federal bölgeler kurulmasının n açılmıştır. Petrol ve doğalgaz kaynakların tüm Irak halkının malı olduğu ve eşit olarak paylaşılacağı vurgulanmıştır.

Yeni anayasadaki bazı belirsizlikler Irak'ın geleceği açısından endişe yaratmıştır. şiilerin egemen olduğu bölgelerde kurulması muhtemel federal yönetimlerin İran'ın güdümüne girebileceği, Kürtlerin tam bağımsızlık arzularının artabileceği, Petrol ve doğalgaz zenginliğinden Sünnilerin eşit pay alamama ihtimalinin yaratacağı huzursuzluk bu endişelerin başta gelenleridir.

3.2 İşgal Sonrası lke İçerisinde Ortaya ıkan Siyasi Durum

ABD'nin Irak işgali 2003 yılından askerlerini kademeli olarak çekmeye başladığı 2010 yılına kadar sürmüştür. İşgal süreci, Baas döneminde şiddet kullanılarak bastırılmış olan etnik ve dini aidiyetlerin tekrar ön plana çıkmasına sebep olmuş, gruplar arasındaki karşılıklı şiddet olaylarını körüklemiştir. Kurulan her siyasi hareket kendi etnik ve dini kimliğine yaslanmış, nüfusu ve gücü oranında temsil yetkisi alabilmiştir.

¹⁰⁸ Sünnilerin en çok üzerinde durdukları konu Anayasanın gcl bir federalizme izin vermemesi gerektiği olmuştur. Referandumda yaşanacak olan genel bir Sünni boykotunun referandumu geçersiz sayacak olması ve Sünni kesimin desteği alınmadan yeni bir yönetim sistemi oluşturmanın mümkün olmadığını bilen ABD, şii kesimlere baskı yaparak federalizm konusunun taslak dışı bırakılmasını ve bu konunun yeni meclis tarafından belirlenmesi yönünde karar alınmasını sağlamıştır. Bu şart karşılığı Meclis Başkanı Haşim El Hasani ve Devlet Başkanı Yardımcısı Gazi El Yaver'in öncülüğündeki Sünni kesimden politikacılar taslağa onay vermişlerdir.

¹⁰⁹ Kemal İNAT, "Irak 2005", Kemal İnat ve Ali Balcı(Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2005**, Ankara:Nobel, 2006, s.68-74

2014 ve 2018 seçimlerinde karma ittifaklar oluşturularak Iraklılık kimliği ön plana çıkarılmaya çalışılsa da ittifaklar dahilinde dahi her kesim kendi mensubiyetinin adayını desteklemiştir. Partilerin seçimlere ittifaklar yapılarak girmelerine rağmen herhangi bir ittifak tek başına hükümet kuracak çoğunluğu bulamadığından, seçim sonuçlarına göre kabine oluşturma amaçlı partiler ve gruplar arası yeni ittifaklar kurulmaktadır.

3.2.1. Şii Araplar

Irak nüfusunun yaklaşık % 55' ini oluşturan Şiilerin bir kısmının ABD müdahalesini ilk aşamada kabullendiklerini söylemek yanlış olmaz. Çünkü işgalin ülkedeki siyasi sistemi değiştirmede ve Şiilerin iktidara gelmesinde bir fırsat olduğuna inanmışlardır. ABD işgalinden itibaren Irak' ta siyasi iktidar ve meclis çoğunluğu Şiilerin elindedir. Başbakanlık Şii liderlere, nisbeten temsil makamı statüsünde olan Cumhurbaşkanlığı ve Meclis Başkanlığı görevleri Kürtlere ve Sunni Araplara verilmektedir. Ancak iktidar konumunda olan Şiiler de bir bütün halinde hareket edememekte, parçalı bir görüntü sergilemektedirler.

Şii Araplar üzerinde etkili farklı siyasi ve dini aktörler bulunmaktadır. Saddam döneminde yurt dışına kaçmak zorunda kalmış, komşu ülkelerde veya batı ülkelerinde muhalif çalışmalar yürütmüş siyasi figürler işgal sonrasında Batının da desteğiyle yönetim kademelerinde kendilerine yer bulmuşlardır, halen etkili partilerin başında veya içerisinde siyaset yapmaktadırlar. Nuri El Maliki, İbrahim Caferi, İyad Allavi ve Hüseyin El Şehristani bu siyasetçilere örnek olarak gösterilebilir. Diğer kesimler bu siyasi elitleri Irak'ın kaynaklarını uluslararası petrol şirketlerine peşkeş çekmekle suçlamaktadırlar. Saddam döneminde İran'dan destek alarak Saddam muhalifliğini İran merkezli yürüten Ammar El Hekim ve Hadi El Amiri gibi siyasetçiler ise İran'ın güdümünde olmakla itham edilmektedir. Sadr Hareketi halk nezdinde, Saddam döneminde önemli liderleri öldürülmesine rağmen ülkeyi terk etmemeleri sebebiyle daha Iraklı olarak görülmektedir. ABD işgaline karşı çıkan ve kurduğu Mehdi Ordusuyla silahlı direniş başlatan Mukteda Es Sadr'ın hem dini liderlik rolü hem de siyasi rolü vardır. ABD işgali sırasında birkaç yıl İran'da ikamet etmesi ve dini eğitim almış olmasına rağmen, İran dahil hiçbir dış etkenin Irak'ın içişlerine karışmaması gerektiğini savunmaktadır.

Irak'taki Şii din alimleri İran'daki mevcut sistemin aksine doğrudan siyasetin içerisinde değillerdir. İran'da dini lider siyasetin en etkin ve belirleyici unsurudur. Irak da ise siyasetçilere ve halka tavsiyelerde bulunan yol gösterici konumundadır. Irak Şiiilerinin dini lideri Necef Havzası Dini Merkezinin yöneticisi konumunda olan Taklid-Merci'dir. Irak'ta dini lider Taklid-i Merci'nin siyasete doğrudan müdahalesi yoktur ancak sözleri neredeyse tüm Iraklı Şiiiler için fetva niteliğindedir. Günümüz itibarıyla Irak'taki Taklid-Merci Ayetullah Ali Sistani'dir. Fetvalarının Iraklı Şiiilerin çoğu üzerinde bağlayıcı etkisi bulunmaktadır.

Bu durum sadece, Necef Havzasında yetişmediği halde özellikle Irak'ın güneyinde çok etkili dini ve siyasi bir lider konumunda olan Mukteda Es Sadr açısından istisna oluşturmaktadır. Mukteda Es Sadr Milyonlarca Iraklı Şii'yi harekete geçirebilme potansiyeline sahiptir. Bu sebeple Irak'ın en etkili siyasi ve dini aktörlerindedir. Ancak liderliğini diğer Şii liderler karşısında meşrulaştırmak ve ülkedeki tüm Şiiiler üzerinde etkili olabilmek için "Ayetullah" ünvanı alması gerekmektedir. Bu amaçla İran'ın Kum Havzası dini Merkezinde din eğitimi almıştır.¹¹⁰

Günümüz itibarıyla Irak siyasetinde etkili ve belirleyici olan kesim, nüfus olarak da çoğunlukta olan Şii gruplardır.

3.2.2. Sünni Araplar

Irak nüfusunun yaklaşık % 20' sini oluşturan Sünni Arap topluluk, Saddam Hüseyin dönemi boyunca azınlıkta olmasına rağmen çoğunluğa tahakküm etmiştir. Esasında Sünnilerin yönetimde söz sahibi olmaları Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren süregelmiştir. Irak' ın İngiltere tarafından işgali sürecinde ve 1932 yılında bağımsızlık elde edildikten sonra da Sünniler sürekli yönetimde egemen olmuşlardır. Irak' ın kuruluşundan itibaren, milli kimliği Arap ve Iraklı olmak doğrultusunda oluşturmaya çalışan ana kesim Sünniler olmuştur. Saddam Hüseyin' in sunni olması ve dönemindeki devlet idaresi ve ordunun tamamına yakınının sunnilerden kurulmuş olması sebebiyle Arap Sunniler, işgalden sonra ABD tarafından yönetime uzak tutulmuş, dışlanmışlardır. DEAŞ terör örgütünün güçlenmesine ve sunni kesim

¹¹⁰ Irak Siyasetini Anlama Kılavuzu, 1. Baskı, SETA:Ankara, s.150-159

içerisinden beslenmesine sebep olan unsurlardan biri de sunni arapların işgalden sonra sistem dışı bırakılmalarıdır.

Sünni Saddam rejiminin Şiilere yönelik baskıcı tutumu ve Şiileri yönetim sistemi dışında bırakan uygulamaları, işgal sonrası Sünni kesime öd alma ve cezalandırma olarak geri döndü. 2005 tarihinde yürürlüğe giren yeni Anayasa’ da federal yapının kabul edilmesi, etnik ve mezhep farklılıklarının öne çıkarılması, ancak tartışmalı bölgeler hakkında açık hükümlerin bulunmaması zaten varolan mezhepsel farklılığı daha da derinleştirdi.¹¹¹

Irak’ın işgali sonrasındaki süreçte Sünniler, birlik halinde hareket edememişler, aksine parçalanmış bir görüntü sergilemişlerdir Sünniler arasındaki bölünmede iki ayrı grup bulunmaktadır. 2003 yılı sonrası siyasi sürece katılan Katılım Yanlısı Grup ve sürece katılmayı şiddetle reddeden Reddiyeciler.¹¹² Katılım yanlısı grup 2005 Anayasa referandumuna sunnilerin katılımını engelleyen Reddiyecileri “Sunnilerin sistem dışında kalmalarına sebep oldukları” gerekçesiyle suçlamakta, reddiyeciler de katılımcıları “İşgalciler ve işbirlikçileri tarafından Irak halkına dayatılan adaletsiz anayasa metnini kabul etmekle” suçlamaktadırlar. Bu farklılık Sünniler arasındaki ayrılığı körüklemiş, Sunni kesimler içerisinden şiddet yanlısı terör grupları türemiştir.¹¹³

Anayasanın kabulü sonrasında kurulan tüm hükümetlerde başbakanlık görevi parlamento çoğunluğuna sahip Şiilere verilmiş, göstermelik bir temsil makamı konumunda bulunan Meclis Başkanlığına ise Sünni adaylar seçilmiştir. Sünniler Şii grupların adil ve dürüst davranmadıkları gerekçesiyle zaman zaman seçimleri boykot etmişler, zaman zaman da sunni milletvekilleri parlamentoyu boykot etmişlerdir. Günümüz itibarıyla birlik içerisinde hareket edemeyen ve çok parçalı bir görüntü veren Sunni gruplar genel bir memnuniyetsizlik içerisindedirler. Hatta bazı Sunni bölgelerde Kuzey Irak’takine benzer federal bir yönetim arayışı dillendirilmektedir ancak sunni bölgelerinin yeraltı kaynaklığı bakımından fakir olması, federal ayrılık konusunda

¹¹¹ Yeni Şafak, “*Irak’ ta Kim Kimdir*”, 16/10/2017, <http://www.yenisafak.com/dunya/irakta-kim-kimdir-2802834>, (Erişim Tarihi: 18.10.2017)

¹¹² Uzlaşma yanlıları Devlet Başkanı Yardımcısı Gazi El Yaver ve Ulusal Meclis Başkanı Haşim El Hasani önderliğindeki seküler, kabileci ve İslamcı kesimler ile Saddam zamanında sürülmüş Sünni ileri gelenler ile Müslüman Kardeşlerden oluşmaktaydı, **Daha yüksek bir ahlaki, dini ve milliyetçi zemini tercih eden Reddiyeciler** ise Baas ideolojisine inananlar, Selefilere ve **Irak Müslüman Alimler Birliği üyeleri**ydiler. Muhanad Seloom, “Irak’taki Gruplar İçerisindeki Ayrılıkları Araştırma Serisi-1: Sünni Arapların Siyasal Krizi”, 09/01/2017, <https://www.sharqforum.org/2017/01/09/iraktaki-gruplar-arasindaki-ayriliklari-arastirma-serisi-1-sunni-araplarin-siyasal-krizi/?lang=tr>, (Erişim tarihi: 23/03/2019)

¹¹³ Muhanad Seloom, “Irak’taki Gruplar İçerisindeki Ayrılıkları Araştırma Serisi-1: Sünni Arapların Siyasal Krizi”, 09/01/2017, <https://www.sharqforum.org/2017/01/09/iraktaki-gruplar-arasindaki-ayriliklari-arastirma-serisi-1-sunni-araplarin-siyasal-krizi/?lang=tr>, (Erişim tarihi: 23/03/2019)

çekiinge yaratmaktadır. 2011 yılında Sünnilerin nüfus olarak çoğunlukta bulunduğu Anbar, Selahattin ve Diyala yerel meclislerinde federal bölge olma yönünde karar alınmış ancak Bakanlar Kurulunun alınan kararları reddedmesiyle yerel meclislerin başlattığı süreç merkezi hükümet tarafından durdurulmuştur.¹¹⁴

3.2.3. Kürtler

Toplam nüfusun yaklaşık %17' si Kürtlerden oluşmaktadır. Irak işgalinin, çoğunluğu Irak' ın kuzey bölgelerinde yaşamakta olan Kürtler açısından bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Birinci Körfez Savaşından sonra sınırları fiilen oluşan Kürdistan Bölgesel Hükümetinin varlığı, işgalden sonra 2005 yılında anayasa ile güvence altına alınmıştır. Kürtlerin oluşturdukları yarı bağımsız statüyü korumak ve genişletmek istemeleri, başka Kerkük olmak üzere tartışmalı bölgeleri IBKY sınırlarına dahil etme arzuları, IBKY ile Bağdat yönetimi arasında çatışma noktasına varan sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur. Barzaninin ısrarıyla Kürtler arasında 25 Eylül 2017 tarihinde yapılan bağımsızlık referandumundan % 92.73¹¹⁵ kabul oyu çıkması Bağdat Hükümetinin tartışmalı bölgelere yaptığı askeri operasyonla sonuçlanmış, IBKY kuvvetleri çekilmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla referandum sonuçları uygulanamamıştır.

IBKY her ne kadar tartışmalı bölgelerden çekilmek zorunda kalsa da kuzeydeki Kürt Bölgesel Yönetiminin sınırları içerisinde halen bağımsızlığa yakın federal bir yönetim sergilenmektedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir; Kuzey Irak Kürt Bölgesel Yönetimi sınırları içerisindeki Kürtlerin de yekpare davrandıkları söylenemez. Kuzey Irak'taki Başlıca Kürt siyasi hareketleri olan Kürdistan Demokratik Partisi (KDP), Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve Goran Hareketi birçok konuda farklı politikalar izlemektedirler.

Kürdistan Demokratik Partisi; 1946 yılında Molla Mustafa Barzani tarafından kurulmuş olan Kürdistan Demokrat Partisi bölgedeki en güçlü Kürt siyasi hareketidir. Desteğini ağırlıklı olarak Kürt Aşiretlerinden almaktadır. Molla Mustafa Barzani'nin

¹¹⁴ Bilgay Duman, "Iraklı Sünnilerin Federalizm Tartışması", Al Jazeera, 22/12/2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/irakli-sunnilerin-federalizm-tartismasi>, (Erişim tarihi:04/11/2018)

¹¹⁵ Habertürk, Irak Referandum Sonuçları, <https://www.haberturk.com/irak-referandum-sonuclari-ikyb-referandum-sonuclari-aciklandi-135323>, (Erişim tarihi: 11.10.2017)

Kürt halkı üzerindeki etkisi sebebiyle Celal Talabani'nin liderliğindeki sol entelektüel Kürt gruplar da KDP'ye katılmışlardır. Ancak ilerleyen süreçte parti içerisinde Barzani Aşireti mensuplarıyla diğerleri arasında görüş ayrılıkları yaşanmaya başlamış, nihayetinde 1975 yılında Celal Talabani ve sol tandanslı destekçileri KDP'den ayrılarak Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB)'ni kurmuşlardır. 1986 yılında Saddam rejimine karşı ayaklanan Kürtler İran'ın da desteğiyle Kuzey Irak'ta birçok şehrin yönetimini ele geçirmişler ancak ayaklanmanın bedelini Saddam güçlerince düzenlenen kimyasal silahların da kullanıldığı Enfal Operasyonunda 5000 civarında kayıp vererek çok ağır ödemişlerdir.

Birinci Körfez Savaşı Irak Kürtleri için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Savaş sonrasında Saddam'ın Kürtlere saldırılarını engellemek için Kuzey Irak'ta oluşturulan güvenli bölgenin sınırları dahilinde Kürdistan Bölgesel Yönetimi oluşturulmuştur. Yapılan seçimde KDP ve KYB'nin birbirlerine çok yakın oy almaları sebebiyle koalisyon yönetimi kurulmuş ancak anlaşmazlık zaman zaman silahlı çatışmaya dahi dönüşmüştür. Kuzey Irak Erbil merkezli KDP yönetimi ve Süleymaniye merkezli KYB yönetimi olarak ikiye bölünmüştür. 1994-1997 yılları arasında süren silahlı çatışmalar ABD'nin çabalarıyla sonlandırılmıştır. ABD'nin Irak işgalinden sonra taraflar ikili yönetimi sonlandırmışlar ilk Irak genel seçimlerini ittifak yaparak girmişlerdir. Ancak sonraki seçimlerde ittifak bozulmuş, 2017 yılında yapılan Kuzey Irak Bağımsızlık Referandumu ve sonrasında yaşanan gelişmeler iki partinin tekrar aralarının açılmasına sebep olmuştur.

Kürdistan Yurtseverler Birliği; yukarıda açıklandığı üzere 1975 yılında KDP'den ayrılan Celal Talabani tarafından kurulmuştur. Kürt milliyetçiliği esasına dayalı olarak siyaset yapan sosyal demokrat bir partidir. Süleymaniye şehri ve çevresinde güçlü bir tabanı bulunmaktadır. Kurulduğunda taraftarlarının çoğu şehirli ve eğitilmiş Kürtlerden oluşan KYB yürüttüğü sosyal politikalarla zaman içerisinde köylü kesimlerin de desteğini kazanmıştır. Irak Cumhurbaşkanı seçilen Celal Talabani'nin ölümünden sonra partinin başına Kusret Resul Ali geçmiştir.

Goran Hareketi; Eski KDP üyelerinden Noşirvan Mustafa tarafından Süleymaniye'de kurulmuştur. KDP ve KYB arasına sıkışmış olan Kürt siyasi hayatına yeni bir alternatif olarak girmiş ve kısa sürede azımsanmayacak seviyede başarı elde etmiştir. 2009 ve 2010 seçimlerinde IKYB Palamentosunda 25, Irak Palamentosunda 8

sandalye kazanmıştır. KDP'ye katılmadan önce Marksist gençlik hareketinin liderliğini yapan Noşirvan Mustafa, Goran Hareketini kurduğunda ilk ziyaretini İran'a yaparak İran yanlısı bir politika izleyeceği sinyalini vermiştir.

Önde gelen bu üç siyasi hareketin dışında Kürdistan Sosyalist Demokrat Partisi ve Irak Kürdistan Komünist Partisi adı altında sol eğilimli 2 parti ile Kürdistan İslam Birliği, Kürdistan İslami Hareket ve Kürdistan İslami Cemaati isimli 3 İslami Hareket bulunmaktadır. Kürdistan İslam Birliği ve Kürdistan İslami Cemaati, Müslüman Kardeşler çizgisinde siyaset yapan partilerdir.

Ayrıca Irak'ta Bağdat ve Diyala şehirlerinde 3 milyon civarında Feyli Kürtleri olarak adlandırılan Şii Kürt yaşamaktadır. Bir o kadar Feyli Kürt'ünün de İran'da bulunduğu tahmin edilmektedir. Şii ve Kürt olmalarından dolayı ABD işgaline kadar çeşitli baskılara ve sürgünlere maruz kalmışlardır. Bir kısmı Şii partileri bir kısmı Kürt partilerini desteklemektedir.¹¹⁶

3.2.4. Türkmenler

Türkmenler ağırlıklı olarak Irak'ın Kuzey bölgesinde, Musul, Kerkük, Diyala, Erbil, Selahattin ve Telafer şehirlerinde yaşamaktadırlar. Irak'ta yayınlanan bütün istatistiklerde Türkmen nüfusu kasıtlı olarak %2 oranında gösterilmektedir. Gerçekte Türkmenlerin Irak nüfusuna oranı % 6-10 civarındadır.¹¹⁷ 1950'li yıllarda Kerkük ve Musul şehirlerinde Türkmen sayısı çoğunluktaiken, Baas Partisinin Araplaştırma politikası çevrevesinde bölgeye arap nüfus yerleştirilmiş, 1990'dan itibaren de Kürtler nüfus yapısını kendi lehlerine değiştirmek için Türkmen şehirlerine Kürt göçü gerçekleştirmişlerdir. Bu faaliyetler Türkmen nüfus oranının azalmasına sebebiyet vermiştir.

Irak'taki Türkmenlerin yarısı Sünni diğer yarısı Şiidir, Sünni Türkmenler çoğunlukla Kerkük, Erbil ve Telafer' de yaşarken, Şii olanlar yine Talafer ve Kerkük ile Selahattin'e bağlı Tuzhurmatu ve Diyala' da bulunurlar.¹¹⁸

¹¹⁶ Irak Siyasetini Anlama Kılavuzu, 1. Baskı, SETA:Ankara, s.36.47

¹¹⁷ Can Latif, "Irak Türkmenleri:Irak'ta Gerçek Türkmen Nüfusu", Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 25.10.2004, tasam.org/tr-TR/Icerik/115/irak_turkmenleri_irakta_gercek_turkmen_nufusu, (Erişim Tarihi: 03/07/2019)

¹¹⁸ Serhat Erkmen, "Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri", Ortadoğu Etüdüleri:Ortadoğu Araştırma Derneği, Temmuz 2010, Cilt:2 Sayı:3, S.111

Türkmenler, Araplar ve Kürtler karşısında siyasi açıdan dezavantajlı konumdadır. Yeterli çoğunlukta olmamaları, uluslararası kamuoyundan destek alınamaması, siyasi tecrübe eksikliği, temsil problemi gibi konular sebebiyle siyasi arenada yeterince etkili olamamaktadırlar. Kendi aralarında da bütürlük sağlayabilmiş değillerdir. Irak Türkmenleri tarafından kurulmuş olan Irak Türkmen Cephesi, Irak Türkmen İslam Birliği ve Türkmen Kardeşlik Hareketi adı altında 3 parti bulunmaktadır. Irak Türkmen Cephesi Türkiye tarafından kurulmuştur ve desteklenmektedir, Irak Türkmen İslam Birliği Şii Türkmenler tarafından kurulmuştur, Sadr grubu ile birlikte siyaset yapmaktadır, Türkmen Kardeşlik Hareketi ise KDP ile yakın ilişkiler içerisinde.¹¹⁹

2014 seçimlerinde Irak Parlamentosuna 10 Türkmen vekil girebilmişken, son seçim sonuçlarına göre Kerkük Türkmenleri Cephesi Mecliste sadece 3 Türkmen vekille temsil edilmektedir.

3.2.5. Azınlıklar

Tez içeriğinde rakamlarla açıklandığı üzere Irak'ta yaşayan etnik gruplar nüfuslarına göre Araplar, Kürtler ve Türkmenler olarak sıralanmaktadır. Bu üç ana unsurdan sonra gelen azınlık konumundaki Asuriler, Süryaniler, Keldaniler, Nasturiler, Yezidiler, Gergeriler ve Şebekler ülke nüfusunun yüzde 2 veya 3'ünü oluşturmaktadır.

Hıristiyan topluluk olan Süryaniler, Keldaniler ve Nasturilerin tamamı Asuri kökenlidir ancak aralarında mezhep farkı bulunmaktadır. Keldaniler Katolik, Süryaniler Ortodokstur, Nasturiler de Doğunun Asur Kilesesine bağlıdır. Asuri Demokratik Hareketi Partisi 1979 yılında Asurilerin haklarını korumak ve kimliklerinin tanınmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ancak Baas Partisinin baskıcı Araplaştırma ideolojisi ve uygulamaları sebebiyle faaliyetlerini gizli olarak yürütmek zorunda kalmış, 1980'li yıllarda da silahlanarak Kürtlerin başlattığı silahlı direnişe katılmıştır. Kürdistan Bölgesel Yönetimi içerisinde nareket edip 1990'dan sonra oluşturulan ilk Kürt Parlamentosunda 4 vekille temsil edilme başarısına göstermiştir. ABD işgalinden sonra Şii ağırlıklı koalisyonlar içerisinde siyaset yapmaya devam etmiştir. 2007 yılında kurulan Keldani Süryani Asuri Halk Meclisi Partisi Irak'ın diğer Hıristiyan partisidir. Musul ve Ninova'nın bir kısmında otonom Asuri bölgesi oluşturabilmek amacıyla

¹¹⁹ Irak Siyasetini Anlama Kılavuzu, 1. Baskı, SETA:Ankara, s.47-51

siyaset yürütmektedir. Irak'taki Hıristiyanların ve diğer dinlerin mensuplarının faaliyet ve ibadetlerini düzenlemekle görevli "Hıristiyanların ve Diğer Dinlerin Vakıfları Divanı" doğrudan Bakanlar Kuruluna bağlı olarak çalışmaktadır. Hıristiyan-Yezidi-Sabi Vakıflar Genel Müdürlüğü olarak 3 genel müdürlükten müteşekkildir. Her genel müdürlükte o dine mensup müteveli heyeti bulunmakta ve ilgili dini grubun lideri heyete başkanlık etmektedir.¹²⁰

Ülkedeki Hıristiyanların çoğu işgal sonrası yaşanan kaos ortamı ve terör olayları sebebiyle yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalmışlar, büyük bir kısmı da Irak'tan ayrılmışlardır. Kalanlar ağırlıklı olarak Musul, Kerkük, Erbil ve Duhok ile Bağdat'ta yaşamaktadır. Hıristiyan azınlığın, ABD ve Avrupa devletlerin politikalarını etkileyebilme kapasiteleri haricinde ülke siyasetinde fazla etkileri bulunmamaktadır.

Irak Anayasasında Arapça ve Kürtçe resmi dil olarak kabul edilmiş, Türkmençe, Asurice ve Ermenice gibi anadillerde eğitim yapma hakkı verilmiştir. Yine Anayasa içeriğinde "Türkmenler, Keldaniler, Asuriler ve diğer topluluklar"¹²¹ tanımlaması yapılarak Türkmen, Keldani ve Asuriler azınlık unsurları gibi gösterilmiştir. Halbu ki Türkmenler % 6 civarındaki varlıklarıyla Arap ve Kürtlerle birlikte Irak'ın asli unsurları arasındadır. "... diğer topluluklar ..." tabirinden Irak'ta yaşayan ancak Anayasa içeriğinde isimleri belirtilmeyen Yezidiler, Gergeriler, Şebekler ve az sayıdaki diğer etnik topluluklar kastedilmektedir.

Federal bir cumhuriyet olan Irak Devleti'nin Anayasasında sadece Kürdistan federal bir bölge olarak sayılmakta ve tanınmaktadır.

3.3. İşgal Sonrası Yapılan Seçimler

Irak'ta işgal sonrası yaşanan kaos ortamı, özellikle 22 Şubat 2006 da Şiilerce kutsal sayılan Samarra'daki Askeriye Türbesine yapılan saldırıdan sonra mezhepler arası çatışmaya dönüştü. Karşılıklı çatışma ve terör ortamı farklı mezhep mensuplarının birlikte yaşama arzusunu azalttı. Şii bölgelerinde yaşayan Sünni aileler diğer Sünni bölgelerine taşınırken, Sünnilerin yaşadığı bölgelerde bulunan Şiiiler de Şii bölgelerine taşınmaya başladılar.

¹²⁰ Irak Siyasetini Anlama Kılavuzu, 1. Baskı, SETA:Ankara, s.51-55, s.170

¹²¹ **Irak Anayasası**, Madde: 125

Ülkenin kuzey bölgelerinde yaşayan Kürtler zaten uzunca bir süredir ülkenin kalaniyla aralarındaki bağları zayıflatmak için fırsat kolluyor ve resmi ve gayri resmi temaslarda bulunuyorlardı. IKBY Başkanı Mesut Barzani, merkezi hükümetin onayını almaya gerek duymaksızın Kürt bölgelerindeki resmi dairelerde Kürdistan bayrağı asılması talimatını verdi.¹²²

Irak' ta siyaset, etnik ve mezhepsel kimliklere göre şekillenmektedir. Dolayısıyla yapılan seçimlerin aynı zamanda etnik grupların nüfus gücünü gösteren birer nüfus sayımı olduğu söylenebilir. Etnik ve mezhebi farklılıkların bu denli güçlü ve belirleyici olduğu bir ülkede gerçek bir demokrasiden söz etmek mümkün değildir. Gerçekleşen ilk seçimlerde Hukuk Devleti Koalisyonu ve başındaki Nuri el Maliki Şiileri temsil ederken, İyad Allavi' nin başında bulunduğu Irak Ulusal Hareketi Sünni kesimlere hitap etmektedir. Halihazırda federal bir yapı olan Kürdistan' da yaşayan Kürtleri temsil eden partiler 2010 seçimlerinde Kürdistan İttifakı ve Goran Hareketi çatıları altında birleşmişlerdir..¹²³

Demokratik süreci yeni oturtmaya çalışan bütün ülkelerde olduğu gibi Irak' ta da çok sayıda parti ve kişi, parlamentoda en fazla yer alabilmek adına mücadele etmektedir. Kurumsallaşmış parti yapılarının olmaması her bir grubun ülke içerisinde önemli bir siyasi aktör olma çabasını beraberinde getirmektedir. Bu kadar farklı kişi ve grubun sınırlı sayıdaki parlamento üyeliği için yarışması seçim öncesi ittifaklarını ve devamında çeşitli pazarlıklara dayalı koalisyon hükümetlerini ortaya çıkarmaktadır.¹²⁴

3.3.1. 30 Ocak-15 Aralık 2005 Seçimleri

İşgal sonrası normalleşme ve demokratikleşme yolunda Irak'ta atılan en önemli adım, tartışmasız 30 Ocak ve 15 Aralık 2005 tarihlerinde yapılan seçimlerdir. 30 Ocak seçimi yeni anayasayı ve seçimle ilgili yasaları hazırlayacak geçici parlamentoyu oluşturmak amacıyla yapıldı, kalıcı parlamento 15 Aralık seçimiyle belirlendi.

İşgal dönemi ve sonrasındaki karışıklık ortamına rağmen 30 Ocak 2005 tarihinde yapılan yeni dönemin ilk seçimi tartışmasız Irak tarihinde yeni bir sayfa açtı.

¹²² Mesut ÖZCAN, "Irak 2006", Kemal İnat ve Muhittin Ataman(Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2006** , Ankara:Nobel, 2008, s.67

¹²³ Irak Parlamentosu Seçimleri, 2015, <http://politikaakademisi.org/30-Nisan-2014-irak-parlamentosu-secimleri/>, (Erişim Tarihi: 07/04/2015)

¹²⁴ İsmail Numan Telci ve Mesut Özcan, Irak 2010, Kemal İNAT-Muhittin ATAMAN(Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2010**, İstanbul:Açılım, 2011, s.50

Iraklıların bir nebze de olsa gelecek ile ilgili ümitlenmelerini sağladı. Ancak katılım oranı Sünnilerin seçimi boykot etmeleri ve güvenlik endişesiyle sandığa gidemeyenler sebebiyle %58'de kaldı, toplam 14 milyon seçmenden sadece 8.5 milyonu oy kullandı.

Bölge bölge ayrıntıya girmek gerekirse; Kürt bölgelerinde seçime katılım oranı %85 ortalamayla diğer bölgelerin aksine çok yüksek oldu. Şii bölgelerindeki katılım oranı ise %59 ile %73 arasında gerçekleşti. Seçimi boykot kararı alan Sünnilerin çoğunlukta olduğu Anbar eyaletinde seçimlere katılım oranı sadece %2 oldu. Bu oran diğer Sünni Arap eyaletlerinde %30 ile %34 arasında değişiklik gösterdi. Arapların, Kürtlerin ve Türkmenlerin bir arada yaşadığı sonucu merak edilen vilayetlerden Musul'da %17 olan katılım oranı, Kerkük'te %70'i buldu.¹²⁵

275 sandalyeye sahip mecliste; Birleşik Irak (Şii) İttifakı 140 sandalye kazandı. 75 sandalye Kürt ittifakı tarafından, orta sınıf laik Şii nüfusuna ve kısmen Sünnilere hitap eden Iyad Allawi'nin başında olduğu koalisyon ise 40 sandalye kazandı. Boykot sebebiyle Arap Sünniler sadece altı milletvekili çıkartabildiler. Kalan diğer 9 küçük parti ve oluşum ise toplam 20 milletvekili çıkarttı. Kürtlerin bu seçimde beklenenden çok sandalye kazanmalarının sebebi Sünnilerin seçimi boykot etmeleridir.

15 Aralık tarihinde yapılan ikinci seçime Sünniler katıldılar. ABD ve bölgedeki Sunni devletler, Sünnilerin Irak'ta tamamen yönetim organizasyonu dışında kaldıkları takdirde Ortadoğu'da oluşması muhtemel bir Şii egemenliğinden çekindikleri için Sunni gruplar üzerinde yoğun bir ikna çalışması yürüttüler. Sünnilerin seçime katılmasında Türkiye'nin de çok büyük katkısı oldu.

Kalıcı parlamentoyu oluşturan ikinci seçimde Kürdistan İslami Birliğinin Kürt ittifakından çekilmesi sebebiyle Kürtler sandalye sayısında düşüş yaşadılar, farklı Sünni ittifaklar toplam 59 milletvekili çıkarttılar.

Yapılan bu iki seçimin ortaya çıkarttığı sonuçlar Irak'ın etnik ve dini yapısının yansımasıdır. 2005 yılı seçimleri sonucunda Irak nüfusunun %60 ını oluşturan Şiiler, Başbakanlık kurumunu ele geçirdi, önce Caferi peşinden Maliki Irak Başbakanı oldu. Önemli bir yetkisi olmasa da sembolik olarak anlamlı olan Cumhurbaşkanlığı, nüfusun %15-20 lik kesimini oluşturan Kürtlere verildi, Talabani Irak Cumhurbaşkanı oldu.

¹²⁵ Gökhan Çetinsaya, "Irak Seçimleri Sonrası Irak", <http://setav.org/tr/30-ocak-2005-irak-secimleri-sonrasi-irak/yorum/270>, (Erişim tarihi:02/05/2015)

Talabani'nin iki yardımcısından biri Şii Adel Abdülmehdi, diğeri ise Sünni Gazi El Yaver oldu.¹²⁶

Sünniler ise Haşim El Hasani ile Meclis Başkanlığını elde ettiler. Nüfusun yaklaşık %6 lık kesimini oluşturan Türkmenler, farklı partiler içerisinde milletvekili çıkartsalar da Türkmen partileri olarak temsil yetkisi bulamadılar.

2005 seçimlerinde ortaya çıkan tablo ve devamında Şii hükümetlerin mezhep ağırlıklı uygulamaları Irak'taki etnik ve mezhepsel ayrışmayı körükledi. El Kaide ve Deaş'ın güçlenmesine ve Sünni kesimlerden destek bulmasına sebep oldu. Şiiler, Sünniler ve Kürtler arasındaki derinleşen ayrılık zaten tam olarak yerleşmemiş olan Arap/Irak milliyetçiliğinin tesisini Irak'ta imkansız hale getirdi.

Tablo 2
Irak 2005 Yılı Parlamento Seçimleri

NO	İTTİFAKLAR/PARTİLER	MİLLETVEKİLİ	MENSUBİYET
30 OCAK 2005 SEÇİMİ (GEÇİCİ PARLAMENTO)			
1	Birleşik Irak İttifakı	140	Şii Abdülaziz El Hekim İbrahim El Caferi Ahmet Çelebi
2	Kürt İttifakı	75	Kürt Mesut Barzani Celal Talabani S.Muhammed Bahattin
3	Ulusal Irak Listesi	40	Şii-Iyad Allavi
4	Iraklılar	5	Sünni-Gazi El Yaver
5	Irak Türkmen Cephesi	3	Türk-F.A.Abdurrahman
6	Ulusal Bağımsız Kadro ve Elitler	3	Şii-Sadr Grubu
7	Halkın Birliği	2	Hamid Mecid Musa
8	Kürdistan İslami Grubu	2	Kürt-Ali Abdulaziz
9	Irak İslami Eylem Organizasyonu	2	Hamud Salih El Tuna
10	Ulusal Demokratik İttifakı	1	Nasır Kamil El Çadırcı
11	Meopotamya-Refideyn Listesi	1	Asuri-Yonadem Kana
12	Uzlaşma ve Özgürlük Bloğu	1	Sünni-Mişan El Ceburi
15 ARALIK 2005 SEÇİMİ (KALICI PARLAMENTO)			
1	Birleşik Irak İttifakı	128	Şii Abdülaziz El Hekim İbrahim El Caferi Ahmet Çelebi
2	Kürt İttifakı	53	Kürt Mesut Barzani Celal Talabani

¹²⁶ Milliyet, "Irak Seçimleri", <http://www.milliyet.com.tr/2005/04/06/son/sondun10.html>. (Erişim tarihi:02/05/2015)

3	Kürdistan İslami Birliği	5	Kürt-S. Muhammed Bahattin
4	Irak Tevafuk Cephesi	44	Sünni Adnan El Duleymi Tarık El Haşimi Halef El Ulyyan
5	Ulusal Irak Listesi	25	Şii-Sünni İyad Allavi Gazi El Yaver
6	Irak Ulusal Diyalog Cephesi	11	Sünni-Salih El Mutlak
7	Uzlaşma ve Özgürlük Bloğu	3	Sünni-Mişan El Ceburi
8	Irak Milleti Listesi	1	Sünni-Mithad El Alusi
9	Irak Türkmen Cephesi	1	Türk-Sadettin Ergeç
10	Risaliyun	2	Şii-Şeyh Abdulhdi El Derreci
11	Reform ve İlerleme İçin Yezidi Hareketi	1	Yezidi-Emin Ferhan Cuci
12	Mezopotamya-Rafideyn Listesi	1	Asuri-Yonadem Kana

Kaynak: Gökhan Çetinsaya-Taha Özhan, İşgalin 6.Yılında Irak, Seta:Ankara, Ocak 2009, s.42

3.3.2. 7 Mart 2010 Seçimi

2010 seçiminden önce yapılan değişlikle meclisteki milletvekili sayısı 275’den 325’e çıkartıldı, seçime katılım %63 civarında gerçekleşti. Seçimlere partiler arasında yapılan ittifaklarla gidildi. Eski Başbakan İyad Allavi’nin liderliğindeki Irakiye Koalisyonu oyların %24,72’si ile birinci gelerek 91 milletvekili çıkarmayı başırdı. Liderliğini Başbakan Nuri el Maliki’ nin yaptığı Kanun Devleti Koalisyonu %24,22 oy ve 89 milletvekili ile ikinci sırada yer aldı. Daha çok Irak Yüksek konseyi ile Sadr hareketi ve diğer bazı dini ağırlıklı Şii partileri bünyesinde barındıran İbrahim El Caferi’nin liderliğinde bulunan Irak Ulusal İttifakı oyların %18,15 ini alarak 70 milletvekili çıkarttı. KDP ve KYB’ den oluşan Kürt ittifakı %14,59 oyla 43 sandalye kazandı.¹²⁷

KDP’den ayrılarak kurulan Kürt Partisi Goran Hareketi ise %4,3 oy oranıyla 8 milletvekili çıkarmayı başırdı.¹²⁸ Diğer iki Kürt partisi de toplam 6 milletvekili çıkarttılar.

Seçim sonuçları hükümet kurulabilmesi için üçlü ittifakı zorunlu hale getirdi. Birinci ve ikinci sırada gelen partilerin liderleri Allavi ve Maliki, Başbakanlık

¹²⁷ Telci ve Özcan, s.52

¹²⁸ Ali Semir, “Kuzey Irak’ ta Goran hareketi ve KDP-KYB ile Denge Arayışları”, www.bilgesam.org/incele/1620/-kuzey-irak, Erişim tarihi 05/05/2015

konusunda ısrar ettiler. Bu durum kurulacak koalisyonun diğer ortaklarına yönetimde önemli mevkiler elde etme kınusunda önemli bir avantaj sağladı. Sünni Arap Usame Nuceyfi Meclis Başkanı, Kürt lider Celal Talabani tekrar Cumhurbaşkanı seçildi. Hükümet kurma görevi Nuri el Maliki' ye verildi. Kurulan koalisyon hükümetinde Nuri el Maliki tekrar Başbakan oldu.¹²⁹

Tablo 3
Irak 2010 Yılı Parlamento Seçimleri

NO	İTTİFAKLAR/PARTİLER	MİLLETVEKİLİ	MENSUBİYET
1	Irakiye İttifakı	91	Şii-Sünni İyad Allavi Tarik Haşimi Salih Mutlak
2	Kanun/Hukuk Devleti Koalisyonu	89	Şii: Nuri El Maliki
3	Irak Ulusal İttifakı	70	Şii İbrahim Caferi Ammar El Hekim Mukteda El Sadr
4	Kürt İttifakı	43	Kürt Mesut Barzani Celal Talabani
5	Irak Uzlaşısı (Tavafuk) [Sünni]	6	Sünni: İyad Samurai
6	Irak'ın Birliği İttifakı	4	Şii-Sünni Cevad Bolani Şeyh Ebu Rişa
7	Goran	8	Kürt: Neşirvan Mustafa
8	Kürdistan İslami Birliği	4	Kürt: S. Muhammed Bahattin
9	Kürdistan İslami Cemaati	2	Kürt: Molla Ali Bapir
10	Azınlıklar	8	
Türkmenler(ITC) Irakiye İttifakı içerisinde seçimlere girmiştir, farklı oluşumlar altında toplam 10 Türkmen vekil mecliste yer almıştır.			

Kaynak: 2010 Irak Seçimleri, Mete Çubukçu-Taha Özkan, SETA Analiz, Sayı:20,Nisan 2010

2005 ve 2010 seçimleri sonucunda iki dönem başbakanlık yapan Maliki döneminde, Maliki'nin mezhep eksenli uygulamaları sebebiyle Şiiiler ile Sünniler arasındaki ayrılık derinleşti, karşılıklı terör saldırıları, silahlı çatışmalar ülkeyi iç savaşın eşiğine getirdi. Milis güçlerin devlet üzerindeki etkileri ve hakimiyetleri genişledi. Uluslararası büyük petrol şirketleri ülkenin petrol kaynaklarını tekellerine alabilecek anlaşmalarla Irak'a geri döndüler. İran'ın Irak üzerindeki ekonomik ve askeri etkisi arttı, İran milis güçlerini destekleyip donattığı gibi DEAŞ ile mücadele adı altında Irak'a bizzat kendi askerlerini ve

¹²⁹ Telci ve Özcan, s.56

silahlı milislerini gönderdi. Deaş ile mücadele için harcanan para, yaşanan yolsuzluklar dış borcu iki katına çıkarttı, Irak yolsuzluğun en fazla yaşandığı ülkeler arasına girdi.

3.3.3. 30 Nisan 2014 Seçimi

12 milyon 191 bin seçmenin 328 milletvekilini belirlemek için oy kullandığı Irak 2014 seçimlerinin kazananları Şiiler ve Kürtler oldu. İttifak yaparak girdikleri 2010 seçimlerinde birinci parti içerisinde yer alan Sünniler, parçalı katıldıkları bu seçimde güç kaybına uğradılar.

Başında Irak Başbakanı Nuri El Maliki'nin bulunduğu Kanun Devleti Partisi 94 milletvekili çıkartarak seçimin birinci sırada tamamladı. İkinci ve üçüncü sıradaki partiler de Şii partiler oldu, El Hekim 32, sadr 28 sandalye kazandı. Kürtler dört ayrı parti olarak girdikleri bu seçimde toplam 62 sandalye kazanarak bir önceki seçimde 52 olan milletvekili sayılarını arttırdılar. Herhangi bir seçim ittifakına katılmayan ve kendi aralarında da ittifak yapmayan Sünni partiler bir önceki seçime göre sandalye sayısında düşüş yaşadılar. İyad Allavi'nin liderliğindeki El Vataniye Koalisyonu 21, Başında Usame Nuceyfi' nin bulunduğu Müttahidun Listesi 26, Salih Mutlak önderliğindeki Arap Koalisyonu 9 milletvekili kazandı.

Diğer küçük partiler, çeşitli vilayetlerde birer, ikişer sandalye kazandılar. Irak Türkmen Cephesi sadece 10 milletvekili çıkartabildi.¹³⁰ Türkmenlerin bu seçime katılım oranı beklenenin altında gerçekleşti.

Önceki parlamentolarda olduğu gibi Meclis Başkanı yine Sünniler arasından seçildi, Sünni politikacı Selim El Cuburi Meclis Başkanı oldu. Cumhurbaşkanı seçilen Kürtlerin adayları Fuad Mahsum Nuri el Maliki'yi değil, Şii Ulusal İttifakının aday gösterdiği Parlamento Başkan Yardımcısı Haydar İbadi'yi hükümet kurmakla görevlendirdi. DEAŞ karşısında yaşanan hezimet, ekonomik başarısızlık ve yolsuzluklar, Maliki'nin mezhepsel ayrışmayı körükleyen yanlı politikaları sebebiyle başta Sünniler olmak üzere tüm kesimler Maliki'nin üçüncü kez Başbakan olmasına sıcak bakmıyorlardı. Şii liderler El Hekim ve Sadr da Malikinın başbakanlığına karşıydılar.

¹³⁰ Irak Paramentosu Seçimleri, <http://politikaakademisi.org/30-nisan-2014-irak-parlamentosu-secimleri/>Erişim Tarihi: 07/04/2015

Başbakanlık görevi kendisine verilmeyen Nuri El Maliki, yapılan görevlendirmenin Anayasaya aykırı olduğunu öne sürerek bazı devlet kurumları ile İbadi'nin evini kuşatma altına aldırdı. İran ve ABD'nin darbe girişimine destek vermemesi üzerine, siyasete devam edebilme ve darbe girişimi suçundan yargılanmama garantisini karşılığında kurulacak olan İbadi hükümetine tabi olacağını açıkladı. Bu şekilde sonlandırılan kriz sonrası Nuri El Maliki Cumhurbaşkanı Yardımcılığına atandı.

Irakiye İttifakının lideri İyad Allavi ile bir önceki dönem meclis başkanı olan Sünni siyasetçi Usame Nuceyfi Cumhurbaşkanı'nın diğer iki yardımcısı oldular.¹³¹

Haydar İbadi hükümeti kurulurken etnik ve dini dengelerin gözetildiği görülmektedir. 2005-2006 yılları arasında Başbakanlık görevini yürüten Şii İbrahim Caferi Dışişleri Bakanı olarak tekrar hükümette görevlendirildi. En kritik bakanlıklardan Petrol Bakanlığı görevi eski Cumhurbaşkanı yardımcısı Şii Adil Abdül Mehdi'ye verildi. Başbakan yardımcılığına Sünni siyasetçilerin önde gelenlerinden Salih Mutlak getirildi. Ayrıca Savunma Bakanlığına Sünni Hadi El Ubeydi, İçişleri Bakanlığına Bedir Tugayları Komutanlarından Muhammed Salim El Gabban ve Maliye Bakanlığı'na Kürt Hoşyar Zebari'nin getirilmesi denge siyasetinin göstergesidir.¹³²

İbadi'nin öncelikleri DEAŞ Terörü ile mücadele, yolsuzlukların önlenmesi ve ekonominin düzeltilmesi oldu. Ekonominin düzeltilmesi ve yolsuzlukların önlenmesi için bir dizi reform paketi hazırlayarak uygulamaya koydu ancak devletin sadece petrole bağlı olması, terörle mücadelede harcanan para ve birikmiş borçlar sebebiyle ekonomik anlamda çok fazla bir ilerleme kaydedilemedi. Ekonomik sıkıntılar sebebiyle ülke genelinde ve başkentte bir çok gösteri yapıldı, göstericiler bir seferinde Bağdat'daki yeşil hattı aşarak meclisi işgal ettiler.

Ekonomik alandaki çaresizliğin aksine güvenlik alanında önemli başarılar elde edildi. DEAŞ Terör Örgütü 2017 yılı içerisinde yenilgiye uğratıldı ve işgal altında tuttuğu tüm bölgelerden çıkartıldı. Kürt Bölgesel yönetimi tarafından yapılan bağımsızlık referandumu karşısında kararlı bir durum sergilenerek, IKYB'nin kontrolündeki sınır kapılarını ve havaalanı merkezi hükümetin kontrolüne alındı. Başbakan İbadi tartışmalı bölgelere tereddüt etmeden Irak Ordusunu göndererek peşmergeyi geri çekilmeye zorladı. IKYB'nin tam bağımsız Kürdistan hayalleri uzunca

¹³¹ Al Jazeera, "Irak'ta Eksik Kabine Güvenoyu Aldı", <http://www.aljazeera.com.tr/haber/irakta-eksik-kabine-guvenoyu-aldi>, (Erişim tarihi:06/04/2015)

¹³²Rıdvan Kalaycı, Recep Tayyip Gürlü, Irak 2014, Kemal İnat-Muhittin Ataman (Ed.), Ortadoğu Yıllığı 2014, İstanbul:Açılım, 2015 s.17-18

bir süreliğini ertelenmiş oldu. Irak'ta askeri alanda kazanılan bu başarılar Bağdat Hükümetinin rüştünü ispat etmesini ve merkezi orduya halk nezdinde güven duyulmasını sağladı.

Tablo 4
Irak 2014 Yılı Parlamento Seçimleri

KOALİSYONLAR	VEKİL SAYISI	MENSUBİYET
Kanun(Hukuk) Devleti Koalisyonu	94	Şii-El Maliki
Irak İslam Yüksek Konseyi (Muvatın)	32	Şii-Ammar El Hekim
Ahrar	28	Şii-Mukteda El Sadr
Muttahidun	26	Sünni-Usame El Nuceyfi
KDP	25	Kürt: Mesut Barzani
KYB	21	Kürt: Celal Talabani
Vataniye	21	Şii-Iyad Allavi
Arabiye	12	Sünni-Salih El Mutlak
GORAN	9	Kürt-Noşirvan Mustafa
Milli Reform Hareketi	6	Şii: İbrahim Caferi
Irak Türkmen Cephesi	3	Türk: Erşat Salih
DİĞER	43	Muhtelif
Azınlıklar Kotası	8	Azınlıklar

Kaynak: Bilgay Duman, Orsam;Irak'ta 2014 Seçimleri, IŞID Operasyonları ve Irak'ın Geleceği, Rapor No: 190, Haziran 2014, Ankara, s.18

3.3.4. 12 Mayıs 2018 Seçimi

12 Mayıs 2018' de yapılan seçimler, 2003 yılından itibaren Irak siyasetinde belirleyici olan mezhep temelli söylemlerden vazgeçilerek Iraklı vurgusunun yapılmış olması ve mezhep üstü listelerle seçime girilmiş olması bakımından önemlidir. Allawi'nin Vataniye Koalisyonunda hem Sunni hem de Şii siyasetçilere yer verilmesi, Sadr'ın Sairun listesinin Irak genelinde oy alması ve İbadi'nin başında bulunduğu listesinin Musul' dan birinci parti olarak çıkması seçim dönemindeki mezhep üstü siyaset çabalarının göstergesidir.¹³³

Seküler gruplar ve Irak Komünist Partisi ile ittifak yapan Şii lider Mukteda el Sadr tarafından da desteklenen Sairun (Reforma Yürüyüş) koalisyonu ve 329 sandalyeli mecliste 54 milletvekili kazanarak genel seçimlerin birinci partisi oldu.

¹³³ Emrah Kekilli, "Irak Genel Seçimleri:Irak'ta Yeni Bir Siyasi Kültür Arayışı", SETA Analiz Dergisi, S.239, Mayıs 2018, s.8

Haşdi Şabi Güçlerinde komuta kademesinde bulunan Hadi Amiri başkanlığındaki Fetih Koalisyonu 47 milletvekili çıkartarak ikinci, Başbakan Haydar El İbadi önderliğindeki Nasır Koalisyonu 42 milletvekili kazanarak üçüncü sıradaki koalisyon oldu. 25 milletvekili Kürdistan Demokratik Partisi/KDP, 17 milletvekili Kürdistan Yurtseverler Birliği/KYB, 5 sandalye Goran Hareketi kazandı. Türkmenler ise Kerkük'te 3 sandalye kazandı.¹³⁴

Onaylanan sonuçlara göre ortaya çıkan milletvekili dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5
Irak 2018 Yılı Parlamento Seçimleri

2018 SEÇİMLERİ KESİN SONUÇLARI		
İTTİFAKLAR/PARTİLER	MİLLETVEKİLİ	MENSUBİYET
Sairun İttifakı	54	Şii: Sadr
El Feth İttifakı	47	Şii.Hadi Amiri
En Nasr(Zafer) Koalisyonu	42	Şii: Haydar İbadi
Kanun Devleti Koalisyonu	25	Şii. Nuri El Maliki
Kürdistan Demokrat Partisi	25	Kürt: Mesut Barzani
Vataniye Koalisyonu	21	Şii-Sünni: İyad Allavi-Salim El Mutlak-Selim Cuburi
Ulusal Hikmet Hareketi	19	Şii: Ammar El Hekim
Kurdistan Yurtseverler Birliği	18	Kürt: Kusret Resul Ali
Irak Karar İttifakı	14	Sünni: Usame Nuceyfi
Anbar Kimliğimizdir.	6	Sünni: Muhammet Halbusi
Goran Hareketi	5	Kürt-Noşirvan Mustafa
Yeni Nesil Hareketi	4	Kürt: Şehsuvar Abdulvahit
Irak Türkmen Cephesi	3	Türk: Erşat Salihi
DİĞER	37	Muhtelif
AZINLIKLAR KOTASI	9	Azınlıklar

Kaynak: KEKILLI Emrah, Irak Genel Seçimleri Irak'ta Yeni Bir Siyasi Kültür Arayışı, SETA, Mayıs 2018, Sayı:239, sayfa:9

İçlerinde farklı partileri barındıran koalisyonlardan müteşekkil mecliste siyasi anlaşmazlıklar sebebiyle uzun süre hükümet kurulamadı. En sonunda, 15 Eylül 2018 tarihinde yapılan oylamada Sünni Arap adaylardan Muhammed Halbusi 169 oy alarak yeni Meclis Başkanı oldu. Kürtler Cumhurbaşkanlığına tek aday çıkartma konusunda anlaşamadılar ve KDP ve KYB ayrı ayrı aday gösterdiler. 02.11.2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı oylamasında 329 sandalyeli mecliste 272 milletvekili oylamaya

¹³⁴ <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201805191033512604-irak-genel-seçim-sadr-koalisyon-birinci/>,(Erişim tarihi:12/11/2018)

katıldı ve 219 oy alan KYB' nin Kürt adayı Berham SALİH ülkenin yeni Cumhurbaşkanı oldu Berham Salih'in en büyük rakibi Kürdistan Demokratik Partisi(KDP) adayı Fuad Hüseyin ise sadece 22 oyda kaldı. Cumhurbaşkanı Berham SALİH yemin töreninde "Irak'ın bütünlüğü ve güvenliği için çalışmaya söz veriyorum" dedi ve seçilmesinden hemen sonra Başbakanlık görevini bağımsız Şii aday Adil Abdülmehti' ye verdi.¹³⁵ Abdülmehti için parlamentodaki en büyük iki Şii blok aralarında uzlaştı. Şii bloklardan birinin liderliğini Mukteda El Sadr ve Haydar El İbadi, diğerinin liderliğini ise İran destekli milis lideri Hadi El Amiri ve Nuri El Maliki yapmaktadır.

Celal Talabani döneminde Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı, Haydar El-İbadi döneminde ise Petrol Bakanlığı görevi yapan Abdülmehti, her iki görevden de istifa ederek ayrılmıştı. Abdülmehti' nin görevi aldıktan bir ay içerisinde hükümeti kurması gerekiyordu, kabine listesini parlamentoya 25 Ekim 2018 tarihinde sundu.

Başbakan Abdülmehti, ilk etapta 22 kişilik kabine listesinden sadece 14'üne Meclisten onay alabildi. Daha sonraki tarihlerde parlamentoya sunduğu 8 bakan adayından da ancak 5'i onaylandı. Çok önemli konumda bulunan üç bakanlığa; İçişleri, Savunma ve Adalet Bakanlıkları üzerinde uzun süre anlaşma sağlanamadı ve kabine 2018 yılı sonuna kadar tam anlamıyla oluşturulamadı. Seçimin üzerinden bir yıldan fazla süre geçtikten sonra Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı ve Adalet Bakanı atanabildi. Bunun yanı sıra kabine üyelerinin bazılarının icraatleri hakkında yapılan bir takım eleştiriler Başbakan ve Hükümet üyeleri üzerinde yoğun baskı oluşturdu. Elektrik Bakanının mezhepçilik yaparak Sünni çalışanları işten attığı, İletişim Bakanı Naim Rebi' nin geçmişte Baas Partisi üyesi olduğu Eğitim Bakanı Şeyma Hiyali' nin kardeşinin DEAŞ üyesi olduğu iddiaları ısrarla dile getirildi.¹³⁶

İşgal sonrası oluşturulan yeni siyasi sistem dahilinde, Irak' ta bulunan etnik ve dini gruplar arasında yazılı olmayan bir uzlaşmaya varıldı ve iktidar etnik ve dini gruplar arasında paylaşıldı. Cumhurbaşkanlığı makamı Kürtlere, Başbakanlık makamı Şii'lere, Meclis Başkanlığı makamı ise Sünnilere bırakıldı. Bu şekilde federal devletin sancılı bir şekilde de olsa bu güne kadar ayakta kalması sağlandı. Son seçimler sonrasında da bu

¹³⁵ "Irak'ın yeni Cumhurbaşkanı Berhem Salih oldu", 03.10.2018, <http://www.milliyet.com.tr/irak-ta-cumhurbaskani-secimi-ikinci-dunya-2753119/>(Erişim Tarihi:08/02/2019)

¹³⁶ Bilgay Duman, "Irak Yeni Bir Kırılmanın Eşiğinde", AA , 23 Ocak 2019, (Erişim Tarihi:15/02/2019)

gelenek sürdürüldü. Yine Cumhurbaşkanı Kürtlerden, Başbakan Şiilerden, Meclis Başkanlığı ise Sünnilerden seçildi.

Seçim koalisyollarının farklı siyasî hareketlerden oluşması, partilerin farklı mezheplerin yoğun olduğu bölgelerden şaşkırtacak derecede oy almaları, Iraklılık olgusu açısından başlangıçta ümit verse de yaşanan gelişmeler, farklı mezhep ve etnik kökenlere sahip grupların halen birbirlerine çok uzak olduğunu ortaya koydu.

3.4. Irak Devletinin Yönetim Kapasitesi

3.4.1. Ekonomi

Irak'ın ekonomisi petrol üzerine kuruludur. Kamu gelirlerinin % 90' ını petrol ihracatından karşılanmaktadır. 150 milyar varil rezerve sahip ülkede günlük 5 milyon varil üretim yapılmaktadır. Ayrıca 3 trilyon 744 milyar metreküp doğalgaz rezervi bulunmaktadır. Petrol rezervi ve üretimi açısından dünya ülkeleri arasında dördüncü sırada yer almaktadır. Günümüz itibarıyla Irak' ta günlük üretilen 5 milyon varil ham petrolün 3 milyon 8 yüzbin varili ihraç edilmektedir.¹³⁷

İran Savaşından önce 35 milyar dolar nakit paraya sahip olan Irak, diğer ülkelere kredi veren ülke durumundaydı. Ancak uzun süren savaş nedeniyle Irak ekonomisi çöküş noktasına geldi. Savaşın yüklü maliyeti ve petrol fiyatlarında yaşanan sürekli düşüş, Irak ekonomisini iflasın eşiğine getirdi. Savaş maliyeti yüzünden elindeki 35 milyar doları tüketen Irak'ın dış borcu 1990 yılına kadar 80 milyar dolara ulaştı.

IMF'nin 2017 yılının sonunda yayımladığı Irak'ın mali durumu ile ilgili raporda, ülkenin iç ve dış borç toplamının 122 milyar dolar olduğu belirtildi. Verilere göre toplam borcun 74 milyar doları dış borç, 48 milyar doları ise iç borçtan kaynaklanmaktadır. Ekonomik istikrarsızlık, siyasî ve askeri krizler sebebiyle yıllardır devam etmektedir. Bu istikrarsızlık başlıca üç sebepten kaynaklanmaktadır. Birincisi petrol fiyatlarının düşük olması ve dolayısıyla ekonomisi tamamen petrol ihracatına dayalı olan ülkenin artarak çoğalan cari açık vermesi, ikincisi DEAŞ' a karşı yürütülen operasyonların yarattığı masraf ve tahribat, üçüncüsü İKBY' de gerçekleştirilen

¹³⁷Irak Petrol Üretimi, 2018, <https://aawsat.com/turkish/home/article/1530341/rusya%E2%80%99n%C4%B1n-g%C3%BCn%C3%BCk-petrol-%C3%BCretimi-rekor-seviyeye-ula%C5%9Ft%C4%B1>

bağımsızlık referandumunun sebep olduğu siyasi gerginliğin ekonomiye olumsuz yansımaları.¹³⁸

Terör örgütü DEAŞ' a karşı yürütülen mücadele ve iç savaşın yarattığı tahribata petrol fiyatlarındaki düşüş de eklenince, 2013 yılında 234 milyar dolar olan Gayrisafi Yurt İçi Hasılası (GSYH), 2017 yılında 192 milyar dolara düştü. Ayrıca kişi başına düşen milli gelir 2013 yılında 7 bin dolar iken, 2018' de 5 bin dolara kadar düştü.

Bunlara ilaveten merkezi Berlin' de bulunan Uluslararası Şeffaflık Örgütünün verilerine göre, "Irak yolsuzluğun meydana geldiği 180 ülke arasında Onikinci sırada yer almakta ve hükümet hemen hemen her sektörde yaygın bir yolsuzluk batağına bulaşmış drumda."

Ayrıca, 2008 - 2012 yılları arasında ekonomide bir takım gelişmeler kaydedilmiş olmasına rağmen Irak'ta şu an her 5 kişiden birinin açlık sınırında yaşadığı Dünya Bankası Rapor içeriğinde açıklanmıştır.¹³⁹

Belirtilen yoksunluklar sebebiyle Irak' ta temel hizmetlerde dahi ciddi aksaklıklar yaşanmakta, bu durum ülke güvenliği için dolaylı ama ciddi bir tehdit yaratmaktadır.

¹³⁸ Recep Tayyip Güler, "Irak 2017", Kemal İnat-Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2017** içinde, Sakarya: Kadim, 2017, sayfa.42

¹³⁹ Irak Borç Batağından Çıkamıyor, 2018, <https://www.dunya.com/dunya/irak-borc-batagindan-cikamiyor-haberi-424358>, (Erişim Tarihi:16/08/2018)

Tablo 6
Irak Ekonomisi (2017)

IRAK EKONOMİSİ (2017)	
GSYH / milyar \$	192,7
Büyüme Yüzdesi	1,1
Nüfusu / milyon	39,2
Yıllık nüfus artış hızı	2,55
Kişi başına düşen GSYH / \$	4.915
Toplam İhracat / milyar \$	56,7
Toplam İthalat /milyar \$	36,5
İşsizlik oranı /%	16
Döviz rezervleri / milyar \$	47
Kamu Dış borcu /milyar \$	73,4
Dış borç/GSYH / %	38
Bütçe açığı/GSYH / %	6,4
Enflasyon Oranı / %	2
Başlıca ticaret ortakları: Çin, Hindistan, Türkiye, Güney Kore, ABD. Başlıca ihracat kalemleri: Ham petrol ve petrol ürünleri. Başlıca ithalat kalemleri: Gıda, ilaç, makineler.	

Kaynak: Irak Ekonomisi 2017, T.C. Dışişleri Bakanlığı web sayfası,
<http://www.mfa.gov.tr/irak-ekonomisi.tr.mfa>, (erişim tarihi: 04/04/2019)

3.4.2. Güvenlik

2003 savaşı ve devamında yaşanan ABD işgali Irak' ta tam anlamıyla bir kaos ortamı yaratmıştır. Baas rejiminin çöküşü ve üyelerinin tasfiyesi direnişçi bloğu güçlendirmiş, mezhepler arasındaki çekişmeler çatışmalara ve karşılıklı terör olaylarına sebep olmuş, ülkede iç isyanlar çıkmıştır. Saddam rejimi sonrası iktidara gelen Şii Araplar, Sünnileri aykırılaştırarak sistem dışına itmiş, bu durum Sünni kesimler içerisinde isyanlara ve DEAŞ terörünün yükselmesine sebep olmuştur. Yaşanan olaylar nedeniyle dini ve etnik gruplar arasında uzlaşma ve normalleşme sağlanamamış, güvensiz

ortam siyasi birlik ve demokratikleşme yolunu tıkamıştır. Ayrıca 2003 savaşı sonrasında Baasçı oldukları gerekçesiyle ordu ve polis güçlerine ilaveten ülkenin tüm idari yapısını da tasfiye edilmesi, her grubun kendi silahlı milis gücünü oluşturması sonucunu doğurmuştur.

Mezhep çatışmalarından beslenen terör örgütleri tarafından düzenlenen bombalı terör saldırılarında tüm kesimlerden binlerce Iraklı ölmüştür. Irak güvenlik güçleri arasındaki zayıflıktan, koordinasyonsuzluktan ve ülkenin içerisinde bulunduğu kaotik ortamdan yararlanan DEAŞ Terör Örgütü kısa sürede Sünni bölgelerde ve Suriye' nin bir kısmında yönetimi ele geçirmiştir.

Uluslararası işbirliği içerisinde yürütülen askeri operasyonlar sonucunda en nihayetinde Irak, 2017 yılı sonu itibarıyla DEAŞ' ı elinde tuttuğu tüm bölgelerde yenilgiye uğratarak en büyük güvenlik tehdidini bertaraf etmiştir. Zaferin elde edilmesinde Irak ordusu ile birlikte DEAŞ' a karşı mücadele eden ülkelerin payı büyüktür.

Musul, Salahaddin ve Enbar şehirlerinin tamamıyla Diyala ve Kerkük illerinin bir bölümü 2014 yılı Haziran ayından itibaren DEAŞ' ın elinde bulunuyordu. Bu alanlar sırasıyla geri alınarak 2017 yılı Aralık ayı başında DEAŞ tamamen yenilgiye uğrattıldı.

Dönemin Irak Başbakanı Haydar El İbadi, 9 Aralık 2017'de ülke topraklarının örgütten tamamen kurtarıldığını duyurarak DEAŞ' a karşı zafer ilan etti. Yaptığı açıklamada; "DEAŞ' ın yenilgiye uğratılmasıyla Irak'ın parçalanma riskinin bertaraf edildiğini, birliğinin korunduğunu, kurtuluş rüyasının gerçek olduğunu." söyledi. "10 Aralık" günü Irak Başbakanı Adil Abdulmehdi tarafından "Büyük Zafer Günü" şeklinde adlandırılarak 10 Aralık resmi tatil ilan edildi.¹⁴⁰

Terör örgütü DEAŞ' ın tehditleri ve iç savaşlar yüzünden 3 yıl içerisinde yaklaşık beş milyon insan evlerinden oldu. Bir kısım Iraklı ülke dışına göç ederken, çok sayıda insan da ülke içinde farklı bölgelerde kurulan çadır kamplara sığındı. DEAŞ' a karşı yürütülen savaş büyük mali kayba da sebep oldu. Eski Başbakan Haydar El İbadi bir açıklamasında DEAŞ' ın sebep olduğu maliyetin 100 milyar dolara yaklaştığını söyledi.

¹⁴⁰ "Irak'ta DEAŞ'a Karşı Zafer Günü Resmi Tatil İlan Edildi", 09/12/2018, www.cnnturk.com/dunya/irakta-deasa-karsi-zafer-gunu-resmi-tatil-ilan-edildi

2017 yılı itibarıyla evlerinden göç etmek zorunda kalan 5 milyon insandan sadece % 42'sinin evlerine dönebildiği Irak Göç ve Göçmenler Bakanlığı tarafından belirlenmiştir. Halen 3 milyon civarında Iraklı ülke içindeki ve dışındaki kamplarda yaşamaya devam etmektedir.¹⁴¹

DEAŞ terörü konusunda değinilmesi gereken bir konu, Hükümet tarafından her ne kadar Irak topraklarında DEAŞ' ın yenilgiye uğratıldığı duyurulmuş olsa da geride bıraktığımız bir yıl içerisinde çeşitli bölgelerde çok sayıda terör saldırısının yaşanmış olduğudur. Musul'da gerçekleştirilen DEAŞ saldırıları Musul' un güvenlik durumunun tekrar gözden geçirilmesi gereğini ortaya çıkardı. Şii lider Mukteda Sadr ve Musullu Sünni lider Usame Nuceyfi tarafından Musul'un tehlikede olduğu uyarısı yapıldı. Hükümetten Musul' un güvenlik durumunun gözden geçirilmesi istendi. Ayrıca Bağdat, Salahaddin ve Enbar şehirlerinde gerçekleşen bombalı saldırılarda onlarca kişi öldü.

DEAŞ Irak' ta yenilgiye uğratılmış gibi gözükse de örgütün uyuyan hücreler vasıtasıyla her zaman eylem yapabilme kabiliyetine sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. Farklı terör gruplarının ortaya çıkması da muhtemeldir. İstikrarın sağlanması mezhepsel farklılığın giderilmesi ile mümkün olabilir ancak Irak' ta mezhepler arasındaki ayrışmanın giderilebilmesi mümkün gözükmediği gibi bu ihtimal imkansızca yakın bir seviyededir. En azından milli gelirlerin etnik ve dini gruplar tarafından paylaşımı konusunda uygulamada yaşanan haksızlıklar giderilebilirse, istikrar bir nebze olsun temin edilebilir ayrıca DEAŞ veya diğer terör örgütlerine katılım ve halk desteği kesilebilir.

DEAŞ' la mücadelenin ardından Irak' ın karşılaştığı en büyük iç güvenlik sorunu, Kürt bölgesel Yönetiminin bağımsızlık yolunda attığı adımlar olmuştur.25 Eylül' de IKYB' nin bağımsızlığı için düzenlenen referandum sonrası Bağdat hükümetinin IKYB' ye yaptırımlar uygulaması ve askeri güç kullanarak Peşmergeleri statüsü tartışmalı bölgelerden çıkarması Bağdat-Erbil ilişkilerinin gerilmesine sebep olmuştur. Sorun yatışmış gibi gözükse de Erbil Hükümeti Bağımsızlık Referandumu sonuçlarını dondurduğunu ilan etmiş ancak referandumu iptal etmemiştir.¹⁴² Bu durum

¹⁴¹ Haydar Karaalp, 10/12/2018, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irak-deas-zaferine-ragmen-terorden-kurtulamadi/1334240>, (Erişim tarihi: 21/12/2018)

¹⁴² “Barzani'den geri adım: Referandum sonucu askıya alındı”, 25/10/2017,

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/barzaniden-geri-adim-referandum-sonucu-askiya-alindi-40621676>, (Erişim tarihi:14/01/2018)

Irak Kürtlerinin bağımsız bir Kürt devleti kurma hayallerinden vazgeçemediklerinin bir göstergesidir.

Etkili pozisyonda bulunan her grup kendi silahlı milis gücüne sahiptir. Son zamanlarda merkezi hükümet, Irak ordusunda bütünlüğü sağlamaya çalışsa da halen ordunun yüzde seksenbeşi Şiiilerden müteşekkildir. Başbakanlığa bağlı Şii Haşdi Şabi güçlerinin statüsü ve akıbeti belirsizliğini korumaktadır. Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi kendi silahlı gücüne yani Peşmergelere sahiptir, Sünni aşiretler silahlı milis güçlerini muhafaza etmeye devam etmektedir. Bu konudaki tek olumlu gelişme Sadr Grubunun kendisine bağlı silahlı milis gücünü dağıtacağını ilan etmiş olmasıdır.

3.4.3. Siyasi Birlik/Hükmedebilme

Irak, idari olarak 18 vilayetten oluşmaktadır. Yerel seçimlerle belirlenen “İl Genel Meclisi” üyeleri arasından İl Valileri seçilmektedir. Belediyeler ise, Valilikler bünyesinde “daire başkanlığı” olarak faaliyet göstermektedir. Sadece Bağdat’ ta müstakil bir belediye başkanlığı bulunmaktadır. Bağdat Büyükşehir Belediye Başkanı, Başbakan tarafından Parlamento’nun uygun görüşü alınarak atanmaktadır.

Irak’ ta 24 yıl süren Saddam Hüseyin yönetimi İkinci Körfez Savaşı neticesinde sona ermiştir. Önce BM gözetiminde ve ABD öncülüğünde geçici bir yönetim oluşturulmuş, yeni Anayasa oylaması 15 Ekim 2005 tarihinde gerçekleştirilmiş ve halk oylamasıyla kabul edilen Yeni Anayasa 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Anayasa’ ya göre; “Cumhurbaşkanı ve Başbakan Parlamento içinden seçilmektedir, Cumhurbaşkanı seçildiği tarihi takip eden 15 gün içerisinde en fazla Sandalyeye sahip olan siyasi kitlenin adayını Bakanlar Kurulunu oluşturmakla görevlendirir. Başbakan adayı bu görev kendisine tevdi edildikten sonraki 30 gün içerisinde Kabine üyelerini tespit eder. Görevlendirilen Başbakan adayı bu maddenin ikinci bendinde belirtilen süre içerisinde kabinesini oluşturamazsa, Cumhurbaşkanı yeni bir adayı 15 gün içerisinde Bakanlar Kurulunu kurmakla görevlendirir. Görevlendirilmiş Başbakan, Bakanlar Kurulu’nun listesini ve Hükümet programını Millet Meclisi’ne sunar. Bakanlar tek tek ve program, nitelikli çoğunlukla onaylandıktan sonra Başbakan Meclis’ten güvenoyu almış olur. Bakanlar Kurulu

güvenoyu alamadığı takdirde, Cumhurbaşkanı 15 gün içerisinde yeni bir Başbakan adayını hükümeti kurmakla görevlendirir.”¹⁴³

İlk genel seçimler 15 Aralık 2005 tarihinde yapılmış ve halk oyuyla seçilmiş parlamento tarafından kurulan ilk Irak Hükümeti 20 Mayıs 2006 tarihinde göreve başlamıştır. 12 Mayıs 2018 tarihinde yapılan son seçimlerde; Şii lider Mukteda el Sadr öncülüğündeki Sairun Koalisyonu birinci parti olmuştur. Koalisyon içeriğinde Sadr’ ın kendi partisi İstikama, Irak Komünist Partisi ve seküler gruplar bulunmaktadır. Koalisyon 329 milletvekiline sahip parlamentoda 54 sandalyeye kazanmıştır. Fetih koalisyonu 47 sandalye ile ikinci, Başbakan Haydar El İbadi başkanlığındaki Nasır Kkoalisyonu 42 sandalye ile üçüncü parti olmuştur. Mesud Barzani’ nin partisi Kürdistan Demokratik Partisi/KDP 25, Kürdistan Yurtseverler Birliği/KYB 17 milletvekili çıkartmıştır. Diğer Kürt Partisi Goran Hareketi 5 sandalye kazanmış, Türkmenler ise sadece 3 milletvekili çıkartabilmişlerdir.

Ancak içlerinde farklı partileri barındıran koalisyonlardan müteşekkil mecliste siyasi anlaşmazlıklar sebebiyle uzun süre hükümet kurulamamıştır. 15 Eylül 2018 tarihinde yapılan oylamada Sünni Arap adaylardan Muhammed Halbusi 169 oy alarak yeni Meclis Başkanı olmuş, 02.11.2018 tarihinde de Kürt aday Berham Salih Meclis tarafından Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Berham Salih Cumhurbaşkanı olarak seçildikten sonra başbakanlık görevini gecikmeksizin bağımsız Şii Koalisyonların üzerinde mutabakata vardıkları Şii aday Adil Abdülmehdi’ ye vermiştir.¹⁴⁴

Parlamento onayına sunduğu yirmiiki kişilik bakan adaylarından sadece onördüne onay alabilen Adil Abdülmehdi, bir sonraki sekiz kişilik listesinden Beşine daha onay alabilmeyi başarmıştır. İçişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı üzerinde bir türlü uzlaşma sağlanamadığından bu üç kritik bakanlığa uzun süre bakan ataması yapılamamıştır.¹⁴⁵ Genel seçimden ancak 14 ay sonra Başbakan tarafından önerilen Savunma, İçişleri ve Adalet Bakanları meclis tarafından onanmış, eski Başbakan İyad Allavi'nin Vataniyye Koalisyonuna mensup Necah Eş Şammari'nin

¹⁴³ IRAK Anayasası, Madde: 66...81

¹⁴⁴ “Irak’ın Yeni Cumhurbaşkanı Berham Salih Oldu”, 05.10.2018, www.haberturk.com/irak-in-yeni-cumhurbaskani-berham-salih-oldu-2165431

¹⁴⁵ Bilgay Duman, “Irak’taki Kırılğan Sürecin Dinamikleri”, ORSAM, 24.01.2019, orsam.org.tr/tr/iraktaki-kirilgan-surecin-dinamikleri/(Erişim tarihi:07.02.2019)

Savunma Bakanı, Şii Arap Yasin Yasiri'nin İçişleri Bakanı, Kürt Faruk Emin Şuvani'nin Adalet Bakanı olması oy çokluğuyla kabul edilmiştir.¹⁴⁶

Tek adam dönemi sonrası kurulan yeni siyasi sistem içeriğinde önde gelen etnik ve dini gruplar arasında resmi olmayan bir uzlaşma vücut bulmuştur. İktidar etnik ve dini gruplar arasında paylaşılmış durumdadır. Yazılı olmayan ancak kısa sürede yerleşik bir hal alan uzlaşma göre Cumhurbaşkanı Kürt adaylar arasından, Başbakan Şii adaylar arasından, Meclis Başkanı da Sünni adaylar arasından seçilmektedir. Yeni Irak siyasi sistemi içerisinde tüm etnik ve dini grupların üzerinde anlaşıkları tek konu bu üç makamın paylaşılması olmuştur.

Ancak kısa sürede yerleşik hale gelmiş olan bu uzlaşma rağmen Irak' ta günümüz itibarıyla siyasi bir birlikten söz etmek mümkün değildir. Bu durumun ardındaki ilk etken ülkedeki etnik ve dini ayrımlardır. Tez çalışması içerisinde ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere Irak homojen bir yapıya sahip değildir, tersine birbirlerinden çok farklı topluluklardan müteşekkil bir ülkedir. Ayrışma iki eksen üzerinde durmaktadır. Arap, Kürt, Türkmen, ve az sayıdaki azınlık gruplarının oluşturduğu etnik bölünme, Şiilik ve Sünnilik ekseninde ortaya çıkan mezhepsel bölünme. Etnik ve mezhepsel ayrılık yerleşim bölgelerinde de kendisine göstermektedir. Kürtler Irak'ın kuzey bölgelerinde, Sünni Araplar nispeten orta bölgelerde, Şii Araplar ise ağırlıklı olarak güneyde yoğunlaşmaktadır. Bu durum federalizmi güçlendirmekte, taraflar arasındaki ayrımı derinleştirmektedir. Mezheplerin Irak haritası üzerindeki dağılımına baktığınızda, Irak neredeyse coğrafi açıdan da üç bölgeye ayrılmış gibi durmaktadır. Sanki tek eksik, etnik ve mezhep farklılıklarından kaynaklanan beyinlerdeki sınırların, somut beton sınırlarla çevrilmemiş olmasıdır.

Etnik ve mezhepsel ayrılığın her geçen gün derinleştiği Irak'ta siyasi birliğin sağlanma ihtimali çok düşük gözükmektedir. Bunun en temel sebebi, ülkenin yerleşik demokratik geleneği bulunmamasıdır. Bir diğer önemli sebep de farklı gruplardaki insanların birlikte yaşama arzusuna sahip olmamalarıdır. Tarihi açıdan da bakacak olursak 20. Yüzyılın başına kadar Ortadoğu' da Irak isimli bir ülke var olmamıştır ve şimdi birlik olması beklenen bu insanlar tarihteki hiçbir dönem komşu coğrafyalarda bulunsalar da bir arada yaşamamışlardır. Sykes Picot Anlaşması kapsamında kurulan

¹⁴⁶ “Irak'ta Savunma, İçişleri ve Adalet Bakanları onaylandı”, Haberler.com, 24.06.2019, <https://www.haberler.com/irak-ta-savunma-icisleri-ve-adalet-bakanlari-12176457-haberi/>, (Erişim Tarihi:01/07/2019)

Irak Devleti, bir arada yaşayama iradesi ve isteği bulunmayan farklı etnik kökenlere ve inançlara sahip insanları bir arada olmaya zorlamıştır.

Ön planda ilk görülen tüm çabaların toplumu bir arada tutmak, Irak'ın bölünmesine engellemek üzerine yoğunlaştığıdır. Ancak yürütülen siyasi çalışmalara en başından itibaren bakıldığında tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Anayasada etnik ve mezhepsel ayrılıklar üzerine oturtulmuştur, Kürdistan federal bölgesi tanınmış, diğer grupların federal bölgeler oluşturulmasının yolu açılmıştır. Her ne kadar bir takım ittifaklar kurulsa da esasında tüm seçim çalışmalarında mezhepçilik kullanılmış, farklılıklar siyasi olarak sömürülmüştür.

Bugün, Baas rejiminin devrilmesinden onaltı yıl sonra, Irak'ta siyasi bir birlik sağlanabilmiş değildir. Irak ordusu tarafından tartışmalı bölgelerde peşmergeye karşı askeri üstünlük sağlandıysa da Bağdat yönetiminin otoritesi Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi sınırından bir adım öteye geçememektedir. Irak'ta her grubun kendi silahlı milis gücü bulunmaktadır, bundan daha vahimi Bağdat'ta kurulan hükümetlerin mensubu oldukları gruplara ait silahlı milis güçlerinden kuvvet alıyor olmaları ve iktidarlarının devamı için gerektiğinde silahlı milislerin devreye girebileceği mesajını açıkça veriyor olmalarıdır.

Iran destekli Haşdi Şabi güçleri Şiiilerin koruyucusu, Aşiretlerin silahlı milisleri Sünnilerin sigortası, Peşmerge Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetiminin garantisi durumundadır. Ülkede onlarca silahlı grup bulunmakta ve maalesef en zayıf halkayı bir dokunuşta birkaç ayrı gruba bölünmesi kuvvetle muhtemel olan Irak ordusu oluşturmaktadır. Kamu otoritesi kırsal bölgelerde işlevsiz kalmış, boşluğu aşiretler doldurmuştur. Birçok bölgede güvenlik güçleri aşiretlerin gücü karşısında etkisiz kalmaktadır. Kamu otoritesinin yakın zaman dilimi içerisinde tüm ülkeyi kapsayacak şekilde etkin olması beklenmemelidir.

3.5. Irak'ta Ulus Devletin Risk Alanları

Kurulduğu tarihten itibaren yöneticileri tarafından ulus devlet olması için çaba harcanan, hatta güç kullanılan ancak tarihi birliktelik olmayışı, kültür farkı, etnik ve dini farklılık etkenlerinden dolayı umulan başarı elde edilemeyen Irak'ta, ABD işgali sonrasında federal devlet yapısına geçilerek ülkenin bütünlüğünün devamı tesis edilmeye çalışılmıştır. Ancak Kürtlerin bağımsızlık arzularının devam etmesi ve zaten

var olan Şii-Sünni ayrımının yaşanan gelişmelerle derinleşmesi Irak'ın bütünlüğünü tehdit etmeye devam etmektedir. 2011 yılının sonunda Sünnilerin çoğunlukta olduğu üç vilayetin yerel meclisinde federal otonom bölge kurma kararları alınmış, Kuzey Irak'ta Kürtler tarafından yapılan bağımsızlık referandumundan ezici çoğunlukla "Bağımsızlık Kararı" çıkmıştır.

3.5.1. IKBY Bağımsızlık Referandumu

Egemenlik konusunda IKBY ile Bağdat Yönetimi arasında uzun süredir var olan gerilim ve çekişme DEAŞ ile mücadele edilen yıllarda bir süreliğine ertelenmişti. Kürtlerin elde ettikleri kazanımları bağımsızlıkla kalıcı hale getirme arzuları 2017 yılında DEAŞ'ın Irak'ta yenilgiye uğratılmasıyla tekrar gün yüzüne çıktı. Önce Kerkük İl Meclisi'nde Arap ve Türkmenlerin boykot ettiği oturumda, Kerkük'ün IKBY sınırlarına dahil edilmesi konusunda referandum yapılması kararı alındı. Bağdat Yönetimi alınan karara karşı çok sert tepki göstererek kararın geri alınmasını istedi.

Ancak kararın geri alınması bir yana, IKBY Başkanı Barzani, 25 Eylül'de IKBY bölgesinde bağımsızlık referandumu yapılacağını, statüsü tartışmalı bölgelerin de referanduma dahil edileceğini açıkladı. Kuzey Irak'ın diğer Kürt grupları KYB ve Goran Hareketi referandumun yapılmasını istememelerine rağmen, tabanlarının tepkisinden çekindikleri için Barzani'nin karşısında ısrarcı olamadılar. Bağdat hükümetinin yanı sıra komşu ülkeler Türkiye ve İran ile ABD de bağımsızlık referandumunun yapılmasına karşı çıktı ancak Barzani'nin ısrarlı tutumu sonucunda referandum 25 Eylül 2017 tarihinde yapıldı.

Oy kullananlara "Kürdistan Bölgesi ve Kürdistan Bölgesi dışında kalan Kürt yerleşimlerinin bağımsız bir devlet olmasını istiyor musunuz?" seçeneği sunuldu ve iki tercih hakkı verildi "Evet" veya "Hayır"¹⁴⁷

Referandumun resmi sonuçlarına göre, mevcut "4 milyon 581 bin 255" seçmenden "3 milyon 305 bin 925" kişi oy kullandı ve katılım oranı yüzde 72'de kaldı, referandumdan % 92.73 Evet, % 7.27 Hayır oyu çıktı.¹⁴⁸

¹⁴⁷ BBB Türçe, "Kuzey Irak'ta Referandum", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41363443>, (Erişim tarihi:21/04/2018)

¹⁴⁸ Habertürk, "IKBY Referandum Sonuçları Açıklandı", <https://www.haberturk.com/irak-referandum-sonuclari-ikby-referandum-sonuclari-aciklandi-1651323>, (Erişim tarihi:13/01/2019)

Referandumunu gayri meşru sayan ve sonuçlarını tanamayacağını söyleyen Bağdat Hükümeti, sonuçların açıklanmasınran hemen sonra, IKBY yönetimi altındaki havaalanlarını uluslararası uçuşlara kapattı, ardından Irak ordusu ve İran destekli Şii Haşdi Şabi milis güçleri 15 Ekim Pazar gecesini operasyon başlatarak sınırlı bir çatışmanın ardından bir kaç gün içerisinde önce Kerkük'ün sonra Sincar'ın kontrolünü ele geçirdi. Barzani, "Kerkük'ün çok kolay kaybedilmesinden diğer Kürt partilerini sorumlu tuttu ve KDP dışındaki Kürt partilerini Kürtlerin bağımsızlık hareketine ihanet etmekle suçladı.¹⁴⁹

Başbakan İbadi, tartışmalı bölgelerde kontrolü sağladıktan sonra, Kürt tarafına tek ülke içerisinde ortaklık ve anayasa temelinde diyalog çağrısı yaptı, referandumun sahada sonlandırıldığını, Kürtlerin referandumu iptal edeceklerini umduğunu belirtti.¹⁵⁰

Erbil Hükümeti, Başbakan İbadi'nin çağrısını memnuniyetle karşıladıklarını açıklamalarına rağmen referandumu iptal etmeyerek, dondurma kararı aldığını duyurdu. İlerleyen süreçte, Kürtler 2003 öncesi sınırlarına geri çekilmek zorunda kaldılar, Kuzey Irak havaalanları tekrar uluslararası uçuşlara açıldı, sınır kapıları Bağdat'ın kontrolüne geçti.

Bağımsızlık referandumu sonrası yaşanan gelişmelerde Kürtlerin Bağdat karşısında yaşadığı hezimetin iç ve dış faktörler beş maddede özetlenebilir:

1) Kürtlerin kendi aralarında birlik sağlamadan referanduma gitmiş olmaları ve bağımsızlık kararında ısrar edilmesini temin edecek askeri, siyasi ve ekonomik yapının yeterince güçlü olmaması.

2) Konu hakkında Bağdat hükümeti ile hiç müzakere yapılmamış olması.

3) Türkiye ve İran'ın karşı olmaları.

4) ABD' nin desteğinin alınmamış olması.

5) Uluslararası alanda girişimler yapılmamış olması.¹⁵¹

2019 yılına gelindiğinde Bağdat ile Erbil arasındaki ilişkiler biraz daha normalleşmiş gibi gözükmektedir. IKBY Başbakanı Neçirvan BARZANİ, 12 Mayıs

¹⁴⁹ BBC Türkçe, "Dünyadan Haberler", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41654650>, (Erişim tarihi:01/10/2019)

¹⁵⁰ IKBY İbadinin Diyalog Çağrısını Memnuniyetle Karşılıyoruz, <https://www.ntv.com.tr/dunya-ikby-ibadinin-diyalog-cagrisini-memnuniyetle-karsiliyoruz,nColjkkmFynFUnsNXfA>, (Erişim tarihi: 04/03/2019)

¹⁵¹ BBC Türkçe, IKBY Bağımsızlık Referandumunu, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41669103>, (Erişim tarihi: 04/12/2018)

2018 Seçimi sonrası kurulan Adil Abdulmehti hükümetini tüm ülke bileşenlerine yönelik kapsayıcı politikası sebebiyle desteklediklerini açıklamıştır.¹⁵²

Ancak referandum sonuçları Kürt siyasetçiler tarafından şimdilik dondurulmuş ancak iptal edilmemiştir. Bu durum bağımsızlık arzularının halen devam ettiği anlamına gelmektedir. Zaten Kürtler 1940'lı yıllarda başlayan bağımsızlık mücadelesinden vazgeçtikleri yönünde hiçbir somut işaret vermemektedir. Bugün sahip oldukları imkanlardan çok daha azına sahipken dahi her fırsatta bağımsız Kürt devleti için harekete geçmişler ve bedelini çok ağır şekillerde ödemişlerdir. Gerekli şartların oluştuğunu düşündükleri ilk ortamda teşebbüslerini yenileyecekleri açıktır.

3.5.2. Etnik ve Dini Kimlik Sorunu

Ulus devlette siyasal sistemin sorunsuz işlemesi milli kimliğin oluşması ile doğru orantılıdır. Vatandaşların ulusa ve devlete bağlanmaları ancak ortak bir kimlik çerçevesinde birleştikleri takdirde mümkün olur.

Batılı ulus devletlerde büyüyen ve gelişen toplumla birlikte geçmişten gelen kavim ve soy gibi aidiyetler zamanla silinmiş, sadece milli kimlik ortak geçmişi temsil eder konuma gelmiştir.

Irak'ta ise mevcut etnik ve dini kimlikler çok keskin bir şekilde kitleleri birbirlerinden ayırmaktadır. Şii-Sünni, Arap-Kürt-Türkmen kimliğine sahip insanların hiçbirisi diğer mezhepten veya millettten olana karşı mensubiyet hissi duymamaktadır. Arap, Kürt ve Türkmenler farklı soylara mensup topluluklardır. Tarihsel süreç içerisinde siyasallaşmış Şii-Sünni ayrımı, aynı soydan gelen Şii ve Sünni Arapları biraraya gelmeleri mümkün olmayan iki farklı cepheye ayırmış durumdadır.

İslamiyetteki mezhepler ayrımı Peygamberimizin ölümünden sonra ortaya çıkmıştır. Şii'ler Peygamberimizin ölümünden sonra Hz.Ali'nin Halife olması gerektiğine, bu hakkın Hz.Ebu Bekir ve devamında Hz.Ömer tarafından gasp edildiğine inanırlar. Hz.Osman'dan sonra Halife olan Hz.Ali, Hz.Ayşe ve Muaviye ile Halifelik mücadelesine yaşadı ve her ikisiyle de yaptığı savaşları kazandı. Hz.Ali'nin vefatından sonra büyük oğlu Hz.Hasan Muaviye ile yaptığı savaşı kaybederek Muaviye lehine halifelikten feragat etti. Hz.Hasan'ın ve Muaviye'nin ölümünden sonra Hz.Hüseyin ile

¹⁵² Erbil ile Bağdat Arasında Görüşme Trafığı Sürüyor, 2018, <https://www.sondakika.com/haber/haber-erbil-ile-bagdat-arasinda-gorusme-trafigi-suruyor-11720934/>

Muaviye'nin oğlu Yezid arasında Halifelik mücadelesi başladı. Halifelik için kendisini davet eden Küfe şehrine doğru yola çıkan Hz.Hüseyin ve beraberindekiler Karbela'da Yezid'in askerleri tarafından şehit edildiler. Şii-Sünni ayrımını başlatan bu olay yaşandığında Hz.Hüseyin ve beraberindekiler Şii değildi, Yezid ve askerleri de Sünni değildi, tarafların tamamı Müslüman'dı. Hz. Ali ve Hz. Hüseyin taraftarları ile Yezid'in mensubu olduğu Emeviler arasında başlayan siyasi ayrılık, zaman içerisinde Şii-Sünni ayrımına dönüştü. Esasında hem Şiiler hem Sünniler açısından İslam'ın şartları aynıdır. İki mezhebin de amacı toplumun dini otorite tarafından yönetilmesidir, Şiiler dini liderin Mehdi olmasını, Sünniler ise Halife olmasını hedeflerler.

Şii'lerin tepki olarak Sünni Araplardan farklı siyasî yapılanmaya gitmeleri, dini bilinçlerinin de keskinleşmesine yol açmış ve farklı bir kimliğin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu aykırılık sebebiyle, İslam ülkelerindeki çatışmaların tamamına yakını gerçek sebebi farklı da olsa mezhep farklılığı üzerinden devam etmektedir. Yemen'deki çatışmaların aktörleri Şii ve Selefi gruplardır, Suriye'de yaşanan çatışmaların temelinde de Sünni-Nusayri ayrımı bulunmaktadır, Esad'a karşı ayaklananlar hedeflerinin Suriye'nin demokratikleşmesi olduğunu söyleseler de çatışmalar mezhepsel farklılığa dayanmaktadır. Rejim karşıtı ayaklanmanın ağırlıklı tarafı olan Sünni Araplar diğer etnik ve mezhepsel grupların desteğini alamamaktadır, bu durum tüm bölge ülkeleri arasında mezhepsel ittifakların doğması sonucunu doğurmuştur.¹⁵³

Mezhep çatışmalarını körükleyecek aynı sosyolojik zemin Irak için de geçerlidir. 1920'li yıllardan 2000'li yıllara kadar Şii toplumunun siyasal marjinalleşmesi sürekli yükselmiştir. Irak Baas Partisinin kuruluşu sırasında Şii'lerin de yer almış olmasına rağmen 1968 yılında parti yönetim komitesinin tamamına yakınının Sünni olduğu görülmektedir. Aynı dönemde askerlerin dörtte üçü Şii olmasına rağmen Şii subay sayısı çok azdır. Saddam Hüseyin'in Cumhurbaşkanı olduğu günden itibaren Şiilere yönelik kitlesel baskı artmıştır.¹⁵⁴

ABD işgalinden sonra iktidara gelen Şiilerin, koalisyon güçlerinin de desteğiyle aynı kitlesel baskıyı Sünnilere karşı uygulaması bu kez Sünni kesimlerin marjinalleşmesine sebep olmuştur. Sünni askerlerin ve polislerin işine son verilmiş, sünni memurlar görevlerinden uzaklaştırılmıştır. ABD öncülüğünde yeni kurulan ordu

¹⁵³Veysel Ayhan, "Ortadoğu'daki Şii-Sünni Gerginliği ve Türkiye", ORSAM, 14. 01. 2012. <http://orsam.org.tr/orsam/DPAAnaliz/13068?dil=tr>(Erişim Tarihi:29.08.2019)

¹⁵⁴ Hamit Bozarlan, Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi, çev. Ali Berktaş, İletişim Yay., İstanbul 2010, s. 206.

ve güvenlik güçleri Sünni kesim tarafından yabancı bir işgal ordusu olarak algılanmıştır. DEAŞ'ın bir dönem Sünnî Arap Aşiretlerinden büyük destek almasının sebebi bu algıdır. Sünniler DEAŞ sayesinde siyasi alanda tekrar yer edinme imkanını bulmuşlardır. Hatta bir dönem Sünni yerel halk DAES'ı kurtuluş ordusu olarak görmüştür, DEAŞ'ı büyüten sebep ABD işgalinden sonra yaşanan mezhep çekişmesidir.¹⁵⁵

2011 yılında Sünnilerin çoğunlukta bulunduğu Anbar, Selahattin ve Diyala yerel meclislerinde, federal otonom bölge olma yönünde karar alınmış ancak Irak Merkezi Hükümeti alınan kararları reddederek yerel meclislerin başlattığı süreci durdurmuştur.¹⁵⁶

2017 yılında şiddetlenen Mezhep çatışmaları sebebiyle Sünni ve Şiiilerin bir arada yaşama şansı kalmamış, karma olarak yaşadıkları mahalleler, azınlıkta olanın kendisini daha güvende hissettiği bölgeye taşınması sebebiyle ortadan kalkmıştır.

3.5.3. Farklı Dillerin Kullanımı

Irak'ta milli birliğin yıllardır sağlanamamasının sebeplerinden biri de dil birliğinin olmamasıdır. %75'lik Arap kesim Arapça, nüfus olarak ikinci sıradaki Kürtler de Kürtçe konuşmaktadır. Üçüncü sırada konuşulan dil Türkçe'dir. Anayasa'ya göre "Arapça ve Kürtçe Irak Cumhuriyeti'nin resmi dilleridir, mevcut eğitim sistemi içerisinde halkın devlet okullarında çocuklarına Türkmence, Asurice ve Ermenice gibi anadillerde veya özel eğitim kurumlarında her hangi bir dille eğitim yapma hakları bulunmaktadır. Ayrıca Nüfuslarının yoğun olduğu idari birimlerde Türkmence ve Süryanice diğer iki resmi dildir, bir bölge veya vilayette yaşayan halkın yapılacak referandumda çoğunlukla karar vermesi halinde herhangi bir yerel dil ek resmi dil olarak kabul edilir." Anayasa hükmünden de anlaşılacağı gibi Irak'ta azınlıklar da yoğun olarak kendi dillerini kullanmaktadır.

¹⁵⁵Şii Sünnî İlişkileri: Çatışmaya Giden Süreç, Mehmet Zeki İŞCAN, <http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/a97c4912435daa1.pdf?sid=70a9fdd7113ea41c05adc03b8d62919f>

¹⁵⁶ Bilgay DUMAN, "Iraklı Sünnilerin Federalizm Tartışması", Aljazeera Türk, 22/12/2014, [aljazeera.com.tr/gorus/irakli-sunnilerin-federalizm-tartismasi\(Erişim Tarihi:21.08.2019\)](http://aljazeera.com.tr/gorus/irakli-sunnilerin-federalizm-tartismasi(Erişim Tarihi:21.08.2019))

Dil birliği ortak kültürün oluşumunda yadsınamaz bir öneme sahiptir çünkü ortak dil halkın en güçlü birleştiricisidir. Bir topluluğun millet vasfını kazanmış olmasının en önemli göstergelerinden biri ortak dil kullanımıdır.

Dil bir iletişim aracı olmanın ötesinde toplumun hafızası, düşünce ve değerlerinin koruyucusudur. Ortak dil topluluğa aidiyet duygusu kazandırır. Batı lkelerinde ulus devletin inşası sürecinde resmi devlet dili tek bir dil olarak toplumun tüm kesimlerine dayatılmıştır. Bugünkü Avrupa’da yerel dillerin ve azınlık dillerinin korunması hakkındaki düzenlemeler yakın tarihte, ulus devlet tüm unsurlarıyla inşa edildikten ve bölünme kaygısı tamamıyla ortadan kalktıktan sonra yapılmıştır.¹⁵⁷

Ulus devlet dayatmalarının en yoğun yaşandığı Baas Dönemi dahil dil birliğini sağlayamamış olan Irak’ın gelecek dönemde bunu tesis etme imkan ve ihtimali bulunmamaktadır. Bu durum halklar arasında ortak kültür oluşması için gereken ortak yaşam alanının ortaya çıkmasını engellemektedir. Ortak dil insanlar için nasıl birleştirici bir unsur ise ayrı dilleri konuşmak da insanları birbirlerinden uzaklaştırır. Ülkede birden fazla dil resmi dil olarak kullanılırken ve anayasa güvencesi altına alınmışken insanlarda vatandaşlık olgusunun yerleşmesi beklenmemelidir.

¹⁵⁷ Engin Selçuk, “Türkiye’nin Dil Sorunu”, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 28/12/2010, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/58/turkiyenin_dil_sorunu_-_i, (Erişim Tarihi: 25.08.2019)

SONUÇ

Ekonomik ve siyasi yönden küreselleşen dünya, homojen ulus devletleri dahi varolan sistemin devamlılığı için çeşitli siyasi ve ekonomik reformlara zorlarken, heterojen toplumların ulus devletleri içerdiği unsurlarıyla birlikte sağlıklı bir şekilde yaşatması bir hayli zor gözükmektedir.

Kendi iç dinamikleriyle ulus devleti yaratmış gelişmiş ülkeleri model olarak alan ve almaya çalışan heterojen toplumların ulus devleti, uluslararası arenada ortaya çıktığı yıllarda sahip olduğu bire bir içerikleriyle birlikte yaşatma imkan ve kabiliyetleri pek bulunmamaktadır. Tez içerisinde ayrıntılı olarak açıklanan ulus devlet normlarının geliştirilmesi, değiştirilmesi ve belki de çeşitlendirilmesi heterojen devletlerde ulus devlete bir nebze hayat şansı verebilir.

Kendilerine ulus devlet tarafından dayatılan maddi ve manevi değerleri kendileri ile içselleştirmeyen toplulukların devlete bağlılığı, kendilerine ait olduğunu hissettikleri değerlerinin devlet sistemine entegrasyonu yoluyla mümkün olabilir. Tez konusunun modeli Irak, bu yolu çeşitli şekillerde denemiştir. Meclis Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık makamlarının belirlenmesinde farklı etnik gruplardan temsilcilerin görevlendirilmesi ve hatta bunun bazı makamlar açısından geleneksel hale gelmesi bu deneme örneklerinden birisidir.

Ulus devletin her bir bireyi kendisini ulus devletin bir parçası olarak görmeli, devletin sahip olduğu ve simgeselleştirdiği normlarda kendisine ait değerler olduğunu hissetmelidir. Birden fazla etnik unsurdan meydana gelmiş devletlerde, baskın unsurun değerlerini herkese dayatmak ulus devletin aşınmasına sebebiyet verir, ulus devletin değerlerini kendisiyle içselleştiremeyen halk toplulukları sisteme bağlanmaktan ziyade her geçen gün devletten uzaklaşırlar. Irak' ta kurulduğu günden beri yaşanan karmaşanın sebebi de budur. Saddam Hüseyin zamanında Şiiiler ve Kürtler, ABD' nin işgalinden itibaren de Sünniler hükmedenler tarafından sistem dışına itilmişlerdir. Irak topraklarında hiçbir dönem ülkede yaşayan insanların tamamı hükmeden devleti kendi ortak devletleri olarak görmemiştir.

Yaklaşık kırk yıl süren Baas dönemi tüm zorlamalara rağmen ulus devletin unsurlarını Irak halklarıyla bütünselleştirememiştir. Irak örneği bize, dayatma unsurlarla bir ulus devlet yaratılamayacağını göstermiş bulunmaktadır. Ulus devletin varoluşu

tarihsel bir süreç içerisinde birlikte yaşayarak, birlikte paylaşarak, zorluklara birlikte göğüs gererek gerçekleşir.

Birden fazla etnik unsurdan oluşan topluluklar açısından ulus devlet, model olarak ortaya çıktığı yıllardaki sahip olduğu formlarda yapılacak köklü reformlarla ancak yaşama şansı bulabilir. Nitekim 2005 tarihli Irak Anayasası “Irak Cumhuriyeti egemen, bağımsız ve federal bir devlettir.” maddesiyle başlar. Irak idari bütünlüğünü, ulus devlet katı normlarında reform yaparak korumaya çalışmaktadır. Federal devlet yapısına geçilmesi bu reform hareketlerinden birisidir.

Seçim koalisyonlarının geniş siyasi yelpazelerden kurulması, koalisyon içeriklerinde farklı etnik kökenlere ve farklı mezheplere yer verilmesi, tek sermaye kaynağı olan petrol gelirinün mümkün olduğu kadar adil dağıtılmaya çalışılması, Irak Devletinin bütünlüğünü korumak için aldığı diğer önemli tedbirlerdir.

Sonuç itibarıyla Birinci Dünya Savaşından sonra kurulan ve ulus devlet olarak yaşayacağı öngörülen Irak, Saddam sonrası hazırlanan ilk Anayasasıyla federal bir devlet yapısına geçmiştir. Son seçime birçok alt bileşenden oluşan yirmiyedi koalisyon girmiştir. Bu durum, ülke içerisindeki siyasi parçalanmışlığı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Son seçimlerde Iraklılık vurgusu yapılması, koalisyonlar içerisinde çok farklı grupların bir arada yer alması dahi ülkesel bütünlük için umut vermemiştir.

Son seçimler öncesi mezhepler üstü bir siyaset vurgusu yaparak Iraklılık kimliğini öne çıkartmaya çalışan Mukteda Es Sadr’ın başını çektiği koalisyonun, seçimden birinci parti olarak çıkmış olmasına rağmen 329 sandalyeye sahip parlamentodaki sandalye sayısı sadece 54’ tür. Irak’ın mevcut yapısının korunması, Irak halkının kendisini Iraklı olarak hissetmesi ve davranması ile mümkün olabilir. Ancak varolan durum bunun çok mümkün olmadığını göstermektedir. Şiiiler, Sünniler, Kürtler ve Türkmenler arasındaki kalın çizgiler ve karşılıklı endişeler halen giderilememiştir. Hatta Şii gruplar kendi aralarında dahi birkaç gruba bölünmüş durumdadır ve birbirlerinden her geçen gün biraz daha uzaklaşmaktadırlar. Kürtlerin büyük çoğunluğu bağımsız bir Kürt Devleti kurma arzusu içerisinde ve bu arzularını bağımsızlık referandumunda açıkça ortaya koymuşlardır

Açıkça görüldüğü üzere, bu kadar farklı etnik ve dini grubu bünyesinde içeren Irak’ın mevcut halklardan Iraklı kimliği yaratma ve yaşatma şansı bulunmamaktadır. Irak’ta yaşayan insanların çoğu kendilerini Şii, Sünni, Kürt, Arap, Türkmen olarak

hissetmekte ancak Iraklı olarak hissetmemektedir. Yaşanan süreç her geçen gün birlikteliğe doğru değil ayrılmaya doğru gitmektedir. Kürtler ayrılık isteklerini bağımsızlık referandumunda ezici bir çoğunlukla dile getirmişlerdir. Sünni Araplar federal bir ayrılığı düşünmekte ancak Sünni bölgelerin yer altı kaynakları bakımından fakir oluşu ve merkezi hükümetten destek alamama riski sebebiyle çok ısrarcı davranmamaktadır.

Irak ülke bütünlüğünü koruma yolunda çareyi şimdilik, dayatma ulus devletten federal devlete geçişte bulmuştur ancak çok uzak olmayan bir zaman dilimi içerisinde birden fazla bağımsız parçaya ayrılacağını öngörmek çok zor bir tahmin olmaz. Hatta itiraf etmek gerekirse tez çalışmasına başlarken öngörümüz, Irak'ın tez tamamlanmadan birden fazla parçaya bölünme ihtimalinin var olduğuydu. Ancak Irak'ın sahip olduğu jeopolitik konum tarafları bir arada kalmaya zorlamaktadır.

Çoğunlukta olan Şiiiler, ülke topraklarının tamamının Şii hükümetler tarafından yönetileceği beklentisiyle ayrılıkçı tüm düşüncelere karşı çıkmakta, merkezi güçlü federal bir devletin devamını arzu etmektedir. Ayrıca Irak'ın parçalanması halinde kurulacak olan Şii Irak Devletine İran'ın daha kolay nüfus edebilme ihtimali bazı Iraklı Şii gruplar açısından ayrı bir tereddüt konusudur.

Şii hükümetlerin yanlı politikalarıyla yönetim sistemi dışında bırakıldıklarını öne süren ve bazı vilayetlerde federal otonom yönetim konusunda kararlar alan Sünniler ise yaşadıkları bölgelerin yer altı kaynakları açısından fakir olması sebebiyle olası bir bölünmeden çekinmektedirler. Buna ilaveten Batılı devletler ve bölge devletleri de olası bir Sünni ayrılığın Ortadoğu'da Şii bloğu oluşturacağı ve İran'ın bölgedeki etkinliğini arttıracığı endişesiyle Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmakta ve Sünnilerin Irak Devleti içerisinde kalmasını istemektedir.

Bağımsızlık konusunda en istekli görünen Kürtler dahi kendi aralarında fikir birliğine varabilmiş değildir. KDP dışındaki Kürt Partileri ve Hareketleri, Kürt bağımsızlık mücadelesine ihanet ettikleri suçlamasına maruz kalacakları endişesiyle, tabanlarından çekinerek isteksiz oldukları halde bağımsızlık referandumuna karşı duruş göstermemişlerdir. Referandum sonrası hareket geçen merkezi hükümet güçleri karşısında peşmergenin hiçbir varlık göstermeden çekilmesi bu fikir ayrılığının sonucudur. Bağımsız bir Kürdistan'ın bölgede yalnız kalacağı aşikardır. Bölge ülkelerinin tamamı bu yönde bir harekete taraftar olmadıklarını deklare etmişlerdir.

Ayrıca Irak'tan ayrılarak kurulacak olan bir Kürt Devleti içerisinde PKK'nın her geçen gün güçleneceği ve yönetime talip olacağı açıktır. Bu ihtimal Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtlerin birçoğu için endişe kaynağıdır. Ayrıca ayrılık, Kürtleri Irak Devletinin koruyucu şemsiyesinden mahrum bırakacaktır. Bu durum yeni kurulacak Kürt devletini her türlü iç ve dış müdahaleye açık hale getirecektir.

Irak'ta kesimler arasındaki ayrışma her geçen gün derinleşse de mevcut jeopolitik yapı bölünmeyi engellemektedir. Irak'ın bu tarihe kadar nasıl olup da birden fazla parçaya ayrılmadığı, bu çalışmadan bağımsız farklı bir tez konusu olarak ayrıca incelenmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKKAY, Rukiye, **Küreselleşme Olgusu Karşısında Ulus Sorunu**, 1.Baskı, İstanbul: Legal, 2004

ARSLAN, Abdurrahman, **Modern Dünyada Müslümanlar**, 8.Baskı, İstanbul: İletişim, 2013

BALBAY, Mustafa, **Irak Bataklığında Türk Amerikan İlişkileri**, 4.Baskı, İstanbul:Cumhuriyeti, 2007.

Benedict, Anderson, “Milliyetçiliği Anlamaya Giriş”, Mustafa Armağan (Ed), **Tartışılan Sınırlar Değişen Milliyetçilik** içinde, İstanbul:Şehir, 2001, s.17-18

BOZARSLAN, Hamit, **Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi**, Ali Berktaş(Çev.), İstanbul: İletişim, 2010.

ÇEÇEN, Anıl , **Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti**, 1.Baskı, Ankara: Fark, 2007

ERENDİL, Muzaffer, **Devlet'in Kavram ve Kapsamı**, 1.Baskı, Ankara: Milli Güv. Kur. Gen. Sekreterliği, 1990

ERNEST, Geller, **Uluslar ve Ulusçuluk**, İstanbul: Hil, 2.Baskı, 2008

ERÖZDEN, Ozan, **Ulus-Devlet**, 3.Baskı, Ankara:Dost, 1997

GUIEBERNAU, Montserrat, “Ulusalçılığın Siyasal Karakteri”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 50, Mart-Nisan 1998, s.120

GÜRLER, Recep Tayyip, “Irak 2017”, Kemal İnâat-Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2017** içinde, Sakarya: Kadim, 2017, sayfa. 31-58.

HABERMAS, Jurgen, **Öteki Olmak Ötekiyle Yasamak**, İlknur Aka (Çev.), İstanbul: YKY, 2002

HABERMAS, Jurgen, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti**, Medeni Beyaztaş (Çev.), İstanbul: Bakış, 2002

HEYWOOD, Andrew, **Siyaset Teorisine Giriş**, Hızır Murat Köse (Çev.) İstanbul: Küre, 2011

HOBBSBAWN, Erec J. **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, Osman Hakinhay(Çev.), İstanbul: Ayrıntı, 1993

HÜSEYİN, Kayhan, **Irak Selçukluları**, 1.Baskı, Konya:Çizgi Kitapevi, 2001,

İNAT Kemal, “Irak 2005”, Kemal İnat ve Ali Balcı(Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2005**, Ankara:Nobel, 2006, s.68-74

KARAKAŞ Mehmet, **Türk Ulusçuluğunun İnşası**, 1.Baskı, Ankara: Vadi, 2000

Köksal Şahin, **Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus-Devlet**, 1.Baskı, Ankara: İlgi Kültür Sanat, 2007

LECA Jean (Ed), **Uluslar ve Milliyetçilikler**, İstanbul: Metis, 1998

MARUFOĞLU, Sinan, **Osmanlı Döneminde Kuzey Irak**, 1.Baskı, İstanbul:Eren, 1998.

OPPENHEIMER Franz, **Devlet**, Alaeddin Şenel-Yavuz Sabuncu (Çev.), Ankara: Phonix, 2005

Ömer Say, **Millî Devlet Kültürü**, 1.Baskı, İstanbul: Kaknüs, 1998

ÖZCAN Mesut ÖZCAN, “Irak 2006”, Kemal İnat ve Muhittin Ataman(Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2006** , Ankara:Nobel, 2008, s.67

ÖZER Ahmet, **Doğu’da Aşiret Düzeni ve Brukanlar**, 1.Baskı, İstanbul:Elips, 2003

PAREKH Bhikhu, **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek**, 1.Baskı, Ankara: Phoenix, 2002

SANTAMARIA Yves, “Ulus-Devlet: Bir Modelin Tarihi”, Jean Leca (Ed.), **Uluslar ve Milliyetçilikler** içinde, İstanbul: Metis, 1998 s.98

SMITH Antony D. **Ulusların Etnik Kökeni**, Sonay Bayramoğlu-Hülya Kendir (Çev.), Ankara:Dost, 2003

SMITH Antony D. **Milli Kimlik**, Çev: Bahadır Sina Sener(Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2004

Süavi Aydın, **Modernleşme ve Milliyetçilik**, 1.Baskı, Ankara: Gündogan Yayınları, 1993

TELCİ İsmail Numan ve ÖZCAN Mesut, Irak 2010, Kemal İnat-Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2010**, İstanbul:Açılım, 2011, s.50

TÜRKAY Cevdet, **Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler**, 1.Baskı, İstanbul:İşaret,2001

TÜRKDOĞAN Orhan, **Güneydoğu Kimliği (Aşiret-Kültür ve İnsan)**, 1.Baskı, İstanbul:Alfa, 1998

Dergiler

ACAR, Ünal, “Küresel Güç Mücadelesi ve Ulus Devletin Geleceği”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:11, Sayı: 27, Mart 2019, s.31

BAKAN, Selahaddin ve TUNCEL Gökhan, “Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi”, **Birey ve Toplum**, Cilt 2, Sayı 3, Bahar 2012, s.56

BAĞÇE, H. Emre, “Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi”, **Amme İdaresi Dergisi**, 1999, Sayı 32, s.6

ÇETİNSAYA, Gökhan, “İkinci Abdülhamid Döneminde Kuzey Irak’ta Tarikat, Aşiret ve Siyaset”, **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, 1999, Sayı:2, s.155,

ELBAN, Mehmet, “Tarih Eğitimi ve Vatanseverlik Üzerine Bazı Düşünceler”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Sayı:4/3, 2015, s. 1305.

ERKMEN, Serhat, “Suriye’deki Olaylarda Irak-Suriye Aşiret İlişkilerinin Rolü”, **Ortadoğu Analiz**, , Cilt 4, Sayı 43, Temmuz 2012, s.55

HASANOĞLU, Mürteza, “Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 43, Ekim-Aralık 2001, s.74

KEKİLLİ, Emrah, “Irak Genel Seçimleri: Irak’ta Yeni Bir Siyasi Kültür Arayışı”, **SETA Analiz Dergisi**, S.239, Mayıs 2018, s.8

KOÇDEMİR, Kadir, “Milli Devlete ve Siyasete Veda mı”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 59, Şubat 2000, s.46

ÖZYAKIŞIR, Deniz, “Ulus-Devlet ve Milli Egemenlik Bağlamında Teorik Bir Küreselleşme Eleştirisi”, **Jeopolitik Dergisi**, Sayı:31, Ağustos 2006, s.78

UĞUZ, Hülya Eşki, Rukiye Saygılı, “Küresel Dünyada Ulus Devlet”, **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 16, Sayı: 32, Ekim 2016, s.130.

Watheq Al-Sadoon, “Çağdaş Irak’ta Arap Aşiretlerinin Siyasi Rolü”, **ORSAM-Analiz**, No:221, Eylül 2018, s.11.

Raporlar

AL-SADOON Watheq, **Çağdaş Irak’ta Arap Aşiretlerinin Siyasi Rolü**, Ankara: ORSAM, 2018.

QADER Shokan Sherzad ve HAKEEM Hogr Ibrahim, **İKBY Siyasi Sürecinde Aşiretlerin Rolü**, Ankara: ORSAM, 2018

ERKMEN Serhat, **Irak'ta mevcut Siyasi Durum ve Önemli Siyasi Gelişmeler**, Ankara: ORSAM, 2011

İnternet

AA, “Barzani'den geri adım: Referandum sonucu askıya alındı”, 25/10/2017, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/barzaniden-geri-adim-referandum-sonucu-askiya-alindi-40621676>(Erişim tarihi:14/01/2018)

AFYONCU Erhan, “Skyes Picot Antlaşması ve Suriye”, Sabah, 15/04/2018, <https://www.sabah.com.tr-yazarlar/erhan-afyoncu/2018/04/15/sykes-picot-antlasmasi-ve-suriye>, (Erişim tarihi:14/01/2019)

Al Jazeera, “Irak’ ta Eksik Kabine Güvenoyu Aldı”, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/irakta-eksik-kabine-guvenoyu-aldi>,Erişim tarihi:06/04/2015)

AYHAN Veysel, “Ortadoğu'daki Şii-Sünni Gerginliği ve Türkiye”, ORSAM, 14. 01. 2012. <http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/13068?dil=tr>(Erişim Tarihi:29.08.2019)

BASRA’ da Aşiretler Arasındaki Şiddet Olaylarında 133 Ölü 411 Yaralı, 2018, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/basrada-asiretler-arasindaki-siddet-olaylarinda-133-olu-411-yarali-394777.html>, (Erişim tarihi:18/12/2018)

BBC Türkçe, “Dünyadan Haberler”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41654650>, (Erişim tarihi:01/10/2019)

BBC Türkçe, IKBY Bağımsızlık Referandumu, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41669103>, (Erişim tarihi: 04/12/2018)

BBC Türçe, “Kuzey Irak’ ta Referandum”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41363443>, (Erişim tarihi:21/04/2018)

CNN Türk, “Irak'ta DEAŞ'a Karşı Zafer Günü Resmi Tatil İlan Edildi”, 09/12/2018, www.cnnturk.com/dunya/irakta-deasa-karsi-zafer-gunu-resmi-tatil-ilan-edildi(Erişim tarihi:27/02/2019)

ÇALIŞKAN Muhammed Ali, “Baas Partisinin İdoolojisi ve Tarihi”, Stratejik Ortak, 11/06/2016, <https://www.stratejikortak.com/2016/06/baas-partisi-nedir.html>, (Erişim tarihi:27/11/2018)

ÇETİNSAYA Gökhan, “Irak Seçimleri Sonrası Irak”, <http://setav.org/tr/30-ocak-2005-irak-secimleri-sonrasi-irak/yorum/270>, (Erişim tarihi:02/05/2015)

ÇUBUKÇU Mete, “Suriye’de Sorunu Türkiye ve Rusya Çözer”, Açık Görüş, 07/05/2015, <http://haber.star.com.tr/acikgorus/suriyede-sorunu-turkiye-ve-rusya-cozer/haber-710406>, (Erişim Tarihi:24/08/2017)

DAVUTOĞLU Ahmet, “Küreselleşme ve AB Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği”, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg20/davutoglu.pdf>, (Erişim Tarihi: 11/10/2018)

DEMİRCİ Güçlü,, “Irak Türklerinin Demografik Yapısı”, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=358852&/Irak-Turklerinin-Demografik-Yapisi/-Guclu-Demirci-> (Erişim tarihi:24/02/2019)

DURSUNOĞLU Alptekin, Irak’taki siyasal kesimler ve üç verili tanımlama Şiiler Kürtler ve Sünniler, *Yakın Doğu Haber*, 21/12/2004, http://www.ydh.com.tr/YD10_iraktaki-siyasal-kesimler-ve-uc-verili-tanimlamasiiler-kurtler-ve-sunniler.html, (Erişim Tarihi:09/11/2015)

DUMAN Bilgay, “Iraklı Sünnilerin Federalizm Tartışması”, Al Jazera, 22/12/2014, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/irakli-sunnilerin-federalizm-tartismasi>, (Erişim tarihi:04/11/2018)sunnilerin-federalizm-tartismasi, (Erişim tarihi:04/11/2018)

DUMAN Bilgay, “Irak Yeni Bir Kırılmanın Eşiğinde”, AA, 23 Ocak 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/irak-yeni-bir-kirilmanin-esiginde/1372299>, (Erişim Tarihi:15/02/2019)

ERBİL ile Bağdat Arasında Görüşme Trafiği Sürüyor, 2018, <https://www.sondakika.com/haber/haber-erbil-ile-bagdat-arasinda-gorusme-trafigi-suruyor-11720934/>

ERSOY Tuğçe, “ABD’nin Çekilmesi Sonrası Irakın Dahili ve Harici Siyaseti”, TASAM, 2015, No:49, marmara.academia.edu/TuğçeErsay/Papers, s.7, (Erişim Tarihi:06/05/2015)

HABERTÜRK, Irak Referandum Sonuçları, <https://www.haberturk.com/irak-referandum-sonuclari-ikyb-referandum-sonuclari-aciklandi-135323>, (Erişim tarihi: 11.10.2017)

HABERTÜRK, “IKBY Referandum Sonuçları Açıklandı”, <https://www.haberturk.com/irak-referandum-sonuclari-ikby-referandum-sonuclari-aciklandi-1651323>,(Erişim tarihi:13/01/2019)

HUT Davut, “Petrolün Lanetlediği Ülke Irak”, ORDAF (Ortadoğu ve Afrika Araştırmacıları Derneği, ordaf.org/petrolun-lanetlediği-ülke-irak/, (Erişim tarihi:10/12/2018)

IKBY İbadinin Diyalog Çağrısını Memnuniyetle Karşılıyoruz, <https://www.ntv.com.tr/dunya-ikby-ibadinin-diyalog-cagrisini-memnuniyetle-karsiliyoruz,nColjkkmFynFUnsNXfA>, (Erişim tarihi: 04/03/2019)

IRAK Aşiretleri, 2011, <http://www.turktores.com/viewtopic.php?f=144&t=8054>, (Erişim tarihi:14/04/2017)

IRAK Borç Batağından Çıkamıyor, 2018, <https://www.dunya.com/dunya/irak-borc-batagindan-cikamiyor-haberi-424358>, (Erişim Tarihi:16/08/2018)

IRAK Genel Seçimleri Sadr Koalisyonu Birinci, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201805191033512604-irak-genel-seçim-sadr-koalisyon-birinci/>,(Erişim tarihi:12/11/2018)

IRAK'IN Milli Petrol Şirketine Melisten Onay, 05.03.2018, <http://www.milliyet.com.tr/irak-in-ilk-milli-sirketine-dunya-2621636/>(Erişim Tarihi: 05.05.2018)

IRAK'IN nüfusu 38 milyonu geçti, 2018, <https://turkarchive.aawsat.com/2018/10/article55439693/irakin-nufusu-38-milyonu-geçti/>, (Erişim Tarihi:05/12/2017)

IRAK Parlamentosu Seçimleri, <http://politikaakademisi.org/30-nisan-2014-irak-parlamentosu-secimleri/>, (Erişim Tarihi: 07/04/2015)

IRAK Petrol Üretimi, 2018, <https://aawsat.com/turkish/home/article/1530341/rusya%E2%80%99n%C4%B1n-g%C3%BCn%C3%BCk-petrol-%C3%BCretimi-rekor-seviyeye-ula%C5%9Ft%C4%B1>

IRAK'TAKİ Siyasal Kesimler ve Üç Verili Tanımlama Şiiler, Kürtler ve Sunniler, http://www.ydh.com.tr/YD10_iraktaki-siyasal-kesimler-ve-uc-verili-tanimlamasiiler-kurtler-ve-sunniler.html, (Erişim Tarihi:09/11/2015)

IRAK'IN Yeni Cumhurbaşkanı Berham Salih Oldu, 05.10.2018, www.haberturk.com/irak-in-yeni-cumhurbaskani-berham-salih-oldu-2165431

İŞCAN Mehmet Zeki, “Şii Sünnî İlişkileri: Çatışmaya Giden Süreç”, <http://www.islamiarastirmalar.com/upload/pdf/a97c4912435daa1.pdf?sid=70a9fdd7113ea41c05adc03b8d62919f>, (Erişim Tarihi:14/08/2019)

KARAALP Haydar, 10/12/2018, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irak-deas-zaferine-ragmen-terorden-kurtulamadi/1334240>, (Erişim tarihi: 21/12/2018)

KIRAN Abdullah, “Arap Baharı, Suriye ve Demokratik Dönüşüm Beklentileri” 2014, Muş Alpaslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Erişim tarihi:26/112017)

KORKMAZ Yusuf, Irak' ta Şii Gruplar ve Siyasete Etkileri, 25/03/2016, İNSAMER, https://insamer.com/tr/irakta-sii-gruplar-ve-siyasete-etkileri_274.html, (Erişim tarihi:14/01/2017)

KOZAN Ali, “Ortaçağ Dünya Uluslarını Titreten Güç:Moğollar”, <https://www.beyaztarih.com/mogol-tarihi/mogollar-ortacag-dunya-uluslarini-titreten-guc>, (Erişim Tarihi: 03/08/2019).

KUZEY Irak Petrol Kanunu, 7 Ağustos 2007, www.haberler.com/kuzeyirak-tapetrol-kanunu-haberi/, (Erişim tarihi:13/10/2018)

KUZEY Irak, www.bilgesam.org/incele/1620/-kuzey-irak, Erişim tarihi 05/05/2015

KÜLTÜR, http://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BClt%C3%BCr,13*12*2014, (Erişim Tarihi:13.12.2014)

MISIR Mustafa Bayram, İmparatorluk, Ulus Devletler ve Egemenlik, 2014, <http://bianet.org/bianet/siyaset/13455-İmparatorluk-ulus-devletler-ve-egemenlik/>, (Erişim Tarihi:25.01.2014)

MİLLİYET, “*Irak Seçimleri*”, <http://www.milliyet.com.tr/2005/04/06/son/sondun10.html>. (Erişim tarihi:02/05/2015)

OKUTUCU İdris, “İrak’ ın Devasa Petrol Rezervleri”, AA, 09.08.2018, www.aa.com.tr/dünya/irakin-devasa-petrol-rezervleri-/1226468(Erişim Tarihi:11/10/2018)

ÖZEV Muharrem Hilmi, “Yeni Irak Petrol Yasası Irak Parlamentosunda”, Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi,

SELÇUK Engin, “Türkiye’nin Dil Sorunu”, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 28/12/2010, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/58/turkiyenin_dil_sorunu_-_i, (Erişim Tarihi: 25.08.2019)

SEMİN Ali, “Kuzey Irak’ ta Goran hareketi ve KDP-KYB ile Denge Arayışları”,

SELOOM Muhanad, “İrak’taki Gruplar İçerisindeki Ayrılıkları Araştırma Serisi-1: Sünni Arapların Siyasal Krizi”, 09/01/2017, <https://www.sharqforum.org/2017/01/09/iraktaki-gruplar-arasindaki-ayriliklari-arastirma-serisi-1-sunni-araplarin-siyasal-krizi/?lang=tr>, (Erişim tarihi: 23/03/2019)

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, sozluk.gov.tr,(Erişim Tarihi:23/07/2019)

ULUS Devlet, 2014, http://tr.wikipedia.org/wiki/Ulus_devlet, (Erişim Tarihi:21/10/2014)

YENİ Irak Petrol Yasası Irak Parlementosunda, http://www.tasam.org/tr/TR/Icerik/648/yeni_irak_petrol_yasasi_irak_parlementosunda, (Erişim tarihi: 21.09.2018)

YENİ Şafak, “İrak’ ta Kim Kimdir”, 16/10/2017, <http://www.yenisafak.com/dunya/irakta-kim-kimdir-2802834>,(Erişim Tarihi: 18.10.2017)

YEŞİLBURSA B.Kemal, “Geçmişten Günümüze Irak Meselesi”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, <https://yasincoban.files.wordpress.com/2014/07/72.pdf>, (Erişim tarihi:21/02/2019)

5 milyonluk Şammar Aşireti lideri: Katar'ın en yakın olacağı ülke Türkiye olacak, 2017, <https://www.cnnturk.com/dunya/5-milyonluk-sammar-asireti-lideri-katarin-en-yakin-olacagi-ulke-turkiye-olacak>, (Erişim tarihi: 16/03/2018)

Resmi Gazete

IRAK Anayasası, Aralık 2005 Irak Cumhuriyeti Resmi Gazetesi, ORSAM (Çev.) Sayı: 4012, 2.Bölüm, Madde: 45/2

Ansiklopediler

TDV İslam Ansiklopedisi

Ek-1

SIRA NO	İLLER	ARAP AŞİRETLERİ
1	Bağdat	Başkent Bağdat'ta herhangi bir aşiretin üstünlüğünden sözedilemez. Irak'taki tüm aşiret ve kabile üyelerinden Bağdat'ta yaşayanlar bulunmaktadır.
2	Anbar	1) Duleymi (İçerisinde yer alan kabileler: El Faraci, El Bilavi, El Hays, El-Asafi, El Rişavi, El Fehdavi, El Celibavi, El Muhamedi, El Alvani, El İsvi, El Felahi, El Sevidavi, El Nimravi, El Kerbuli, El Halbusi) 2) Şammar 3) El Abid 4) El Anzi 5) El Cenabi 6) Elbu Hamdan 7) Beni Zeyd 8) Zubeyd 9) El-Cubur 10) El Cemili
3	Musul (Ninova)	1) Şammar (İçerisinde yer alan kabileler: El-Cerba, Es-Sayeh, Es-Sukuk, El-Eslem, El-Avaadil, Zuba, El-Garir, El-Ekra, Elbu Ganim, El-Mesud, Es-Seidat, Ceşam, Hazrec, El Cafer) 2) Zubeyd (İçerisinde yer alan kabileler: Elbu Sultan, El Kelabin ,Elbu Mityut, El-Cahiş) 3) El Halidi (Musul'da bulunan El Nuceyfi aşireti de El Halidi Aşiretine mensuptur.) 4) El-Naim 5) Elbu Hamdani 6) El Tai 7) El Ubeydi 8) El Abadi 9) El Hadidiyyin 10) El Cubur 11) El Bedran 12) El Lehib 13) El Vezirat 14) El Egidad 15) El Sebaviyyin 16) El Becari 17) El Cerisi
4	Tikrit (Selahaddin)	1) Beni Kays (İçerisinde yer alan kabileler: Ed Dayniyye, Ez Zehiriyye, El Karaviyye) 2) Tay 3) El İzze 4) Beni Temim

		5) Elbu Amir 6) El-Cubur 7) Şammar 8) El Hadidiyyin 9) El Müşahede 10) Cemile 11) El Mucma 12) El Harbi
5	Kerkük	1) En Naim 2) Şammar 3) El Abid 4) El Hadidiyyin 5) El Cubur 6) Elbu Mufric 7) Tay 8) Elbu Hamdan 9) Cemile 10) El Kaysiyyin 11) Ibade 12) El Begâra 13) Es Sabaviyyin
6	Diyala	1) Beni Kays (İçerisinde yer alan kabileler: Ed Dayniyye, Ez Zehiriyye, El Keraviyye) 2) Beni Temim 3) Elbu Amir 4) El Baviye 5) Ed Dehlekiyye 6) El Mucma 7) El Anbekiyye 8) Ed Defafia 9) El Mehdaviyye 10) Beni Sa'd 11) El Delfiyye 12) Beni Zeyd 13) El İzze 14) Ed Delim 15) El Cubur 16) Şammar 17) En Neda
7	Babil	1) Rabia 2) Zubeyd 3) Al Fitle 4) Al Şibl 5) El Muamera 6) Ed Duleym 7) El Cubur 8) El Abid 9) El Cenabiyyin 10) Elbu Hamdan 11) Tay 12) Haface

8	Karbela	1) El Maliki 2) Anza 3) Beni Esed 4) Şammar 5) Elbu Amir 6) El Hasan 7) Haface 8) Es Sehlan (9) Et Tufeyl 10) Elbu Şaban 11) Beni Saad 12) Elbu İsa 13) El Kerakeşa
9	Necef	1) El Fetle 2) Beni Hasan 3) El Miyal) 4) Beni Esed 5) Şammar 6) El Halisiyyin 7) El Hüveylid 8) Beni Halid 9) Elbu Amir 10) Zebi 11) Et Tufeyl 12) Es Sehlan 13) El Yasir 14) Eş Şar 15) Elbu Hamis 16) El Mansur
10	Kadisiye	1) Zübeyd 2) El Hazali 3) Beni Hasan 4) El Cubur 5) El Miyal 6) Beni Esed 7) Şammar 8) El Bedir 9) El Şibil 10) Beni Kaib 11) El Fetle 12) Haface 13) Hijam 14) Er Refi 15) El Yasir 16) Ez Zavamil 17) El Maguter 18) Temim 19) Beni Halid 20) El Ziyad
11	Samava	1) Beni Hajim (İçerisinde yer alan kabileler: El Muhsin, El Ganim, Es Safran, El Berakat, Atava, Metuk , El Abes, El

		<p>Cabiri, El Tube , El Fertusi, Ez Zevalim, Elbu Hasan, Elbu Ciyaş, El Ziyad, El-Eacib)</p> <p>2) Beni Esed 3) Şammar 4) Ez Zergan 5) Elbu Halil</p>
12	Kut	<p>1) Rabia 2) Zubeyd 3) Es Sadun 4) El Miyah 5) Şammar 6) Beni Atbe 7) Beni Akaba 8) Tay 9) El Magasis 10) Ez Zergan 11) El Busyad 12) Es Seray 13) El Hilaf 14) Eş Şerifat 15) El Ayid 16) Ez Zehiriyye 17) El Yasir 18) El Zevin 19) El Abid 20) Beni Lam 21) Beni Kaib 22) El Muamera 23) Kureyiş</p>
13	Meysan	<p>1) El Bidan 2) Es Sudan 3) Fericat 4) Beni Kaib 5) Es Savaid 6) Elbu Darrac 7) El Megasis 8) Kureyiş 9) Kenane 10) Elbu Muhammed 11) El Abude 12) Beni Malik 13) El Bezun 14) El İzirc 15) Beni Zeyd 16) Eş Şevilat 17) En Nevafil 18) Es Seviidiyyin 19) El Bubhit 20) El Hilaf 21) Ibade 22) El İzariyyin 23) Al Es Sahlen</p>

		24) El Allak 25) Beni Lam 26) El Behadil
14	Nasriye	1) Beni Esed 2) El İzirc 3) Beni Zeyd 4) Ibade 5) El Abude 6) Beni Hilal 7) Beni Rikap 8) Es Sadun 9) Er Refiat 10) El Civarin 11) El Bedur 12) Hafaca 13) Beni Said 14) El Hasan 15) El Yasir 16) El Miyah 17) El Hasinat 18) Ez Zergan 19) El Baic 20) Elbu Şame
15	Basra	1) Es Sadun 2) Beni Esed 3) Beni Malik 4) El İzirc 5) Şammar 6) Beni Temim 7) Ibade 8) El Bezun 9) El Cubur 10) El Miyah 11) El Hilaf 12) El Hamadine 13) El Geramişe 14) Beni Vail 15) Eş Şerifat 16) Beni Halid 17) Beni Mansur 18) El Said 19) Rabia 20) Es Sarayfiyin 21) Beni Sekin 22) Beni Sale 23) El Hacac 24) El Behadil 25) Evlad Amir 26) El Fericat 27) Elbu Selim 28) Eş Şeramiha

Kaynak: Çağdaş Irak'ta Arap Aşiretlerinin Siyasi Rolü, Watheq AL-SADOON, Ankara: ORSAM 2018

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Tokat'ta doğmuş olan tez yazarı ilk ve ortaokulu farklı şehirlerde okuduktan sonra 1989 yılında Ankara Polis Kolejinden, 1993 yılında Polis Akademisi'nden mezun olarak 1993 yılında Komiser Yardımcısı rütbesiyle Denizli'de göreve başlamıştır. Zorunlu 2. Bölge hizmetini 2004-2006 yılları arasında Hakkari'de yaparak 2006 yılında Sakarya'ya atanmıştır. Halen Sakarya İl Emniyet Müdürlüğü'nde İl Emniyet Müdür Yardımcısı olarak çalışmakta olup evli ve iki çocuk babasıdır.